

NIELS JÆGERUM

BARNDOMMENS HEMMELIGHEDER

– om børns dobbeltliv og den tidløse ængstelse hos voksne

Kroghs Forlag A/S

FORORD 5

BØRNS HEMMELIGE VILDSKAB 7

Hvad stiller vi op?	8
Ikke for krystere	11
Ustyrlige regnorme	13
På det dybe	15
Sødmefyldt livskløe	18
At kaste glasset	19
På tynd is	22
At sole sig	24
At spise stearin	26
Først når du er voksen	27
Flaget på halv	29
Trælår	34
Døde frøer	36
Pæne piger og vildskaben	38

Grundvilkår i opdragelsen 42

BØRNS DOBBELTLIV 43

Rustne søm	44
Forkerte forældre	48
Den store økse	50
Det var pinden, der sagde det	52
Den hemmelige gryde	54
Forbudt for voksne	57
Drengestreger	60
Lillesøster i hælene	63
Knuden i barnet	66
At danse efter barnets fløjte	70
At spise myrer	74
Det overvågede barn	77
Under hesten	79
Over broen	81
Når humøret svinger	83
Det forsømte forår	85

Grundvilkår i opdragelsen 88

JEG ELSKER DIG HØJERE END

HIMLEN 89

- Fars pige 91
- Hvor er din mund? 95
- Fantasikæresten 101
- Alene hjemme 104
- At glemme tiden 107
- At sælge sin datter 109
- „Jomfruen“ beretter 111
- Barndommens hegn 112
- Tissesprog 113
- At slippe taget 115
- På toppen af legehuset 117
- Skyggen 120
- Forbudt kærlighed 122

Grundvilkår i opdragelsen 124

SOM DAG OG NAT 125

- Kemisk lykke 126
- Man kan ikke få alt! 129
- Mig først 131
- Dimission i børnehaven 136
- Som dag og nat 138
- Hold fast 140
- Halvt tilstede 142
- Han leger ikke mere 145
- Indlært hjælpeløshed 147
- Den dag da mor dumpede 150
- Da mor bestod 152
- Det her siger vi ikke til mor 155
- Dæmonen i drengen 157
- Den lille piges hemmelighed 159

Grundvilkår i opdragelsen 162

- Litteratur om opdragelse 163

INDHOLD

FORORD

Denne bog indeholder en række fortællinger om det sammensatte børne- og ungdomsliv og kan læses som en naturlig forlængelse af mine tre første forældrebøger om børneopdragelse: „Da far var lille og spiste fisk“, „At bakse med livet“ og „Løse børn“.

Alle vi forældre må have et ståsted at se tingene fra, før vi kan finde ud af, hvor vi skal hen med børnene. Et af disse spændende pejlemærker findes i fortællingerne om det skjulte liv, vi havde som børn og unge. BARNDOMMENS HEMMELIGHEDER rummer en række erindringer om det forbudte, som vi selv oplevede det, men også en mængde aktuelle historier om det tankevækkende dobbeltliv, som nutidens børn gennemlever ved siden af deres mere synlige tilværelse.

Mange af episoderne i bogen stammer fra fortællelystne store og små børn, forældre, bedsteforældre, pædagoger og lærere, som jeg har truffet i forbindelse med mine foredrag rundt om i landet. Bogens historier karakteriserer „skyggelivet“, som det tager sig ud for mange typer af børn i forskellige miljøer, og der er tilsyneladende kun en overflade til forskel på barndommen før og nu. Den grundlæggende trang til vanvittige påfund og dristige eksperimenter i børnelivet er tidløs. Det er forældrenes angst også.

Det er mit håb, at jeg i denne bog kan videregive noget af den fryd og det gys, som jeg har mødt hos de mange ivrige budbringere på min vej.

Vel mødt til børns dobbeltliv!

Niels Jægerum

BØRNS HEMMELIGE VILDSKAB

HVAD STILLER VI OP?

En mor fortæller:

Mine tre drenge havde fået besked på, at de ikke måtte lege med vand i bryggerset. Det ville jeg ikke have, da de tit gik lidt over gevind med „øseriet“. Da jeg senere kom ud til dem i sandkassen, havde de overraskende nok en del vand i den lille vogn til traktoren. Jeg spurgte dem efter, om de alligevel havde hentet det i bryggerset. „Nej,“ sagde de, „vi har tisset i vognen, og det er det, vi kører rundt med.“ „Hvad stiller man så op?“ sagde hun.

Se, det er jo et rigtig godt spørgsmål, men heldigvis står der ikke nogen steder, at man skal stille noget op. Måske er det netop en kvalitet at have voksne, der i sådanne situationer værdsætter børnenes opfindsomhed. Det er en kunst at forstå betydningen af, at vores børn selv får lov til at øse med vand, svine med pludder; dekorere sig med forskellige ulækre sager og trække en død muldvarp i en snor i flere uendelig langfantastiske børnedage, for at de langsomt kan komme til sig selv. Ingen sunde børn kan snige sig uden om at smøre sig godt og grundigt ind i livets grumsede vilkår. Det er det, vi skal kunne stille op til som voksne. Forstå at en god barndom hverken er lugtfri eller spulesikker.

En mor berettede med lidt vilde øjne, hvad hun i al hemmelighed havde bedrevet sammen med sine legekammerater:

Vi elskede især at færdes nede omkring det lange og farlige kloakrør på lang afstand af de voksne. Vi fandt ret mange forskellige smådyr og slimet kryb nede ved den store dunstende kloakmund. Her i hørmen fra denne dødsverden levede vi allermest. I rørets uendelig mystiske ekkotunnel var det alt for fristende at bevæge sig, og jeg var én af dem, der tog turen igennem til den anden side. Vi vidste godt, at det var meget farligt, og at nogle børn også var faldet omkuld derinde i det buldrende mørke. Vi vidste også, at der var børn, som ikke var kommet ud af røret ved egen hjælp. Børn, som ikke kunne få luft og som var bevidst undervejs fra den ene ende til den anden. Så langt var der, at ingen vidste, om man kom ud eller blev opslugt at noget ulækkert inde i den stinkende rædselsring. Omgivet af det runde betonuhyre bevægede jeg mig, så hurtigt jeg kunne, næsten uden at trække vejret, i famlende ryk fra den ene side til den anden. Jeg var svimlende stolt, når jeg kom igennem, og derfor blev jeg sikkert ved med at gøre det. Jeg kunne jo ikke lade være. Tænk at jeg turde!

Ja, tænk, at der er så mange både piger og drenge, der har turdet så meget igennem tidene! Kan du huske, da vi lavede huler i lerskrænten, lige der hvor sandet var bedst at grave i? Dybt inde i den skridtruende sammenstyrtningsverden, lige der var det, vi gravede med de små skovle, og hvad der ellers kunne flytte det tunge sand. Som effektive krybdyr, gravede vi os ind i og ned i den anden verden. Vores tilsandede underhule med fugt i håret og klistret tøj. Med sandkorn i munden og smertefulde vandløbende øjne baksede vi os frem mod mørkets lyst. Som forvoksede flagermus krøb vi sammen i vores hemmelige underverden og sørgede for at camouflere udgangen, så de voksne ikke kunne finde os. Herinde i jordlivets koldtunge og fugtige børneunivers kunne de forbudte tændstikker, noget benzin, gamle sække, avispapir og tilfældige pinde og kviste gøre underværker. Lange knive, spidse søm, en snor, et skod og en tabt lighter, så behøvede vi ikke mere. Fra det flammende bål strømede varmen os i møde, som den har gjort det mod mennesket i årtusinder, og faren for sammenstyrtning og kulilteforgiftning var for længst

brændt bort i de sammengravede børnesind fyldt med rislende fantasifryd og gådefulde historier i skæret af den alvorlige sandleg. Tænk at vi turde; men vi kunne jo ikke lade være!

IKKE FOR KRYSTERE

En mor fortæller:

„Da vi var børn, legede vi ofte på havnen i al hemmelighed. Det var jo et farligt sted, alt for farligt efter vores forældres opfattelse, og vi blev truet med både det ene og det andet, hvis vi blev opdaget i sådan en leg. Men vi kunne ikke lade være med at udfordre skæbnen og kunne få mange timer til at gå med at lege på bolværket hele havnen rundt. Som børn var vi meget tiltrukket af dybder og højder. Det var ligesom om, vi skulle møde det, for ellers var der ikke rigtig noget ved det hele. Vi skulle stå der og kigge ned i det grumsede vand. Se ned i det bundløse mærkeligt tiltrækkende mørke for at svæve hen i fantasien. Vi kravlede også rundt på tagene på forskellige udhuse, meget stejle tage og sommetider var de også våde og fedtede, når vi dumdristigt kravlede over tagryggen, bare lige for at komme ned på den anden side. Vi var jo midt i en leg, og sådan en verden er ikke for krystere. Vi legede også på hanebjælken, og engang sad vi tre piger og tissede ned fra toppen af den. Jeg kan huske denne kildren af latter og tissestråler, dér lige midt i vores hemmelige pigeliv, som et lysglimt fra i går. Min søster kunne tisse længst, og nabopigen var ekspert i at tisse opad. Jeg selv tissede bare. Til gengæld tissede jeg i små ryk. Jeg var den mindste og alligevel meget stor i toppen af laden. Pyh ha! Tænk, hvis vores børn fandt på sådan noget!“

Ja, tænk hvis de gjorde det! Og fra pålidelig kilde kan det oplyses, at det gør de ret tit, uden at vi ved det.

I en børnehave, som jeg besøgte, fortalte personalet mig, at én af de uformelle „prøvelser“ i forbindelse med skolemodenhed går ud på, at de største af de små pludselig befinder sig på taget af hønsehuset. De helt små børn kravler gerne efter et stykke tid op på legehusestags tag og „nyder“ den friske luft og den farlige udsigt krydret med mavesus. Når de så er blevet fortrolige med denne smægtende tagverden, denne tilværelse i svimmelhøjde med udsigt til dybderne, kravler de op på det næste tag, som sidder på hønsehuset, og så er de efter pædagogernes udsagn „ved at være klar til børnehaveklassen“. Sjovt nok fortalte de mig, at de naturligvis må vende det „blinde øje“ til, når børnene leger på det hønsehus, for tænk, hvis der skete noget! „Børnene skal vi jo passe på – ikke overvåge,“ siger de. Sådanne pædagoger burde have en medalje.

En børnehaveklasseleder et andet sted fortalte mig med et meget klogt glimt i øjet om en dyb fælles hemmelighed, som hun delte med børnene:

„Jeg har været leder i børnehaveklassen i 25 år nu. Jeg har tit „ledt“ efter børnene. Børn kan man ikke bare sådan lige finde på en bestemt plads. Det egner de sig simpelthen ikke til. Børn kryber rundt og fanges af noget. Der er masser af nysgerrigt liv i dem, og hvis de opdager noget spændende på deres vej, ja, så skal det da lige undersøges. Ikke? Men vi voksne har så travlt med at planlægge fremtiden for børnene, at vi glemmer nutiden. Vi ofrer jo nutiden! En dag jeg kom ind til børnene, havde flere af dem dagen før oplevet en ildebrand, og det blev til flere måneders arbejde med ild, brandbiler, slukningsredskaber o.l. Tænk, hvis vi ikke havde forstået at udnytte den ildebrand sammen med børnene! Det gælder om at planlægningen ligger parat i skabene, i fantasien, i fortællingen og i vores årvågenhed over for børnene her og nu.

En dag løb der en mus hen over tavlekanten midt i en fortællertime, og den forsvandt ind i klaveret. Der boede den i et helt år. Børnene og jeg var enige om, at det var vores fælles hemmelighed. Noget som ingen måtte høre om, for så var musens liv jo i fare, og det var jo vores mus. Vi lavede faktisk en hel museroman

sammen. „Musen i klaveret“. Hvor den kom fra. Hvordan nogen ville fange den. Hvad den levede af. Hvad den var bange for. Hvordan det ville gå den. Hvad den lavede om natten. Om dens familie. Om dens sorger og glæder. Men en dag kom der en musefænger og ville have mig til at holde musen indespærret i hullet, som den havde lavet i panelet, og jeg lod som om jeg gjorde det samtidig med, at jeg blinkede til børnene. Det var de helt med på. Det var jo stadigvæk vores mus. Vi måtte beskytte den efter alle de oplevelser vi havde haft sammen. Jeg lod selvfølgelig musen løbe og senere snakkede jeg med børnene om, at vi nok havde reddet dens liv ved at have denne hemmelighed sammen. Det syntes de godt om.“

Nogle af de bedste oplevelser foregår tit i al hemmelighed med en finger for munden, en klump i halsen og en snurren i maven.

USTYRLIGE REGNORME

Torsten har lige fået en sumpskildpadde og den er han meget glad for. Georg hedder den. Torsten og naboens dreng Casper leger med den, lige så tit de kan komme af sted med det og tager den med ind i deres legeverden som „Væsenet fra Paddelandet“. Fortidsdyret i nutidsbørnenes moderne verden. Sådan som børn altid har leget fortid og nutid sammen. Torsten er meget optaget af, om skildpadden får nok at spise. Han tager derfor Casper med ud i havens kompostbunke, og der graver de så orm en hel dag og putter dem i en spand, så de har noget „rigtig“ mad til sumpskildpadden Georg. De regner begge helt sikkert med, at Georg vil gå i krig med regnormene, når de bliver serveret for den, og den skal nok blive meget sulten en af dagene. Helt sikkert. De to drenge graver videre, dybere og dybere ned til de allerstørste orm, der findes. Næsten som slanger snor de sig i den lille beskidte drengenhånd, og til sidst har de en hel spandfuld orm uden at nogen har opdaget det. Spørgsmålet er nu for de to gravedrenge, hvordan man opbevarer sådan nogle levende, lange, klistrede orm? – *Hvor kan vi putte dem hen, så de ikke løber fra os?* spørger Casper. Ingen af dem ved det lige i farten, og de graver videre efter endnu flere fede orm. Da spanden næsten løber over med regnorme, går der pludselig et lys op for Torsten : – *„Vi kan da bare putte dem i altankassen, så kan de blive der, indtil skildpadden skal have dem.“*

„Jepper,“ siger Casper, og de slæber spanden med alle de store fede, rødilla regnorme op på altanen, og der tager de så alle de fine blomster op af altankassen og løsner pottemulden, så der bliver god plads til at læsse ormene ned i mørkets altanfængsel. Da alle ormene er puttet i én efter én, lægger de mere pottemuld over dem og sætter til sidst de endnu friske og farverige blomster oveni. Til sidst klapper de jorden grundigt til, og alt ser fint ud. Næste dag møder der de to drenge og forældrene et magisk syn: samtlige orme er kravlet ud af altankassen og vrikker rundt på trægulvet for at finde sig en fugtig jordbolig, og her er det så, at drengene opdager at regnorme ikke kan sættes i bås. Det er de alt for ustyrlige til.

Sådan graver børn sig frem til den ene „sandhed“ efter den anden gennem hele barndommen, og det er der meget fornuft i, at de voksne ikke blander sig i.

PÅ DET DYBE

Så var det der igen. Synet af den lille pige som gik løs i en passende afstand af forældrene. Hendes mor havde travlt med at passe et endnu mindre barn. Havde sit at gøre. Også faren havde sit at se til. Ingen af dem havde fast blik på deres 4-årige datter, som nu her i swimmingpoolområdet gik udforskende omkring med sine farvestrålende svømmevinger på armene. Pigen satte sig ned på bassinkanten henne ved det dybe vand med sine små gulerødder strittende ud over de blå klorbølger. Hun kunne ikke nå vandet med fødderne; men det var der råd for. Hun rejste sig gesvindt og løb i en fugeagtig balance på den hvide bassinkant hen til den skinnende „sølvtrappe“, som førte ned til det mørke vand. „2 m“ stod der på siden af bassinet; men det kunne vores lille fritgående kraftpige ikke læse. Moderen havde gjort sit, faren også. De havde sørget for, at pigen havde svømmevinger på og ellers sendt hende ud i den store poolverden for at lære den at kende. Men nu var det så, at den lille løse pige gik ned ad „sølvtrappen“ bare sådan lige for at mærke vandet med tæerne – altså på den ene fod. Men så var det også bare lige, at hun tog et skridt mere for at komme lidt længere ned i „det store uendeligt dybe hav“ for at mærke det. Og så var det også bare lige, at hun løftede det ene ben så højt, som man kan i 4-årsalderen og sparkede hårdt til vandet for at lave en mægtigt kaskade, der sprøjtede op over kanten. De omkringsiddende måtte lægge øjne til, at hun slap „sølvtrappen“ med den ene hånd og lænede sig ud over vandet. Hun havde jo ikke prøvet at gøre det med én hånd før, så nu skulle det også forsøges. Det gik fint, og her stod hun så længe, at det blev et helt almindeligt syn for de mange vogtende voksenblikke at se den lille dristige „bølgefabrikant“ boltre sig på vandtrappen. Ingen kan benægte, at det er et fascinerende syn at se sådan en lille livsmodig størrelse baske med det våde vuggende element. Men det allersværeste i den situation er at lade hende gøre det.

En mor fortalte mig, at hendes datter på 8 år indtrængende, en kold efterårsdag, havde spurgt hende, om hun ikke nok måtte lege sammen de andre nede på marken. Det måtte hun gerne. *„Men du går ikke ned til bækken. Isen kan slet ikke bære endnu, og falder du i det kolde vand, kommer du måske aldrig op igen. Forstår du det?“*

Hendes datter havde sagt, at det forstod hun godt. *„Mor jeg går ikke ned til bækken. Det lover jeg,“* bedyrede hun.

Moderen havde gentaget budskabet: *„Så lover du mig, at du ikke går ned til bækken. Du må kun lege på marken.“* Pigen havde nikket uden at se moderen i øjnene.

Moderen fortalte mig, at hun kunne se på sin datter, at hun ville gøre det alligevel. Trods advarslerne. Trods vanviddet i det. Trods det farefulde ved at gøre det. Moderen vidste et eller andet sted, at datteren ikke kunne forhindres i at betræde bækken. Hun vidste det fra sig selv. Og så havde datteren kigget ned i jorden under advarselsritualet.

Der gik omkring et kvarter, så kom pigen tilbage igen, og hun var drivvåd og klaprede tænder. *„Hvordan er du blevet så våd?“* spurgte moderen. *„Jamen, jeg faldt i en vandpyt, sådan en stor en nede på marken.“* Datteren fik noget tørt tøj på og ville så ud igen. *„Hvor skal du hen nu?“* spurgte moderen. *„Jeg skal bare ned til de andre på marken igen. Vi leger så godt.“*

„Jamen, du går ikke ned til bækken. Hører du?“ sagde moderen.

„Nej, selvfølgelig,“ sagde pigen. *„Det har jeg jo lige prøvet.“*

Og det havde hun jo fuldstændig ret i.

En far fortalte mig:

Vi har i opdragelsen af vores to børn lagt meget vægt på at fortælle dem om og vise dem tilrette i forbindelse med naturkræfterne. Børn kan frygtløst kaste sig ud i et frådende bølgehav uden tanke for understrøm og livsfarlige hvirvler. Vi har badet sammen med vores børn og været i nærheden, når det var lige ved at gå galt, og en bølge kom bagfra og væltede en af dem. De har slugt vand. De har mærket, hvor hurtigt man kan blive ført med strømmen ud til første revle, hvis man ikke passer på. De har hoppet over tusindvis af bølger med mor og far i hænderne. De har leget alene, dog med et vågent øje fra os, når de har badet i flok med andre børn, og de har fulgt de råd, vi har givet dem. Blandt andet har vi forbudt dem at springe i på hovedet fra molen. Det er meget lumskt at bade langs den, og man kan aldrig vide, hvad der gemmer sig under de mørke bølger. Om der er fladt eller dybt? Om der er sten man kan risikere at springe ud i? Det er derfor fuldstændig idiotisk at bade fra den mole, har vi sagt. Det er jo rart, når ens råd bliver efterlevet, og det har vores børn altid gjort på det område. Aldrig har vi set dem bade fra molen. Men nu efter at de er blevet halv voksne, fortæller de os ting, som vi ikke har anet noget om. Og heldigvis for det. Vores søn fortalte os, at han som 14-årig ofte havde listet sig til at springe i på hovedet ude fra molen, netop de steder, som vi havde udpeget som særligt farlige og uigennemskuelige. Han havde i „dødspringene“ forestillet sig de værste ting, at han måske ikke kom op igen, at der kunne ligge en sten i vandet og vente på hans hoved, at han blev suget ud i havet af strømhvirvlerne og ikke kunne komme i land. Men på trods af alle disse angstskabende fantasier kunne han ikke lade være med at springe i. Lysten til at satse i livet er større end frygten for at dø. Der var jo som regel altid nogen, som kiggede på, at man gjorde det og bagefter, når man var kommet op igen, havde man jo klaret livet ved at trodse døden endnu engang. Det kan være svært at forstå, at ens søn kunne finde på det, når vi havde advaret ham så kraftigt. At han kunne kaste sig ud i den form for dødsfortryllende hovedspring, når han nu vidste, at det kunne gå rent galt. Men det havde han gjort.

Vi er en hel generation af forældre, som, hver gang vi snakker om det forbudte, altid på et tidspunkt kommer til at tænke på de mange gange, vi har gået på hanebjælken i toppen af laden. De mange gange hvor vi ikke havde nogen form for sikkerhedsnet under os i legen. En gang sørøverleg i frihed uden voksenindblanding indbefatter simpelthen, at man vover sig ud på de farefulde balancer for at mærke suset. Sådant en svimlende balance i vilde højder kan vi sagtens forbyde vores børn, ligesom vi kan forbyde dem at springe i på hovedet fra en eller anden mole, men vi kan ikke forhindre, at de gør det. Og hvordan er det så, at de skal være forberedt til dette forbudte liv, som kræver vovemod, kraft og behændighed? Et liv, hvor der findes et utal af situationer uden adgang til fortrydelsespiller. Situationer, hvor de bare må gøre farlige ting for virkelig at kunne mærke sig selv som levende væsener. I det forbudte liv som børn har ved siden af det officielle, næres de fra forskellige spændingskilder. De inspireres fra film og fra hinandens skøre indfald, og pludselig går de amok i den pæne verden og vender bagsiden af deres inderste trang udad i overraskende og abnorme handlinger. Det vil de også gøre om 100 år, må vi da håbe.

SØDMEFYLDT LIVSKLØE

En ung far fortalte mig under en hyggesnak om børns dobbeltliv følgende:

Da jeg i sin tid lå og fræsede rundt på en Yamaha, var vi altid nogle stykker i flok, og det gik bare derud af med fuld fart. Ikke noget med at køre lovligt i min ungdom. Alle havde vi hakket og boret vores knallerter, så de kunne „stejle“ som vilde heste foran de betuttede tøser, som vi skulle spille op til. Ikke noget kunne være for voldsomt for os. Men i det lange løb blev det måske lidt kedeligt bare at ligge der og stejle på knallerten, så en aften skulle der åbenbart ske noget ekstra. Der var nok lidt mere „strøm“ i luften den aften. Noget elektricitet imellem kønnene, som skulle omsættes til noget vildt og farligt. Vi hev benzindækslerne af Yamaha'erne og nød duften fra tanken. Vi inhalerede osen fra benzinen, og til sidst havde vi snuden næsten helt nede i det fristende benzinhul og lettere omtågede og gassede svømmede vi hen i en anden verden. Jeg blev helt groggy og gjorde nogle underlige ting. Det kunne være gået helt galt. Jeg kravlede overmodigt og kåd op i toppen af fællesantennen, og stod der skrålende og holdt ved med bare én hånd og kiggede ned på min kammerat. Han turde ikke kravle derop. Er du gal mand, hvis jeg skulle gøre det i dag. Det ville jeg aldrig turde nu! Det er alt for farligt. Men det var som om, det bare skulle ud på en eller anden måde. Når der var overtryk i kroppen. For pokker, hvor var det åndssvagt. Hjernen kunne jo tage skade af det, og i dag forstår jeg ikke, at jeg kunne finde på det. Så vildt og så dumt. Jeg håber aldrig, at mine egne børn kunne finde på sådan noget.

Alle kender vi denne sødmefyldte hamrende kløe, denne vanvittige lyst til det farlige, det forbudte, den ubændige trang til at gå for vidt, for langt, for dybt eller for højt. Vi kender den følelse som en indre besættelse så godt, at vi næsten ikke kan klare at tænke den tanke at netop denne uforklarlige sitrende kløe efter det forbudte også vil sidde dybt forankret i vores egne børn.

AT KASTE GLASSET

En meget fortørnet bedstefar spurgte mig om, hvad man skulle stille op med et barnebarn på 3 år, som overhovedet ikke ville høre efter de voksne. „Hvad gør man så?“ sagde han. „Her forleden dag var han igen på besøg hos os, og sad så ved bordet ude i køkkenet. Lige pludselig smed han glasset, som han havde i hånden igennem luften, og det ramte væggen med et brag. Jeg kan godt sige dig, jeg var tosset. Hvorfor gør han sådan noget? Det er underligt, for når vi har ham alene, plejer der ikke at være noget i vejen. Normalt går det fint. Men når hans mor er i nærheden, går det helt galt. Så gør han alt det, han ikke må. Og hun ser bare igennem fingrene med det. Hvad gør man så, når han nu også er begyndt at te sig fuldstændig vanvittigt for øjnene af os? Hvad stiller vi op? Vi sætter ham også nogle gange alene ind på et værelse, så han ikke kan komme ud igen ved egen hjælp. Det kan nok få ham til at blive from som et lam et stykke tid. Når vi så endelig slipper ham ud igen, fortsætter han bare forfra efter et stykke tid. Så får han en „afkølingstur“ mere. Hvad stiller man op i den situation? Hans mor „køber“ ham næsten hver dag. Hun siger til ham: „Hvad skal vi så ned og købe i dag, lille Martin? Hvad kunne du tænke dig?“ Jeg synes det er forfærdeligt med det køberi. Du kan jo se, hvad der kommer ud af det. En mægforkælet unge, som bare smider rundt med alle ting, der lige er inden for rækkevidde. Vi vil jo gerne lære ham at opføre sig ordentligt. Men hvordan? Jeg tager simpelthen i ham og rusker ham, og så napper vi ham, hvis han ikke makker ret. Er der så noget at diskutere? Er det ikke det eneste, der er at gøre ved sådan én?“

Jeg tror ikke, der findes et enkelt svar på ovenstående bedstefars genvordigheder. Men jeg tror, den lille Martin er kommet temmelig meget i klemme mellem forskellige voksne, der fortæller ham, at han er forkert i vekselvirkning med, at han bliver købt af en eftergivende mor. Det kan være meget svært for en 3-årig at finde ud af, hvem man selv er, hvis man belønnes materielt, før man har ønsket sig noget, og hvis man lærer, at ting erstatter det direkte forhold til en voksen. Ligeså svært kan det være at finde sig selv, hvis man hele tiden får at vide, at man ikke duer og bliver låst inde med sin egen utilstrækkelighed. Husk på, at et barn ikke alene er en unik person; men også altid er i et unikt forhold til de mennesker, som det omgås. Martin orienterer sig i tilværelsen efter de signaler, som omverdenen afgiver og disse aflejres som indre usynlige billeder i hans fremtidige repertoire.

„Han stod tit og hørte på, at hans far og mor skændtes. Han holdt som regel med sin far, men også sin mor. Dem begge to. Far var størst og mor den mindste, og så kunne mor græde, hvis hun blev vred, og især når far råbte højt, løb hendes tårer ud af øjnene. Han blev også lidt bange, eller meget bange, hvis hans far blev rigtig gal og brølede et eller andet til ham eller til hans mor. Så ville han helst proppe noget i ørerne, og for det meste stak han fingrene dybt ind i dem, så han ikke kunne høre noget. Ikke andet end en svag brummen. Når hans mor gik ind til sig selv eller ud på toilettet, kunne han tage fingrene ud af ørerne igen. Så var det hele overstået. Måske. For det kunne godt være, at hans mor blev ved med at græde i lang tid. Hendes øjne var tit meget røde i meget langt tid; røde og kede af det og tykke forneden, så de nærmest lukkede sig i, selv om de var åbne. Hun ville ikke ret gerne se på ham, når de var røde, helst kigge en anden vej. Sådan gjorde han også selv, når han var ked af det. Hvis han slog sig, og det gjorde meget ondt. Hans far græd aldrig, han skældte bare ud og ville ikke skabe sig. Kun hans mor skabte sig og brugte lommelørklæder. Når hans far var taget på arbejde, og hans mor var taget på arbejde, og han var hos sin Grethe, der hvor han blev passet, glemte han helt, at hans far og mor råbte op. Så var han hos Grethe, og

der var der ingen, der råbte højt. Når hans mor kom og hentede ham der, tog de ind til byen og købte en masse ting, også til ham. Han havde mange ting derhjemme; men næsten hver dag fik han en ny ting. Han kunne ikke huske, hvad han havde fået dagen før. Hans mor kunne godt lide, hvis han gerne ville have noget bestemt, og det ville han, for så blev hun glad igen. Det var ikke altid let at bestemme sig, hvis det lige var en af de dage, hvor han ikke rigtig havde lyst til noget; men så sagde han bare, at han havde lyst alligevel. Hans mor var enten meget flink, eller også var hun ked af det. Når hun var alene med ham, var hun som regel meget sød og gav ham mange ting. Når hun var sammen med hans far, sagde hun ikke ret meget. Men så snakkede han bare selv en hel masse. Han kunne godt lide at se, om hans mor kunne sige noget, når hun havde været stille i lang tid, og så smed han bare et eller andet på gulvet. Han vidste aldrig, om hun hørte det, men så smed han bare noget mere ned, og så vågnede hun op. Hun blev aldrig sådan meget vred som hans far og hans farfar og farmor. De kunne også finde på at ruske ham, hvis det skulle være, men ikke hans mor. Hun tog aldrig i ham, uanset hvad han kastede på gulvet og uanset, hvor mange stumper, der blev ud af det. Ingen stumper kunne få hende til at tage fat i ham. Det vidste han, for han havde prøvet så tit. De kunne jo bare købe noget nyt, hvis han gerne ville. Nu vidste han snart ikke mere, hvad han skulle ødelægge, for at hun kunne blive hård nok til at klare hans far. Så hun ikke skabte sig så meget sammen med hans far. Måske skulle han skubbe til hende? Han kunne jo prøve. For han turde godt.“

PÅ TYND IS

En far fortalte mig lidt rystet med næsten bævende stemme, at han havde levet et enormt farligt liv, da han var dreng og ung. Det var derfor, sagde han, at han ikke kunne klare, at hans egne børn, en pige og en dreng, kunne finde på at gøre vanvittige ting uden hans vidende. „Jeg gjorde simpelthen så mange ufatteligt farlige ting, som jeg slet ikke kan forstå set i bakspejlet,“ sagde han. „Du drømmer ikke om, så farligt det var. Jeg har aldrig fortalt det til nogen; men jeg tror ikke, at nogen i denne verden kan have gennemlevet så megen dumdristighed som mig. Mine forældre havde ikke den mindste anelse om, hvad jeg gik og foretog mig på afstand af dem. Jeg mishandlede dyr. Jeg kørte alt for stærkt i svingene, og når jeg tænker på alt det gift, jeg har indtaget, kan jeg ikke forstå, at jeg stadig er i live. Hvorfor har jeg mon været sådan? Det er selvfølgelig derfor, at jeg ikke kan klare at tænke på mine egne børn, hvad de mon kunne finde på?“

Underligt nok har jeg aldrig rigtigt kunne tage ansvar, når vores egne børn har været tæt ved noget farligt. Det var jo min kone, der ville have dem til det dristige, og så syntes jeg ikke, at jeg kunne eller skulle gribe ind. Engang havde min kone sat vores 3-årige pige op på en kælk nede i vores baghave på en stejl skråning, som førte ned til en sø. Da vores datter blev sat op på kælken, tænkte jeg, at det her går ikke godt; men jeg sagde ikke noget. Det var jo min kone, der havde gang i noget. Kælken kom i fart og tog retning ned mod søen. Min kone løb hujende men forgæves bagefter. Hun kunne ikke forhindre, at vores datter kælkede ud over søen og først holdt stille igen langt ude, hvor der var en lille ø, som hun var strandet på. Min kone forsøgte selv at gå ud på isen; men den kunne ikke bære hende, og så kunne den jo heller ikke bære mig. Det er da klart; men jeg tænkte igen de her mærkelige tanker om, at det ikke var mit ansvar. Så kom der heldigvis en lille nabodreng forbi og tilbød sin hjælp. Han havde allerede set, hvad der var sket. Vi fik ham til at prøve forsigtigt, om isen kunne bære ham, og det kunne den. Han mavede sig ud til vores strandede datter på den lille ø og fik hende skubbet ind til os igen. Da kunne vi ånde lettet op.

Jeg kan næsten ikke klare, at tænke på de der farlige situationer. Der var mange hændelser i barndommen, hvor det var lige ved at gå grueligt galt. Jeg siger stadigvæk til min 19-årige søn, at han skal passe på, når han cykler. Det kan jo let gå rigtig galt. Han er jo nok i stand til at klare sig; men jeg kan alligevel ikke lade være med at advare ham. Jeg siger også til ham, om han har husket sin cykelhjelm? Jeg kan ikke klare, at han kører uden. Tænk, hvad der kan ske! Jeg ved godt, at jeg et eller andet sted er for pylret; men man vil jo gerne beskytte sine børn, ikke? Det gør alle forældre jo, og vi bliver åbenbart ved – også når de bliver store nok til at klare sig selv. Mon han tager skade af det? Tror du det?

Jeg ved ikke, om han tager skade af det; men jeg er helt sikker på, at han vil have godt af at have en far, som kunne slappe mere af. En far, som ikke pustede ham i nakken i den bedste mening for at redde sin fortræffelige søn fra alverdens genvordigheder. Jeg tror, den søn vil have rigtig godt af at komme på afstand af den fars evige bekymrethed. Komme væk fra de overbeskyttende lænker for at nå frem til sine egne erfaringer.

„Du kan slappe helt af,“ sagde jeg til faren. „Din søn vil, som alle andre overbeskyttede sønner, udleve sit hemmelige og forbudte liv på passende afstand af dig og gøre præcis ligeså farlige ting, som du selv gjorde i hans alder. Det skal du så bare lade ham gøre. Du må have tillid til, at han overlever, ligesom du selv på ufattelig vis overlevede dine farlige eksperimenter. Kun på denne måde kan han få et godt liv, ligesom du selv har haft et godt liv bestående af modsætningerne mellem det sikre og det farlige. Dette er grundvilkåret. Kryds dine fingre, så skal det nok gå. Det skader i hvert fald ikke. Ønsk for dig selv, at han kommer godt

igennem ungdommens slingrevals. Måske får I om nogle år rigtig mange hemmelige oplevelser, som I kan snakke om i de sene nattetimer. Måske falder disse fortællertimer sammen med dit livs efterår, og så har du jo rigtig god tid til at nyde angstens kringlede vildveje i et tilbageblik på barndommens skyggeland.“

AT SOLE SIG

En teenager fortalte mig, at hun havde været i solcentret forleden dag, og at det bare havde været dejligt. Jeg sagde forbavset til hende, at der da havde være strålende solskin i forgårs. „Ja, ja, sagde hun; men det går hurtigere med solcentret. Det tager kun 15 minutter og så har man fået det, som svarer til 4 timer i solen. Det er da smart ikke?“ sagde hun. „Jo“, sagde jeg. Det er det vel, især hvis man synes, at jo hurtigere noget går, des bedre er det. Personligt er jeg jo mere til de langsomme glæder. Nu skal man ikke tro, at en teenager styres af fornuft, besindighed og langsomhed. Hvis det er smart at gå i solcenter, så gør man det, uanset vejret. Hvis det er smart at pierce sig, så gør man det. Jeg kom til at tænke på de der fuldstændig vanvittige ting, som man netop finder på i den alder. Ting som man oftest ikke fortæller sine egne børn, at man har gjort.

Da han var ung, var det meget populært at drikke stærke elefantøl og putte sjatterne i håret, før „man“ gik til bal. Så var de bare nogle stærke, seje fyre, der kunne klare pigerne. Det var også populært og dødsensfarligt at lave stærk spiritus på trækul, så det skulle jo også prøves i al hemmelighed oppe på fars og mors loft. Man købte ingredienserne: sprit, kul, filter og forskellige former for essens (gin, rom og vodka) og så gik det dryppende bryggeri i gang på det mørke skumle loft på behørig afstand af de voksne. De alt for unge bryggere vidste godt, at nogle, der havde eksperimenteret med denne forbudte spritproduktion, var blevet blinde af det, fordi de havde anvendt nogle forkerte kul; men det ramte „selvfølgelig“ ikke dem. De skubbede færemomentet til side, parkerede det yderst i bevidstheden og fortsatte processen med hamrende tindinger og smagen af det forbudte. Sådan nogle stærke sager skulle jo også afprøves i særlige „gunstige“ situationer, og det blev de. Sammen med en kammerat tog han på campingtur til en ferieby og gik så tidligt om formiddagen i gang med at smage på de stærke våde varer. Da de havde fået nogle store mundfulde ned – og det smagte bestemt ikke godt – lagde de sig ned i græsset og faldt i en dyb søvn. Det var vanvittigt. Himmelråbende tåbeligt, og de vågnede først sidst på eftermiddagen, og da kunne de forskrækkede konstatere, at de var blevet forbrændte af solen. Senere havde de ikke helt den samme lyst til at fortsætte disse manddomsprøver. De havde fået nok. „Så hatten passede,“ som man sagde.

Sådan kan det gå, når man bader sig i en blanding af brændende ungdomsrus, dumdristighed og de skarpe stråler fra den varme sommersol. Det er ikke noget, der kan anbefales; men ingen kan gardere sig imod at ens egne børn også gennemlever deres vanvittige prøvelser i livet på vej mod voksendommen.

AT SPISE STEARIN

Jeg kan godt lide ganske langsomt at føre min finger igennem en levende flamme for at vise andre, hvad en primær erfaring drejer sig om. Jeg lader herefter en person i nærheden gøre det samme på sin egen måde og i sit eget tempo. Nogle er i stand til næsten at parkere fingeren midt inde i flammen nogle sekunder. Andre er ikke i stand til overhovedet at bevæge fingeren igennem den skærende varme. Tankevækkende og meget spændende i forhold til egne børn og deres kendskab til ild og andre naturfænomener. En far kom hen til mig efter et foredrag og fortalte, at da jeg havde stukket min finger ind i flammen, var han kommet til at tænke på en hemmelighed, som han havde haft sammen med andre børn. De havde som små lært af de lidt større børn, hvordan man kunne stikke sin finger ned i det flydende stearin omkring et brændende fyrfadslys. Han viste mig hvordan. Jeg gjorde så det samme og ganske rigtigt, det gjorde ikke ondt, som man skulle tro. *„Man kan også drikke det flydende stearin,“* sagde han så. *„Kan man det?“* spurgte jeg forundret. *„Det har jeg aldrig set i mit liv.“*

„Se her,“ sagde han og tog den lille skål med det brændende fyrfadslys op i sin hule hånd og førte lyset i slowmotion tæt op til munden og hældte det hele glubskt og hurtigt indenbords. Trak læberne sammen som var det en fiskemund, der havde fanget sit bytte. *„Jamen, du kan da ikke drikke det?“* sagde jeg. Han åbnede nu munden og ud af den på tungen fremtryllede han en lille smuk snebold af stearin, som han havde lavet til mig i sin mundhule. Her oplevede jeg noget fascinerende nyt. Det må jeg hjem og øve mig på, tænkte jeg. *„Det kan du også lære, sagde han stolt, hvis du øver dig i mange timer, ligesom vi i al hemmelighed gjorde, da vi var børn.“*

Således vil alle børn til alle tider øve sig i at putte ting og sager i munden og påføre kroppen både smerte og vellyst i forskellige mystiske eksperimenter på vej mod livets op og nedture. Uendeligt og tankevækkende. Skrækkeligt og uforståeligt, men uundgåeligt nødvendigt, for at man kan lære sig selv at kende igennem barndommens udfordrende fundamentale læringslandskaber af ild, vand, jord og luft.

FØRST NÅR DU ER VOKSEN

En mor siger lidt skarpt til sin lille søn: „*Det der det må du først, når du er voksen. Pas nu på! Det er alt for farligt.*“

„*Jamen mor, jeg leger jo voksen.*“ Og det gør børn faktisk hver dag, uden at voksne sådan rigtig tænker over det. Selvfølgelig øver de sig konstant i at blive store. Det er jo ligesom vejen frem. Opad. Vokse. Større og større. Større hænder. Større fødder. Større bestemmelse. Fremad mod os. I et godt børneliv. Det er ikke så sært, at de må foretage sig halsbrækkende ting engang imellem for at få tingene til at hænge sammen. Ting som deres forældre har svært ved at forstå, at de tør; men som de gør på grund af os. Vi kan være helt sikre på, at børn på afstand af os øver sig i at blive præcis som os.

En leder i en naturbørnehave fortalte mig, at de til 60 børn havde 10 tønder land. Der var hele to vandhuller, som børnene også kunne gå ned til, hvis det var det, de ville. Der var store høje jordvolde, som de kunne bestige, hvis de skulle op og snakke med fuglene, og der var gamle store væltede træstammer, som de kunne klatre i og lege sørøvere på. De havde også en del forskellige dyr som høns og kaniner og så var der lige den gamle grissebasse Carlo, som var det fritgående svin børnene kunne gå og klappe og snakke med. Der var selvfølgelig forældre, som var meget utrygge ved det helt åbne terræn, og at der ingen hegn var omkring børnehaven. Sæt børnene nu kunne finde på at stikke af og vandre ud i det blå. Hvem holder så øje med dem?

Men forældrene vidste jo, hvad det var for en slags børnehave, de meldte deres barn ind i. De vidste også, at der var mange dyr, som børnene skulle passe. Det var en del af børnehavens pædagogik. „*Her hos os, er der ingen slinger i valsen, selvom nogle få forældre protesterer. Vi fortsætter linien med det frie børneliv,*“ sagde lederen med et glimt i øjet.

Senere har jeg i anden anledning besøgt den samme børnehave og set, hvordan børnene i timer har arbejdet med vand. Skovlet og øset i spandevise for at samle vandet op i nogle store render, som er fyldt med rullesten. Børn i vand til knæene. Voksne i vand til anklerne. Små 4-årige børn, der har gravet og gravet sig selv dybt ned i jorden. Skovlet sig ned til jordvandet og de mange orme. Mudder og pjask i sivende regndråber uden tid. For tid er liv og livet bor i hjertet, når bare man giver sig hen til det bedste man ved.

En mor sagde til mig efter et foredrag: „*Tror du nogensinde, børnene kommer ud af buret igen? Tror du det,*“ sagde hun? Det tænkte jeg meget over på vejen hjem. Børn ud af buret! Kommer de mon det? Eller bliver de mere og mere institutionaliseret ind i overvågning og voksenskygning? Hvad ville der mon ske, hvis man stuede 60 voksne sammen på rød stue, blå stue og grøn stue? Hvordan mon de ville begynde at opføre sig? Hvad ville der ske, hvis man på førstedagen sagde til dem, at de skulle være her de næste tre år i mange timer hver dag; i ligeså mange timer som de voksne skulle arbejde og lidt mere til. Det skulle de indrette sig efter, og så var der lige den detalje, at uden om legepladsen var der et hegn, som de ikke kunne kravle over. Hvordan mon voksne ville reagere i den situation? Jeg tror de ville skynde sig at lave en interesseorganisation og arbejde hårdt på at komme ud af buret. Det er det vi skal hjælpe børnene med: at komme ud af buret ved at give dem nogle ordentlige livsbetingelser; sådan som i børnehaven med de 10 tønder land til 60 børn. Så kan de nemlig blive væk og have deres hemmelige liv og deres ture på store væltede og

glatslimede træstammer, som man kan slå sig sundt på for at mærke dybderne i sig selv. Et godt børneliv giver skrammer på huden og næring til sjælen.

FLAGET PÅ HALV

En far fortalte mig, at han sammen med sin treårige datter en dag var kommet forbi et hus, der lå tæt op ad vejen, hvor der blev flaget på halv stang. Datteren spurgte sin far: *„Hvorfor er flaget oppe ved det hus der, far? Hvorfor, far? Det er fordi, der er en, der er død. Så flager man på halv Katrine. Kan du forstå det?“* Det kunne hun godt. *„Så kommer flaget ikke helt op vel, far?“* „Nej“, sagde faren, *„ikke når man er død“*. Et stykke tid senere er det moren, der er ude at køre sammen med sin datter, og de kommer tilfældigvis forbi et andet hus, hvor flaget også er på halv. Nu er det datteren, der ved besked, og hun siger til sin mors store forbavselse: *„Mor, der er en i det hus der, som er død. Kan du se det? Han nåede ikke at sætte flaget helt op!“*

Børn optager vores budskaber i deres verden og skaber selv deres viden ud fra det, de tror, vi siger. I sproglig, social og praktisk omgang med os konstruerer de en verdensforståelse, og får herefter deres verden til at passe med forklaringen. Som da en mor, der var sygeplejerske gik tur med sin 4-årige datter oppe på kirkegården. Moren havde ikke alene fortalt sin datter om, hvad det var, hun arbejdede med på sygehuset. Hun havde også et par gange haft datteren med på arbejde, for at hun kunne se, hvad det vil sige at være sygeplejerske. En 4-årig sluger jo sine forældres spejlbillede råt og lader de mange indtryk bundfælde sig til indre modeller, som de kan pejle efter i deres kommende handlinger. Så moren havde fået placeret sig selv med god samvittighed i datterens indre univers. Børn skal vide, hvad deres forældre konkret arbejder med. Datteren var altså „velorienteret“ om morens arbejde, og nu gik de så tur sammen på den lokale kirkegård. De snakkede om de døde, om de sære navne på stenene, om Valdemar, Petrea, om børn der var døde, om årstal og om hvor lang tid de forskellige havde levet. Under turen på kirkegården var de kommet hen til en nyopkastet grav, og her var det så datteren spurgte om, hvorfor man døde, samtidig med hun kiggede ned i hullet. *„Mor, hvorfor er det egentlig man dør?“* *„Det kan være, hvis man har været meget syg, så dør man,“* svarede moren.

„Jamen, mor,“ sagde datteren og hun vidste jo fra sine sygehusbesøg, hvad moren beskæftigede sig med. *„Arbejder du så dernede?“*

To drenge på 3 og 5 år fik at vide, at deres oldefar var død. De fik også lov til at se ham, da han lå i sin hvide kiste i kapellet. Og selvfølgelig snakkede de med ham, da han lå der og sov i sin kiste. De sagde farvel til ham og sagde til ham, at han skulle sove godt så længe. Da han den efterfølgende dag var blevet begravet, sagde de samstemmende, at han boede oppe i skyerne lige der, og så pegede de op i luften. Der havde han sit nye hus, og der kunne man selvfølgelig besøge ham engang, hvis man kom derop selv. Kort efter begravelsen havde den 3-årige fået en rød gasballon, som han var meget glad for, og som han gik rundt med i det fri. Desværre slap ballonen løs og svævede op i himlen til stor forundring for drengen. Han var selvfølgelig ked af, at hans bedste legetøj sådan fór op i den blå himmel; men til de voksnes store overraskelse sagde han: *„Det er ikke så galt med den ballon, for den flyver jo bare op til „Olde“. Så passer han på den, til vi ses igen.“*

Der blev ikke snakket mere om den ballon; men 2 år senere, da drengen var ude at flyve for første gang med sine forældre, sagde han til sin far og mor: *„Prøv lige at kigge efter, om den røde ballon er uden for flyet. Og hvis I ser den, så ved vi, hvor oldefar er.“*

Børn husker som en elefant og de bryder gang på gang igennem den tykke tankehinde, der forhindrer de voksne i at se de magiske sammenhænge i livet. Håbet er at få hinden, der skiller os fra omverdenen til at bryde. Det er den dimension i livet børnene kan åbne vores øjne for, som da en lille dreng på 3 år havde mistet sin mormor og stående ved kisten havde spurgt: „Mor! Kommer mormor aldrig til at tale mere?“ „Nej, Thomas. Mormor kommer ikke til at tale mere. Det gør hun ikke. Mormor kommer ikke til at sige noget mere. Hun er død.“ „Så stille hun ligger,“ sagde han. „Bliver hun ved med at ligge stille?“ spurgte han. „Ja, hun vil ikke komme til at røre sig mere.“ Efter nogle meget lange og tunge måneder for de voksne sagde Thomas pludselig: „Mor, holder mormor snart op med at være død?“ Så klogt kan de små spørge.

Det kan være svært at forstå børns reaktioner, når helt nære familiemedlemmer går bort. Det kan undertiden virke, som om de slet ikke har „rigtige følelser“ for, hvad der er sket. Som om de bare pjatter med ord og sære tanker. En bedstefar var død, og det var meget svært for den lille dreng på 3 år at forstå. Han savnede ham meget. Det var der ingen i tvivl om. Drengen og bedstefaren havde haft uendelig mange gode timer sammen. De gik ture. De fiskede. De snakkede med dyrene. De fortalte hinanden en masse røverhistorier. Jo, bedstefar og drengen var som ét stykke ud af samme alen. De kunne slet ikke undvære hinanden, og så lige pludselig var han der ikke mere, bedstefaren. Og hvad nu? På en eller anden måde gik drengens sorg over i en voldsom interesse for, om nu moderen havde bestilt alt det, som skulle ordnes før og efter begravelsen. Der blev snakket meget om hvem, der nu skulle grave bedstefarens grav, og hvordan det hele skulle foregå. Der blev i den samme periode også talt meget i telefon. En aften var det så pludselig, at drengen havde spurgt: „Mor, hvad er det så han skal, ham „Rødbedemanden“?“ Moren havde kigget forbavset på sønnen og sagt: „Jamen, han skal sådan ordne bedstefar, så han ligger godt i kisten, og han skal også sørge for at køre bedstefar til kirken. Det er det en bedemand ordner.“ Drengen fortsatte sine forundringer: „Jamen, mor! Hvad så ham „Gravkomanden“, hvordan kommer han ind på kirkegården og graver? Hvordan gør han det, mor?“ Moren tænkte: først „Rødbedemand“ og nu „Gravkomand“. Hvad går det her ud på? Hvorfor var det nu lige, at han havde brugt de ord i denne alvorlige sammenhæng? Skulle de dække over noget?

Jeg sagde til hende, at måske er døden også en leg med ord for børn, ligesom den er det for voksne. Drengen havde jo heller ikke på de få dage opdaget dødens betydning endnu. Det ville først komme til ham langt senere. Jeg kan huske, da min egen bedstemor døde og min onkel i talen efter begravelsen sagde, at nu havde bedstemor så sat sine træsko og var fløjet til himmels. Det kunne jeg sagtens forestille mig. Det var godt at tænke på, at bedste var fløjet op i himlen uden træsko på. Og for øvrigt kunne man da sagtens flyve af sig selv, bare man troede på det. Det havde jeg ofte gjort i drømme. Det er godt, at vi har både „rødbedemænd“ og „gravkomænd“ til at tage sig af de døde. Hvad skulle vi ellers stille op med dem? Husk, at den 3-årige professor ordner hele verden, holder sammen på stumperne og stiller nogle meget nærgående spørgsmål til alt mellem himmel og jord samt det, der er ovenover og nedenunder. Nyd det! Denne filosofiske forundring er vi alt for hurtige til at aflære dem. Begrænse dem i. Børn har et helt andet syn på livet, end vi har. Derfor kan vi lære meget af dem i de sværeste stunder.

Et barn har 100 sprog
men frarøves de 99.

Skolen og kulturen tvinger børn
til at handle uden hoved og tænke uden krop.
Legen og arbejdet

Virkeligheden og fantasien
Videnskaben og fantasteriet
Det indre og det ydre gøres til hinandens
modsatninger.

MALAGUZZI

TRÆLÅR

En mor havde som 6-årig gået til ridning, men var så uheldig at falde af hesten, da den pludselig bremsede op. Hun blev kastet voldsomt hen over dens hoved og slog sig ret alvorligt og fik det, man kalder et meget ømt trælår. Sådan et lår, som bliver både blåt og sort efter det voldsomme slag, og som man dårligt kan støtte på de næste mange dage. Smerterne ved trælåret havde gjort så voldsomt et indtryk på hende, at hun indstillede sin ridning, og først her som voksen havde hun gået og funderet over, at det kunne nu være dejligt at prøve at komme op på en hest igen. Det havde hun så gjort her forleden, og hun havde bare syntes, at det var en helt vidunderlig genopdagelse af en gammel ridefyld dybt i kroppen på hende. Nu var hun 27 år. *„Tænk på alle de år, hvor jeg ikke har turdet gå til ridning. Hvad er det dog, jeg har mistet ved det? Tænk, hvad et sølle trælår kan gøre ved et liv.“*

Tænk, hvordan et sølle trælår kan forskrække vort eget liv; men tænk også på, hvad et sølle trælår kan gøre ved vores gensvar, når det er vort eget barn, der så gerne vil til ridning som 6-årig? Det er ikke let. Vi ved jo fra os selv at det kan gå galt. Så gruelig galt. Men det skal det vel også kunne for vort barn? Eller forestiller vi os i bedste mening at frarøve dem muligheden for at komme galt af sted? Hvad er det så i virkeligheden vi frarøver dem, når vi tager sorgerne på forskud? Vældig mange ting i det daglige vil komme til at gå galt for vores børn, ligesom det også vil blive ved at gå lidt eller meget galt for os selv i hele livet. En mor fortalte mig, at hun var kommet til at dryppe varmt tevand på sin søns hånd en dag, da han sad hos hende på køkkenbordet og fulgte med i, hvad hun lavede. Det blev hun selvfølgelig frygtelig ked af, og hun havde det dårligt med, at hun ikke havde været mere påpasselig. Jeg tror, man skal vende begivenheden om og sige: Hvor var det egentlig heldigt, at han kom lidt galt af sted. Han brændte sig jo ikke voldsomt. Det var ikke livstruende. Ar fik han heller ikke af det. Han mærkede faktisk, hvor varmt tevand kan være, og det er en god erfaring at få med sig. Så man kan også sige, at morens „fejl“ blev til hans erfaring, og sådan har vi alle opdaget ting og sammenhænge, fordi vi har været tæt på voksne, der ikke tænkte sig om. Det, vi ser i disse øjeblikke er jo, at de voksne, vi lærer os op ad, er mennesker på godt og ondt. Vi bliver jo ved med i hele livet at slå hovedet op i en låge, vi ikke har set. Vi bliver ved med at få fingre og fødder i klemme. At forstuve en tå og slå os på en sten eller en kant. Det er alle disse daglige uheld, vi må øve os på i en god barndom. Sådan er det også mellem søskende, og det er ikke et smertefrit forhold.

En stor dreng fortalte mig, at han i al hemmelighed havde drillet sin lillesøster på en noget grov måde. Hvis han ikke gad at lege med hende, smed han hende ud af værelset; men hun kom bare tilbage, som var hun en kugle på en bowlingbane. Så stod hun der igen med sin irriterende tiggerstemme i døråbningen og ville ind til ham, være sammen med ham. Hun kunne så finde på at sige: *„Hvis du lukker døren igen, så får jeg min finger i klemme.“* Så havde han smækket døren hårdt i, og så skete det ganske rigtigt, at hun fik sin lillefinger meget i klemme og vrælende fortalte sin mor, hvad der var sket. Men han „vidste jo ikke“, at hun havde fingeren i døråbningen. *„Det kunne han jo ikke vide – vel?“* og så slap han. Det havde han tit gjort. Det var deres søskendehemmelighed. Der er ting, der kræver en fælles klangbund at forstå. En klangbund, som kun eksisterer mellem søskende, fordi de har rykket i den samme dør. Fordi de har grædt fælles tårer på badeværelset, når vandlegen gik for vidt. Eller når de slog for hårdt med håndklæderne på bagdelen. Derfor kan de dele tanker og følelser hele livet i en tavs underforståethed. Man skal ikke græde for længe over hverken spildt mælk, varmt te på en finger, vilde vandkampe eller røde håndklædemærker i numsen. Det er alt sammen benzin til erfaringens motor, og den er vi temmelig afhængige af i et godt børneliv.

DØDE FRØER

„Da jeg var dreng, „fortalte en far mig“, gik vi ikke så meget med kniv, men derimod med luftbøsse, og så skød vi på frøerne nede i grøften. De store og de helt små. Det var svært at ramme ungerne. Det var der mere udfordring i. Der var mange frøer, som måtte dø, da vi var børn. Uha! Det er ikke godt at tænke på.“

Nej, det er ikke let at tænke på for forældre, hvordan vi i utallige sammenhænge har leget med døden. Både ved at aflive en række uskyldige insekter, frøer og uskyldige snegle i en fugtig skovkant.

En far fortalte mig, at han som barn ofte havde leget med levende frøer i grøften og i bækken. Børnene havde mange rigtig spændende lege nede i alt det mudrede vand, og når de fandt en frø, kunne de finde på at binde den til et strømførende kabel og koble den anden ende af kablet til et elektrisk hegn. Børnene havde haft mange „gode stunder“ med at iagttage den hoppende og dansende frø, der sprællede i takt til stødene fra hegnet. Her i det voksne bakspejl kunne han slet ikke forstå, at han havde været med til den slags; men som han sagde: *„Det har vi jo alle sammen på den ene eller anden måde været med til – disse fascinerende eksperimenter med små uskyldige dyr uden tanke for, hvad det var, vi egentlig spredte af smerte.“*

Men ikke alene legede vi med døden ved at afslutte livet for alle disse typer af småkryb – vi legede jo også tit med vores egen død på utrolig makabre måder. En mor fortalte mig, at da hun var en lille pige, havde de ofte nogle stykker sammen leget en meget farlig og hemmelig dødsleg, som forældrene intet kendskab havde haft til. De havde møjsommeligt plukket nogle røde hindbær og smurt dem ud på asfalten, så det lignede en uhyggelig blodpøl. Rigtig smurt blodet ud på en større flade, så denne kunne ses på lang afstand. De havde bestemt ikke sparet på hindbærrene. Så var et af børnene derefter blevet smurt ind i hovedet med „hindbærblod“ og havde så lagt sig ned med hovedet midt i „blodplamagen“. Nu ventede det „døde barn“ så bare på, at der skulle komme en bil forbi. Blodpølen var et fantastisk blikfang. De „fangede“ en bilist hver gang. Det kiksede aldrig. Det så jo ud, som om barnet var kørt over og lå der og var død. De ventede og ventede og pludselig var der bid på „blodbarnet“. Når så bilisten forskrækket bremsede op for at se nærmere på det voldsomt tilskadekomne barn og ville løbe hen for at hjælpe, rejste „det døde barn“ sig raskt op og løb grinende bort. Det syntes pigerne var meget sjovt, og de kunne grine i timer over at have snydt den voksne dumme bilist, der da nok kunne forstå, at det kun var for sjov, at de legede døde. Blodsafte og pigebørn. Døde frøer og drengebørn hører til barndommen, når vi tænker tilbage.

I en børnehave fandt børnene en dag en død guldfisk, og de var meget opslugte af denne hændelse. Fisken blev lagt i køleskabet og alle forældrene blev efter tur, når de kom og hentede deres barn, trukket med hen til køleskabet for at se på den døde fisk. Det var en stor begivenhed hele dagen, at denne fisk pludselig var død.

Hvorfor var det nu, at det var så vigtigt for børnene at få vist dette til forældrene? Jo, fordi fisken var deres ven, og det er det, de prøver at fortælle os om, når de trækker af sted med os.

Børnene må inderliggøre dyrevennernes dødsfald, for at de kan forstå sig selv som levende. De må selv bevæge sig ud i livets grænseområder, ligesom drengen i eventyret, der drog ud i verden for at lære sin frygt at kende. Det var først, da han havde fundet kærligheden derude på afstand af forældrene, at han opdagede, hvad han kunne miste. Først der lærte han frygten at kende. Det kunne vi godt lære noget af i vores opdragelse. Børnene er nødt til i en tidlig alder at komme på afstand af os, for at de kan gøre deres erfaringer – også de farlige. Det vi skal være meget gode til fremover er at sige nej til personsøgning af børn, når de har allermest brug for at være sig selv og helt uden forældreindblanding. Tager vi på lejrskole med 26 børn, skal vi ikke tage på lejrskole med 26 mobiltelefoner. Man kan kun være helt tilstede, hvis man har alle

sanserne koblet til, lige der hvor man befinder sig nu. Vi ønsker ikke, at mobiltelefonerne skal gå ind og forstyrre hverken måltider, lejrbrøl eller de sene nattetimer, hvor børnene ligger og hvisker deres hemmeligheder i mørket, hvor man måske længes lidt efter kæresten og nogle også meget efter deres far og mor, hunden eller marsvinet. Det vi skal huske på i opdragelsen og dannelsen er, at ingen kan lære hverken sin hjemve eller frygt at kende, hvis vi ikke får lov til at møde den. Det er jo lige præcis det, der gør ondt, når man har børn. Og det skal man kunne klare at tænke på. Ligesom alt det andet man kan fornemme, de har gang i, når man ikke selv er tilstede. Jeg siger ikke, det er let; men det er nødvendigt, hvis vi ønsker børn med livsmod og fantasi.

PÆNE PIGER OG VILDSKABEN

„Det er ikke nødvendigt at opføre sig slemt for at udtrykke modsatrettede stemninger og følelser. Som voksen har jeg lært at kontrollere mine mørke sider og overføre dem på min musik. Jeg har ikke altid været en pæn pige, og det har givet mig problemer med min værdighed og selvfølelse.“

MARIA MEKEE

De 4 pæne piger står i deres pæne tøj med deres pæne forældrebaggrund og deler de 5 pakker tyggegummi, som de lige har skaffet sig „ganske gratis“ i kiosken. Fire 14-årige velopdragne piger. Fuldstændig i deres egen verden af forbudt spænding og uimodståelige fristelser i snuppehøjde. Ikke at nogen af dem savner lomme penge. Dem har de faktisk altid nok af. Ikke at nogen af dem mangler tyggegummi. Det har de også i rigeligt mål på „lageret“ derhjemme. Ikke at nogen af dem savner forældreopbakning i modgang. Men det er ikke nok for „tyggegummibanden“. Der skal mere til. Der er et eller andet hul i deres kropslige forår, som er uudholdeligt og som må lappes med vildskab og blodfyldte oplevelser. En vildskab, som ligger langt fra forældrenes forestillingskreds. En vildskab og en dristighed, der altid ligger og lurser som slumrende løg under jorden i de unges forårssjæl. Dette vildskabens liv kan undertiden starte med tyggegummi og slutte med stakke af stjålne mærkevarer fra diverse modebutikker.

De samme pæne piger er også dem, der ryger hos veninden, men ikke derhjemme. De opstiller „fornuftige“ rygereglere hos sig selv, så forældrene ikke fatter mistanke om, at deres pæne datter tager en hyggesmøg på terrassen. Så kloge er de.

De samme vilde piger skal også lige prøve lidt hash oven i den for længst overståede førstegangscigaret. Bare sådan lige for at prøve det. Det er jo helt „naturligt“, når man nu sidder på et drengværelse sammen med de „helt rigtige“ lidt ældre fyre, der har de „helt rigtige“ frække meninger og damer på væggene og den „helt rigtige“ musik indhyllet i rytmisk-inciterende rødlys fra ophængte spotlights. Lige der, i dette forførende gruppeblitz, er det, man ikke kan lade være med at inhalere det, der går rundt i rygekredsen. Man er jo midt i unglivets hvirvelvind, indrullet i den rituelle glædesbølge af vanvid og oppumpet fællerus. Der er sådan set ikke ret meget vores pæne piger ikke har prøvet i denne betændte alder. Vi ved det bare ikke. Vi håber jo hele tiden på, at de ikke finder på det, vi selv kunne finde på i den alder! Vi har som forældre ingen anelse om det. Vi har jo tillid til vores piger, og de har ikke fortalt os om deres dobbeltliv. Det hører til deres natside, og den kommer vi ikke i nærheden af. Ligesom vi heller ikke tog vores forældre med ind i vores natside på et værelse i en flokfristende eksplosion af skrålende forbudt vildskab. Ungbørn på djævelsk voksenvvej. Indkapslet i tåget selvforståelse, i grumset selvoptagethed uden fornuft og omtanke. Unges leg med stoffer i sårbare legemer mod gryende ståsteder. Hvor vildt! Hvor dumt! Hvor farligt forførende! Sådan som vi selv gjorde det. I al hemmelighed. Fyldt med sød angst. Med stoffer og seksuelle førstegangschancer uden beskyttelse. Friløb på forbudte kamre. Vildskabens given sig hen til den farlige verden. Dæmonien under pænhedens overflade. Sådan tager det som en kæmpebølge vores facadepiger. Fører dem med sig i ungdomsuvanvidets strømhvirvel. Slår dem ud af den lige vejs kurs mod de lokkende afgrundsforførelser. Sådan sidder de pludselig i den forkerte bil sammen med de dumdristige store legedrenge. Dér – på bagsædet af denne dødskabine, hvor hvin og galskab, bremsespor og fristende hørm fra pigespray, våde læber og ængstelige brunsthyl – er det så det kan gå helt galt. Pludselig ligger vildskabens drengebil med

alle 4 hjul i vejret. Det vilde og det rolige hører sammen som bølgebrus og havblik. Efter storm kommer stilhed. De blodvilde år kan hurtigt blive tavse. På et splitsekund! Det er det frygtelige ved at have pubertetsbørn. Angsten for at de skal komme til at befinde sig i den forkerte bil på det forkerte tidspunkt på det forkerte sted. Og intet kan vi gøre ved dette livsvilkår uden at snakke med dem om denne mulighed, skabe en omtanke og så håbe på, at de lytter opmærksomt til de indre bremsemekanismer, når fanden er løs. Vi kan ikke fængsle vores børn. Vi kan ikke trække vildskaben ud af dem. Vi kan ikke forberede dem på at kunne tackle livsmørkets understrømme uden om barndommens og ungdommens sus. De må selv det hele igennem, som vi selv måtte gå linen ud på godt og ondt. De må selv køre frihjul og opdage de farlige sving med fortrydelsens og bitterhedens eftersmag. Det står ikke i forældres magt at pege det forbudte ud og forme børnene efter den pæne skabelon. Det, der står i vores magt, er at have meget kontakt med vores børn og lære dem at respektere både os og sig selv. Vi skal ikke abdicere fra at øve indflydelse på dem og overlade dem til sig selv. Vi skal fortælle dem, hvad vi vil være med til, så opdager de i dette forbillede, hvad det vil sige at sætte grænser for sig selv og kunne vælge til og fra, inden de sætter sig ind i en eller anden bil. At kunne vælge sig ud af tilværelsens mange dilemmaer, kræver forældre og voksne i det hele taget, som selv magter at gribe livet. Det er det, vi skal kunne som levende modeller. Resten er overladt til det ukendte, det uforudsigelige. De pæne piger kan ikke kontrollere deres mørke sider alene i lyset af os. De må selv have været i kontakt med underverdenen. Frygten for det ægte, de modsatrettede dybdestemninger, sætter et lavineskred i gang, som først stopper, når bølgen af de voldsomme splittelser har lagt sig til rette i sindet som henkogte minder om den uforenelige tids nødvendige eskapader.

LIVET

Hvad er livet?

Er det at leve eller at dø?

Er livet når man er lykkelig

Eller er det bare det at man er her?

Gør man det rigtige eller er det bare noget man tror?

Kan man eller ej?

Livet er jo ikke bare en leg.

Nyd livet!

Hvad skal der til?

Hvad nytter det at sætte livet på spil?

Stop ej før døden selv kommer.

Befri dig for ulykken og du vil finde lykken.

Lev livet mens du kan!

Stol på livet!

Stol på dig selv!

EN TEENAGER

BØRNS DOBBELTLIV

RUSTNE SØM

En mor skrev følgende historie til mig:

Jeg var vel omkring 6 år, da der skete noget som førte til en stor hemmelighed mellem mig, min storebror og vores bedsteforældre. Vi skulle besøge min farmor og farfar på landet, og vi var næsten ude af os selv af forventningens glæde. Derude i det fri var der mange dyr, og der var også nogle skure, som fårene kunne søge ind i, hvis der kom regn eller blæst. Bedstefar sagde til os, at vi ikke måtte gå ind i skurene, for det kunne være farligt. *„I skal passe meget på de rustne søm,“* sagde han. *„Dem kan man rive sig på og få blodforgiftning af.“*

Men da bedstemor og bedstefar var gået hen for at sove til middag lokkede Henrik, min storebror, mig ned til engen i nærheden af de forbudte skure. Han sagde til mig, at der lå et lille lam inde i skuret. Om jeg ikke ville ind og se det? Det ville jeg jo gerne, og vi kravlede begge derind for at lede efter det. Pludselig smuttede Henrik ud igen. Slog døren i og satte slåen for. Han løb herefter tilbage til gården; fandt sin slangebøsse og glemte alt om mig.

Inde i det fjerneste hjørne i skuret sad jeg nu helt alene og græd. Det blæste udenfor og regnen begyndte at slå kraftigt på taget. Det var ikke sjovt at være mig. Jeg tænkte: *„Her finder mine bedsteforældre mig aldrig. Det er jo et forbudt område at lege i. Og de ved, jeg ikke gør noget forkert. De vil ikke tænke på at lede efter mig nede ved skurene.“*

Jeg kiggede forsigtigt ud gennem sprækkerne og så til min skræk, at det blev mørkere og mørkere. Jeg hørte nogle mærkelige lyde, som jo stammede fra fårene, der forsøgte at komme i ly. Jeg mærkede kulden, der begyndte at krybe op langs mine ben og begyndte at tænke på døden. Angsten og kuldegysningerne for igennem min krop og mine tænder begyndte at klapre i det kulsorte mørke. Jeg klynkede og var ved at give helt op, da der pludselig lød en underlig knagen i rummet. Døren gik op og ind kom mine bedsteforældre og min forknytte bror. Henrik gav mig en ordentlig knuser, og den viste med al tydelighed, at han havde meget dårlig samvittighed. Min bedstefar tog mig op i sine arme og bar mig hele vejen hjem til en god og varm kop kakao. Min bror var blevet meget forskrækket over det hele, og lovede at han aldrig ville gøre sådan noget igen. Han havde fået sig en alvorlig lærestreg; men denne hændelse forblev en dyb hemmelighed imellem vores bedsteforældre og os indtil vi blev voksne.

Der er simpelthen sandheder, som forældre ikke kan tåle at høre, og derfor er der som regel nogle, der ved en hel del mere om vores børn, end vi selv aner. Tænker vi selv efter, har vi jo også en viden om nogle af de børn, som færdes hos os, som vi ikke kunne drømme om at videregive til forældrene. Vi vil da ikke agere stikkere for vores egne børns bedste venner? Når det begynder at lugte af smøger på din datters værelse, tænker du selvfølgelig på, at det er noget tidligt, at „de andre piger“ begynder at ryge. For det er jo ikke din egen datter, vel? Det er hun da alt for fornuftig til? Og vi har jo selv i familien op til flere, som er døde af lungekræft. Nej, det er selvfølgelig de andres ustyrlige piger, som sidder og pulser derinde på din „uskyldige“ datters værelse. Vi spørger selvfølgelig diskret under fire øjne den unge værtinde efter, hvem af pigerne det er, der ryger på værelset, når døren bliver låst? Hun siger prompte, at det er Anne og Katja; men det må vi selvfølgelig ikke sige til hendes forældre. Om vi vil love det? Og det vil vi selvfølgelig. Det er jo ikke noget, vi blander os i. Det har slået mig her for nylig, at en sådan hemmelig viden har de andre forældre jo også om vores børn. Det er der selvfølgelig ingen forskel på, og det ved du ganske

sikkert i det øjeblik du på et gadehjørne tager et af dine egne børn i at holde en smøg ret så „professionelt“ mellem langfingeren og pegefingeren. Du kan simpelthen se på holdemåden og inhaleringsmetoden, om dit barn har prøvet det her før. Og her troede du... Vores børn er ikke spor anderledes, end vi selv var i den eksperimenterende konfirmationsalder. Vi røg jo også i smug. Købte forbudte smøger hos købmanden, og røg til vi blev helt blå i hovedet. Det hørte jo til voksenlivet, og så måtte vi jo lære det. Når det gik rigtig galt, da vi var mindre, og vi blev syge af det, søgte vi måske ind til naboen og fik lidt „forplejning“ og et par trøstende ord med på vejen, når vi havde kastet op. Gode naboer stikker også gerne en hvid løgn om, hvad dette besøg egentlig gik ud på, næste gang de møder vores forældre. Sådan var det på oldefars tid, da han var barn. Sådan var det på bedstefars tid. Sådan var det på fars tid og sådan vil det være på dine egne børns tid. Det, kan de så fortælle om, når de selv bliver forældre og bedsteforældre. Så myldrer det nemlig frem med beretninger om det forbudte. Hemmeligheder og hvide løgne, for at klare sig uden om forældrenes hårde domme og fanden på væggen, hører med til børne- og ungdomslivet. Der er simpelthen meget stærke og uforglemmelige oplevelser, vi aldrig havde fået, hvis vores forældre skulle have bestemt over os. Hertil hører bl.a. at have sovet et helt andet sted end der, hvor vores forældre troede vi var. De fleste piger kan godt skrive under på denne skjulte viden om forbudte sovesteder og de mange hemmelige besøg af kæresten og lusken sig rundt i mørket før det hektiske rislende møde med den udkårne. Det værste ved sådanne natlige aktiviteter er, at trapper forekommer at knage højere, jo senere man kommer hjem fra „udflugten“, og mange forældre synes at sove med åbne øjne i en slags beredskabsstilling selv under de tungeste åndedrag. Det kan jeg sådan set godt forstå, når man tænker på, hvad de selv har listet rundt og gjort som unge. Det er jo også forklaringen på, at det er let at lave en hemmelighed sammen med bedsteforældre og gode naboer. De har jo prøvet det hele selv og kender med et stille indre smil til ritualernes kropslige sus og smertelige konsekvenser. De behøver ikke at fordømme en slingrevals eller en røgforgiftning. Man nedgør ikke noget, man har opholdt sig ved på livets vej, hvis man er ærlig over for sig selv.

FORKERTE FORÆLDRE

En mor sagde til mig: *Jeg synes det er svært. Jeg har to piger: én der går i 9. klasse og én der går i 10. klasse. De kritiserer mig hele tiden. Intet kan jeg gøre godt nok. Jeg går i noget forkert tøj. Jeg har en forkert frisure. Jeg har forkerte meninger, og jeg spiller noget åndssvagt musik. Jeg er oldnordisk. Jeg synes godt nok, det er svært. Hvornår holder det op?*

Jeg sagde til hende, at det ville holde op om nogle år, måske 4-5 år, måske før. Så ville de forgude hende igen, som da de var små. Så det var bare om at holde ud så længe. Vi forældre skal i samme hus som et pubertetsbarn helst være helt usynlige samtidig med, at vi skal være meget synlige, og det er der ingen, der kan. Vi skal holde mund, samtidig med at de vil høre vores mening om alt muligt. De tager dybt afstand fra vores regler og vores normer samtidig med, at de er afhængige af dem og inderst inde gerne vil vide, hvor det er vi står. Vi skal derfor ikke lave om på os selv; men øve os i at være „helt forkerte“. Når vi er mest forkerte, er vi nemlig helt rigtige. Det er det, der er så svært at forstå. Således lever vi forældre og børn med dobbelt-indvendige hemmeligheder for hinanden. At vi om vores børn tænker, at de kommer over deres negativitet i forhold til os. At tingene må tage sin tid. At store træer vokser langsomt. At konflikter hører til et godt ungdomsliv. At vi ved fra os selv, hvor hårdt og uretfærdigt forældres normer kan forekomme i en frihedssøgende teenagers sind. Netop derfor skal vi tilbyde faste aftaler, for at vi kan få modstanden og dermed udstyre vort barn med et afsæt til det ukendte. Uden rødder svæver de bare af sted i forvirrethed. Det er vores indre stemmer, de må orientere sig efter på ungdommens psykiske rafting. Vores unge må så på den anden side bære på den indre hemmelighed, at de elsker at gøre oprør mod os i håb om, at vi holder fast i det sagte. Så kan de nemlig frydefuldt tage afstand fra os og samvittighedsmærket søge mod det forbudte. Denne dobbelthed af: Giv mig regler som jeg kan overtræde, og så deres evige kritik af samme, er grundvilkåret, når man har et pubertetsbarn inden for rækkevidde. Dobbeltmotiverne fyger af sted i luften og kan skabe en næsten uudholdelig stemningsbølge, som den bekymrede mor udtrykker det i forhold til sine to hjemmeboende og overkritiske døtre. Hun vil gerne tæt på dem. Prøve at forstå dem, og de vil sikkert inderst inde også gerne sympatisere med deres mor; men det viser de bare ikke direkte. En underlig bagvendt måde at være menneske på. Uanset hvad moderen vælger at gøre: om hun giver efter for pigernes krav om at lave om på sig selv, eller hun vælger at blive mere og mere sig selv, vil hun opleve afstand fra døtrene. De ønsker nemlig ikke en mor, der tilpasser sig dem. De ønsker en mor, der kan træde i karakter og vise, hvem hun selv er, så de kan finde ud af, hvem de er. Ingen forældre bliver mere rigtige af at lave sig om. Vi skal turde være forkerte for at være rigtige. Dette er hemmeligheden i opdragelsen. Sammen med alle de andre hemmeligheder vi bærer på.

DEN STORE ØKSE

En far fortalte mig, at han ofte tog sin lille søn med ned på sit værksted, hvor han havde en meget stor økse og en mindre økse. Faren brugte naturligvis selv den store økse, når de sådan stod sammen i værkstedet og arbejdede. Sønnen brugte den lille økse. Sønnen stod tit og kiggede på faren, når han brugte den store økse og lærte på den måde, hvordan han skulle bruge den lille økse. Så var det faren havde sagt til sin søn:

„Når du er helt alene her inde på værkstedet, så må du tage den lille økse og bruge den ligeså tit du vil. Den har du jo lært at bruge. Du må ALDRIG tage den store økse, når jeg ikke er her. Har du forstået det?“

Det havde sønnen forstået, for han nikkede jo med sit lille hoved.

„Jeg ved ikke rigtig, hvordan jeg skal tackle det her,“ sagde faren. „Jeg ved jo meget godt, næsten alt for godt, at en skønne dag vil min søn alligevel tage den store økse, når jeg ikke er der og bare hugge til af al kraft, som han har set mig gøre. Det vil jeg bare ikke kunne forhindre på nogen måde. Det er det, der er problemet. Kan du ikke se det?“

Det kunne jeg sagtens se. Således må fædre igennem tiderne have haft det meget dårligt med at vise deres sønner til rette og vide, at når de vendte ryggen til, var der stor risiko for, at det ville gå galt. Sådan forholder det sig, når man er med sin far i værkstedet. Sådan forholder det sig, når man har lært at cykle. Sådan forholder det sig, når man har lært noget med stillads, og dette så fjernes.

Jonas stod helt alene i værkstedet og huggede småpinde med sin lille økse. Han slog til af al kraft ligesom sin far. Muskler i kæmpesving. Hug efter hug. Brag efter brag. Splinter og gnister om ørerne. Sådan var det, når det var bedst. Ligesom hans far. Jonas skævede til den store økse. Den fuklede deroppe på pladen. Den var bare så flot, fars økse. Den han ikke måtte bruge, før han selv blev voksen, som hans far havde sagt. Jonas kravlede op på bordet bare lige for at kigge på øksedyret sådan på nært hold. Det kunne der jo ikke ske noget ved. Han syntes næsten øksen var helt levende; som om den ville fortælle ham en historie. Han forestillede sig et øjeblik, at faren kunne ramme hvad som helst med den økse. I et eneste kæmpehug kunne han dele selv de tykkeste grene, som var det makaroni. Jonas skulle bare lige røre ved farens økse. Bare lige mærke, hvor skarp den var. Jo, den var skarp som en kniv, og kunne så let som ingenting kappe hovedet af en høne eller en gris, hvis det skulle være. Mon han kunne løfte så stor en mandøkse? Tænk, hvis han kunne? Så var han næsten ligeså stærk som faren. Jonas tog fat i skæftet med begge hænder og fik øksen lirket ned fra krogen og stod nu stolt med den i sine hænder. I det samme fik han øje på en kæmpepind, som lå på et bord henne langs væggen. Sådan en pind kunne man slet ikke gøre noget ved med den lille pjevs-økse, som han havde. Nej, til sådan én skulle der en mandfolkeøkse til. Da Jonas stod henne ved grenen med det magiske våben, var alt det, der foregik næsten en refleks. Han havde jo gjort det så mange gange med den lille. Set sig selv i farens spejl, så kroppen vidste, hvad den skulle gøre, når den så sådan en pind. Med al den styrke han kunne finde i sine små arme, fik han lidt kejtet løftet øksen over hovedet. Lukkede øjnene og slog til af al kraft, ligesom hans far havde gjort det. Hans stærke far. Slaget var så kraftigt, at pinden blev flænset op på stedet; men inden Jonas åbnede sine øjne igen, syntes han, det mærkede så underligt i benet. Da han kiggede efter, havde han ramt sig selv, og et dybt åbent sår viste sig under de flængede bukser. Nu svimlede det for hans øjne og... her var det så, at han vågnede af sin drøm; først forskrækket og lidt senere med et fristende smil på sine hemmelige drengelæber. Faren havde stået med sine store Ursus-arme og beundret sin lille stærke søn og hans hemmelige drømmeryk.

DET VAR PINDEN, DER SAGDE DET

I en børnehave er der to piger som er vældig meget oppe at skændes, og der udspiller sig et meget skarpt replikskifte:

„Du skal ikke bestemme over mig. Du er bare dum.“

„Hvis jeg ikke må komme hjem til dig og lege, kommer du ikke med til min fødselsdag.“

„Det var ikke mig, der sagde, du var dum. Det var pinden.“

Sådan klarer børn forskellige pinlige situationer ved at sno sig uden om og lade tingene omkring sig få skylden for det ene og det andet. Man kan så let som ingenting putte tanker over i katten, hunden eller kanariefuglen. Gemme det ubehagelige af vejen bare ved at tænke på noget andet. Hvis man ikke kan komme af med det, kan man lade være med at træde på streger og udsætte sig for et smerteritual 3 gange. Slå sig selv på siden af hovedet. Det hjælper også, hvis man napper sig selv hårdt. Så går det farlige væk. Så kommer man af med det kriblende uudholdelige ubehag. Får det sat på plads.

Alle går vi rundt med sådanne følelsesrester af skyld, skam og barneløgnens flove smag. Meget fik vi rystet af os, men tunge skrupler af svigt og fordrejethed bærer vi fortsat med os i voksenlivet.

En mor fortæller:

Da jeg var en lille pige, legede jeg ofte ude i sandkassen sammen med min bedste veninde, Christa. Engang var vi ved at grave et hul helt ned til kineserne, og vi gravede og gravede jo i flere timer. Ved siden af os blev der et bjerg af sand, efterhånden som vi kom længere og længere ned, og det var jo vældig sjovt. Men det var alligevel ikke så sjovt, når man havde en lillesøster på 3, som skulle være med, for det havde min mor sagt. Basta! Og min lillesøster Jeanette var altså den mest irriterende lillesøster, man kunne tænke sig. Hun sad altid i vejen og skreg med det samme, hvis hun ikke fik sin vilje.

Da vi så efter et stykke tid var kommet langt ned og bjerget ved siden af hullet var vokset til en ordentlig top, tog jeg med ond vilje i et snuptag min lillesøster og satte hende allerøverst på vores sandbjerg. Så kunne hun sidde og vræle der. Jeg var ligeglad. Nu var der så bare lige det problem, at Jeanette havde slået panden voldsomt mod væggen, da jeg placerede hende hårdt på sandtinden. Hun havde faktisk flækket sit øjenbryn, og blodet styrtede efterhånden ned over hendes ansigt. Jeg blev klar over, at der var noget galt, og nu kom min mor styrtende og spurgte os om, hvad der var sket, og mens hun trøstede Jeanette, fremstammede jeg, at det ikke var vores skyld.

„Det var ikke med vilje,“ sagde jeg. Og sådan noget i den stil.

Mor tog af sted til lægehuset med min lillesøster, og endelig havde vi fred.

Jeg blev senere fortalt, at Jeanette havde skreget i vilden sky, og at der måtte flere læger og sygeplejersker til for at holde hende. Jeanette var blevet syet, og da operationen var overstået, og hun var kommet hjem igen, kom Christa, min veninde, og hendes mor ned til os med pebermyntechokolade. Det kan godt være, at Christa syntes, at det var hendes skyld det hele. Det vidste jeg jo inderst inde godt, at det ikke var. Da vi senere skulle til fødselsdag i familien, håbede jeg på, at ingen ville finde ud af, hvorfor Jeanette havde en sommerfugl over øjet. For det var jo min skyld. Men jeg har aldrig sagt det til min mor.

Sådan er der jo ret meget, vi aldrig har fået sagt til vores forældre. Ligesom der er ret meget vores egne børn ikke får fortalt til os, mens de er små. Det er ligesom om, at hvis der går for lang tid, kan det jo også være lige meget. Så er det lagt i glemmebogen, og der ligger det godt gemt i mange år. Også større børn og hjemmeboende teenagere kan fuldstændig have „mistet“ erindringer om et lille uheld, som de har haft. En mor kunne huske, at hun som attenårig, lige da hun havde fået

kørekort, havde lånt sin fars bil; men desværre var hun kommet til at køre ind i garageporten. Der var blevet en lille bule i kofangeren, og hun turde ikke fortælle det til sin far af frygt for hans vrede. Den egentlige katastrofe indtraf imidlertid næste gang, da faren skulle vaske bil, for da fik han øje på bulen. Han spurgte så sin datter, om hun kendte noget til den bule. Det gjorde hun; men hun havde bare helt „glemt“ at fortælle det.

DEN HEMMELIGE GRYPDE

En mor fortalte mig lidt rød i hovedet, at hun en dag var kommet hen i børnehaven og havde set sin egen søn lege med to andre drenge henne ved et vandhul. De var så optaget af deres leg, at de næsten ikke ænsede hende. De arbejdede meget hårdt med de levende biller, de havde fanget og puttede dem ud i vandet, så de rigtigt kunne svømme rundt der og boltre sig med billecrawl og rygvingesvømning. De prøvede også at trænge dem nedenunder vandet og bop, så kom de hurtigt op igen som propper. Igen og igen. Drengene havde lange pinde til at dirigere billerne med derude, hvor de ikke rigtigt kunne nå med deres egne hænder. Pindene blev også brugt til at lave oprør i „havet“ med. Store farlige bølger, så vandbillerne kunne få sig en ordentlig dukkert. Længst ude i midten af vandhullet var der en ø, som de havde bygget en bro af mudder og pinde ud til. Øen var deres piratø og derude var det, at de havde en gryde til at stå og „koge“. Moderen kunne ikke se, hvad der var i gryden. Den var jo uden for hendes rækkevidde. Hun kunne se, at de legede med vand og med biller, og at de helt klart også havde et eller andet meget spændende i gryden, for de var ofte henne og kigge ned i den. Pindene stak de også ned i den. Derude på deres pirat-oase af jungledamp og dødningshoveder. Drengene var meget våde, meget mudrede og sølet til fra top til tå. Mudderhænder, mudderarme, mudderben og mudderhår. Hun stod og iagttog deres ivrige forehavende og alle deres forskellige muddergangarter rundt imellem hinanden. Pludselig sagde hendes søn indbydende: „Mor, vil du ikke gerne se, hvad vi har i gryden?“ Det ville hun gerne, og hun blev ført ud til deres hemmelighed, og her fik hun lov til at spærre sine øjne op, for så stor en rotte havde hun ikke set i mange år. Rotten i deres gryde var på størrelse med en lille kat. Ufatteligt. De fortalte hende med hviskende fortrolighed, at den havde de leget med i flere dage, og at den hed Musse. „Den er ikke helt frisk mere,“ sagde hendes søn. „Den var mere frisk i starten. Da kunne vi bedre gå rundt med den. Men vi vasker den hver dag.“ Og så var det, den mor med en rødflammet hals fortalte mig videre, at det havde hun så ikke sagt noget om til pædagogerne, for hvis hun gjorde, så ville drengene jo ikke kunne lege videre med rotten. Så sagde jeg til den mor, at det havde hun nok den helt rigtige forståelse af. Det kan være svært i vores overvågningstider at få lov til at lege med en død rotte, når man er 3 drenge på 4 år i et farefuldt piratfarvand, hvor kanonkuglerne hvisler om ørerne og grådige rotter vimser sultne rundt på bunden af skibet.

Jeg kan huske som lille dreng, at jeg selv en dag ude i skoven havde fundet en lille ugleunge. Jeg tog den op i mine hænder og pakkede den forsigtigt ind under min trøje, så den ikke skulle komme til at fryse. Jeg agtede ganske bestemt at tage den med hjem og, senere måske, kunne jeg blive berømt for at have opfostret den fra lille af. Jeg byggede mig et bur af noget hønsetråd og nogle pinde fra kartoffelkasser. Fandt en masse halm til den og gik så på jagt efter uglemad. Jeg vidste jo, at fugle spiste regnorme; men det var den ikke meget for, kunne jeg se. Jeg havde også hørt om ulegelyp og mosede derfor ormene til en grødet masse, som jeg forsøgte at putte ind i næbbet på min berømt. Men den ville ikke tage føde til sig, og jeg var meget skuffet. Jeg kan mærke endnu, hvordan jeg VILLE have den ugle til at vokse og klare sig. Jeg sad og kiggede på den i timer og brugte min fantasi til at finde ud af, hvad jeg kunne gøre for at redde den. Endelig kom løsningen. Jeg måtte bringe den tilbage til dens rede, så kunne moderen jo selv sørge for dem. Og for øvrigt savnede hun den sikkert. Jeg havde faktisk lige pludselig temmelig dårlig samvittighed over at have fanget den og puttet den i bur. Men lysten til at kontrollere den havde været større end hensynet til dens frihed. Nu ville jeg så sætte den tilbage igen ud i skoven. Jeg åbnede buret og fandt den lille ugleunge død som en sten under halmen. Det ramte mit hjerte som et spyd, og jeg skyndte mig at begrave den i hønsegården, hvor den stadigvæk ligger sammen med resterne af min samvittighed. Drenge skal helst have

fingre i det levende for at lære det døde at kende. Det kan vi nok ikke tage fra dem. Heller ikke fra rottetrengene med den hemmelige gryde på piratøen. Det er måske på langt sigt farligere at forhindre dem i at gøre det. Børn vil til alle tider hygge sig uhyggeligt med det døde. Stege myrer, partere regnorme, træde på døde fugle, vende dem, begrave dem og grave dem op igen – bare for at se, hvordan de så ser ud. Børn har respekt for døden. Derfor arbejder de hele tiden med den.

En lille dreng var på kirkegården sammen med sin mor for at lægge en blomst på bedstemorens gravsted. Moderen gik ind over graven og satte blomster i en vase tæt på stenen. Drengen blev betænkeligt stående i yderkanten af graven, og moren spurgte ham hvorfor han ikke kom ind til hende? „Nej,“ sagde han, „for så tramper jeg jo på bedste. Kan du ikke forstå det?“

FORBUDT FOR VOKSNE

Timen er begyndt. Læreren står oppe ved tavlen og gennemgår noget svært stof og forklarer ivrigt om de regler, der gælder, når opgaven skal løses. Børnene nikker opmærksomt på rad og række. Skal nok gøre som der bliver sagt og har „forstået“ det hele. Det kan han jo også godt se med de store videnshungrende øjne, som de sympatisk sender ham. De følger rigtig godt med i dag. Det er for øvrigt en meget vågen klasse. Nogle dejlige børn. Altid fuldt koncentrerede og altid med øjnene rettet mod ham. En mønsterklasse. En klasse man glæder sig over at have med at gøre. Det er også noget af det, han siger til forældremøder. „I har nogle meget søde og nemme børn,“ siger han til de stolte forældre. „Der kan være langt imellem sådanne klasser. Jeg er heldig at låne jeres børn i de næste mange år. Så er det en glæde at være lærer.“

Det han og forældrene ikke kan vide er, at disse velopdragne børn har noget under bordet, som de voksne ikke kommer til at opdage. Det er børnene alt for professionelle til at afsløre.

De sad der og kiggede utroligt pænt på deres lærer og nikkede på de rigtige tidspunkter samtidig med, at de delte piratos ud under bordene. Kunsten var så, når der lå en sådan „medalje“ af stærk lakrids i den skjulte hånd, at få den sat fast på linealen og på behændig vis ført op under urremmen. Når operationen var vel udført, sad man i al hemmelighed med det yderste af sin piratos-lineal inden i hånden uden at læreren kunne se det. Og som et slikkesygt dyr gik man så i gang med at nyde smagen af den forbudte lakrids. Deres lærer kunne ikke se, hvad det var de tyvslikkede midt under hans „interessante foredrag“.

Det han kunne se var, at de alle sad eftertænksomme med store lærervendte øjne og koncentrerede sig med hænderne for munden. Tænk at undervise sådan en piratosklasse!

Engang hvor jeg var på lejrskole med en 8. klasse, havde jeg bemærket en udbredt modedille hos både pigerne og drengene. De gik alle rundt med sutter på deres sodavandsflasker og suttede og suttede i et væk. Jeg tænkte bare, at nu er det så modedillen. Lad dem bare. Det skader jo ikke nogen, at de går rundt som store babyer. Mange år senere fik jeg at vide, at de havde haft andet end sodavand i flaskerne. De gik nemlig rundt og suttede på rom og cola, og for at lærerne ikke skulle fatte mistanke og lugte noget, havde de sat sutterne på for at aflede opmærksomheden. Ikke et øjeblik havde jeg tænkt på, at de kunne finde på sådan et nummer. Men det kan de, akkurat som vi selv kunne finde på alverdens ting i vores skoletid.

Det var en dejlig tryk ungdomsskole med nogle meget klare regler og nogle meget konsekvente lærere. Det var til at forholde sig til for forvirrede unge på jagt efter identitet. Alle drengene var enige om, selvom flere af dem havde fået advarsler, at i aften skulle de på „natterend“, når lærervagten havde været rundt for sidste gang. De havde forberedt det hele grundigt. Købt smøger, slik, kiks og colaer, som de kunne tage med sig ud i mørket på deres hemmelige tur over til tøserne, som boede i den modsatte fløj. Tiden sneglede sig af sted, men endelig kom vagten og sagde godnat, og så kom den uudholdelige ventetid, indtil læreren selv var gået til ro og banen var fri. Én efter én samledes drengene på gangen, og i den allerdybeste stilhed listede de ud af døren til den forbudte nattehimmel. Nogle af drengene skulle vække pigerne og få dem med over til taget på idrætshallen, som var deres hemmelige tilholdssted. Alt gik perfekt. Ingen støj. Ingen afslørende latterudbrud. Fuld enighed om nattens uskrevne spilleregler. Nu stod hele flokken ved foden af stigen, der førte op til hallens tag, og de første var allerede på vej op. Op til deres snakkested. Deres fristed. Stedet over alle steder. På kanten af livet og en passende taghældning til den uendelige historie om piger, drenge, sex, kærlighed og drømme. Sansemættede nogle timer senere kravlede de atter i ly af mørket ned fra deres kærlighedsplateau og listede sig hjertebankende ubemærket frem mod sengene igen, hvis det altså ikke lige var fordi én af dem var kommet til at gå ind i skolens alarm.

DRENGESTREGER

En far fortæller:

Vi havde engang en hule i skoven, min kammerat og jeg. Det var spændende – et meget hemmeligt sted, som vi stadigvæk byggede på og forbedrede hele tiden. Så kom der nyt tag på af nyslået hø. Så kom der en ny dør i af nogle brædder, som vi var kommet i besiddelse af fra en nærliggende byggeplads. Så kom der et nyt skilt op uden for hulen med et dødningsflag og forskellige hemmelige koder. Vi gik begge to i skole, og det brugte vi jo en masse tid på, og når det nu var sådan, at den skulle passes, kneb det af og til med at få den nødvendige tid til hulen. Vi besluttede os derfor til at tage ud til vores hemmelige sted midt om natten.

En aften gjorde vi os klar til den store udflygt. Vi fandt noget meget mørkt tøj frem. Pakkede det værktøj vi skulle bruge og åbnede vinduet på klem, så det ikke larmede, når vi skulle liste os ud. Til slut pakkede vi begge vores luftbøsser, dem skulle vi have med for en sikkerheds skyld. Man kunne jo aldrig vide, hvem man mødte i den mørke farefulde skov. Og selvfølgelig hjortetaksdolken i skeden. Den var helt uundværlig i enhver kampsituation. Så var vi klar, og vi ventede og ventede kun på at tiden skulle gå.

Endelig langt om længe blev det sengetid, og vi faldt meget hurtigt „i søvn“. Trak vejret meget tungt og havde øjnene fuldstændig krampagtigt tillukkede, så ingen kunne være i tvivl om, at vi sov fast og sødt. Vi lå i vores skuespilsøvn og ventede på, at der skulle blive ro i huset, og så gik vi langt om længe i aktion! Vi sneg os ud af vinduet, forbi soveværelset og håbede på, at ingen havde hørt noget. Med et sitrende bryst nåede vi hen til vores cykler, som vi løftede ud på vejen. Den eneste lyd, jeg kunne høre, var mit hjerte. Det bankede til gengæld meget højt i dette øjeblik. Spændingen var enorm. Da vi bagudskuende havde trukket cyklerne et lille stykke, begyndte vi at køre ud mod hulen. For at komme ud i skoven, skulle vi ind igennem byen og ned mod havnen. Vi var meget koncentrerede. Turen gik fint, og vi mødte ikke en sjæl – indtil vi kørte ned langs med kajen, så kom der en bil lige imod os – og var vi ikke nervøse, så blev vi det, da vi så, at det var en politibil. Vi cyklede videre, som om alt var i sin bedste orden med luftbøsse og værktøj på bagagebæreren. Det lykkedes åbenbart ikke særlig godt, for bilen stoppede lige foran os, og ud sprang to betjente.

Lidt efter var vi på vej hjem igen – ikke på cykel – men siddende bagi patruljevognen.

Jeg har muligvis været temmelig bleg, da jeg bankede på soveværelsesdøren ved etid for at fortælle, at der stod en mand udenfor, som gerne ville have en lille sludder med min far og mor. Mine forældre tog det med forbavsende ro, omend min far senere forlangte, at jeg selv skulle betale den bøde han fik for at have givet mig en luftbøsse, før jeg var gammel nok til det.

Man skal aldrig give drenge så meget skoletid, at de ikke har tid til hulerne i dagtimerne. Det er et forhold, man kraftigt bør overveje i forbindelse med indførelsen af heldagsskolen. Hele børn skabes ikke af halve voksne, der ønsker at små børn skal undervises i en skemalagt hverdag. Huletid og skoletid er to forskellige former for universer. Det er det, vi skal respektere, hvis vi mener, at børn har ret til et godt og frit fantasiliv.

LILLESØSTER I HÆLENE

Alle kender vi den følelse, det er at have en mindreårig rendende lige i hælene. De er næsten ikke til at ryste af sig, når de først har hængt sig fast. Ikke nok med at de forfølger os hen på udsatte steder, hvor vi så er pisket til at passe ekstra godt på dem – de udspørger os også hele tiden, om hvad det er vi laver, og om de må være med? Jo, hvem har ikke forsøgt at sætte sådan et lille besværlig pjok af i farten. Eller afspore dem med et lokkemiddel, så man bare kunne blive fri for dem. Mange af os har narret dem til at tro, at de fik en helt eventyrlig oplevelse ved at holde sig for øjnene og tælle til hundrede. Så skulle de bare se! Og mens de talte og talte, løb vi andre større børn bare væk, langt, langt væk, indtil den lille stod håbløst alene tilbage med sine store snydte forventninger. Sådan har vi alle bedraget de små. Sådan er vi selv blevet bedraget af de store. Sådan har vi alle lagt opfindsomme planer, for at vi kunne hygge vores egne kartofler. Så dybt asociale har vi alle været i vores „uskyldige“ børneliv. Uden hensyn til den lille.

Han husker selv tydeligt, når han legede med naboens piger, hvordan de fik sendt de små til købmanden og sagde til dem, at de var meget dygtige, hvis de bare ville gå en lang tur. Mens rollingerne så gik det aftalte ærinde, legede han og nabopigen far og mor, og det var ikke kedeligt at tænke tilbage på. Pludselig var de irriterende smånumser dog tilbage igen, og flove stod „ægteparret“ så med lidt rod i påklædningen og fandt på en undskyldning. De sagde jo bare, at de var ved at tisse. Andet var der jo heller ikke at sige i den situation.

Børn kan sagtens forestille sig at stikke en hvid løgn i nøden. Men de små er stadigvæk meget til besvær, hvis man skal prøve noget rigtig frækt og farefyldt eller bare ønsker at have sin hemmelighed i fred.

En mors erindring om sin lillesøster:

Det var en dejlig sommerdag. Solen skinnede fra en skyfri himmel. Fuglene sang så lystigt, og mor og far sov endnu. Naboens datter Line, som jeg igennem årene havde oplevet en del spændende og lidt farlige ting sammen med, skulle komme over til mig, så snart hun havde spist morgenmad. Da hun endelig langt om længe dukkede op, smuttede vi udenfor for at få fred og ro; men som sædvanlig havde vi min lillesøster lige i hælene. Nå pyt! Vi kunne ikke ryste hende af os; men fortsatte vores løb ned ad bakken ned til åen, hvor robådene lå.

Vi havde tit set den nærliggende højskoles elever sejle en tur i bådene, så det var ikke noget problem lige at tage en smuttur ud på åen og så ind igen med det samme. Det skulle jo endelig ikke opdages af de voksne.

Da vi alle tre var velplaceret i båden, tog Line og jeg en åre hver og begyndte at ro. Efter et par kraftige åretag ville min lillesøster absolut i land igen og så var det, at vi pludselig fik alvorlige problemer. Årerne ville simpelthen ikke vende rigtigt. Vi kæmpede længe, og efterhånden fik vi på mystisk vis båden lidt nærmere land. Så hoppede Line og jeg i vandet, der heldigvis ikke var dybere, end at vi kunne bunde.

Min lillesøster, som kun var 6 år, skulle selvfølgelig samme vej som os; men i det hun var på vej ud af båden, satte hendes fod sig fast i fortøjningskæden. Så der hang hun, halvt i vand og halvt i båden. Det kan nok være, vi fik travlt med at komme i land. Vi løb alt hvad remme og tøj kunne holde hen til Lines bedstefar, som lå og sov i deres hus på sofaen. Med vilde råb og skrig fik vi ham vækket og fortalte grædende og forskrækket om min lillesøster. Han fløj som en raket op af sofaen, ud af døren stadig kun iført sine lange underbukser og en netundertrøje. Løb alt hvad han kunne ned til åen, og fik min lillesøster sikkert i land.

Siden den dag blev min lillesøster overforkælet af Lines bedstefar, og hver gang han så hende, fik hun en femmer til sig selv. Vi fik hende dog hurtigt overbevist om, at det nok var bedst at dele med os, for hun måtte ikke gå alene hen til slikmutter.

En anden mor fortalte mig, at hun i sin barndom havde været en „rigtig god“ storesøster for sin lillebror. Hun kunne huske engang, da han var 6 år og hun var 12, hvordan hun rigtig havde passet og plejet ham i alle ender og kanter. Hun skulle være barnepige for ham og gav ham tidligt på aftenen mad og drikke efter planen og selvfølgelig en ordentlig mængde slik til „natmad“. „Sov godt!“ havde hun sagt til ham, da hendes „perfekte“ affodring var vel overstået. Klokken var ikke så mange; men han skulle jo lægges tidligt for at holde den samme rytme, som han plejede. Og normalt sov han som en sten efter 10 minutter, blot han havde sin bamse hos sig i favnen. Det vidste hun. Der skulle bare være helt stille i huset, så blev han helt automatisk søvsnig. Først lige læse en godnathistorie, og så var den hjemme. Man skulle ikke begynde at lege med ham, så faldt han ikke til ro. Det ville jo være smart, hvis han lige den her aften også kunne begynde at trække sit tunge langsomme „sovevej“ inden alt for længe, for hun havde nemlig tænkt sig at forlade huset for at gå til fest inde hos nabopigen, som var hendes bedste veninde. Derinde var det, at det frække foregik, for nabopigen var nemlig alene hjemme, og der kom vist nok nogle drenge på besøg. Der kunne da heller ikke ske noget ved at gå fra lillebroderen, når han nu sov så trygt. Ikke spor. Han ville i hvert fald ikke sulte eller mangle noget. Det vidste hun. Derfor kunne hun bare liste af ligeså stille, og det gjorde hun så. Lirkede døren op ud til den fristende frihed og de eftertragtede drenge og glemte fra det øjeblik alt om lillebroderen. Hendes far og mor kom ikke hjem før efter midnat, og så ville hun jo til den tid selv ligge i sin seng og spille det sædvanlige sovespil med tilpressede lukkede som-om-sove-øjne. Og trække vejret så tungt som havde hun kampesten i lungerne. Men så var det lige, at der skete det, at hendes forældre af en eller anden grund kom tidligere hjem end beregnet, og da var hun stadigvæk til drengefest. Da hun slukøret dukkede op til luende stuelys og forældrevrede, var lillebroderen helt opløst af gråd, for han havde nemlig grædt i meget lang tid den aften.

Hun skammede sig stadigvæk over begivenheden og sagde, at hun aldrig ville glemme dette svigt, og hun vidste også at lillebroderen aldrig ville glemme det. Det kan jeg sådan set godt forstå.

Således vil mange større søskende til enhver tid, på et eller andet tidspunkt, svigte deres mindre søskende for at begive sig ud i den fristende fjerne verden, hvor friske fyre og fnisende fjantepiger trækker voldsomt i dem for efter upassende natlig overtid atter at vende tilbage til det kendte og opdage skammen og skylden i egen rede.

KNUDEN I BARNET

Johanne havde endelig fået lov til at sove sammen med den nye kæreste. Ikke at hun aldrig havde prøvet det, for det havde hun jo tit i al hemmelighed, men denne gang vidste hendes far og mor det. Nu skulle hun sove sammen med en fyr, som hun havde kendt et stykke tid, og som hun var temmelig vild med. Tonny hed han, og han så bare så godt ud. Flotte øjne, lyst velplejet hår og store overarme som på en bodybuilder. Han placerede sig som regel lidt bag hende eller ved siden af Johanne, som ville han hele tiden passe på hende, beskytte hende. Han var meget jaloux, når hun snakkede om andre fyre. Tålte ikke for meget af den slags. Det vidste hun godt, men det vænnede hun sig nok til. Hun kunne jo ikke bare kvitte de gamle venner, og Johanne havde mange drengevenner, som hun besøgte eller som besøgte hende. Sommetider snakkede hun også i mobil med disse drengevenner, når Tonny hørte på det. Så blev han bare sur. Det kunne hun se og mærke med det samme. „Hvem var det?“ sagde han mistænksomt. „Åh, det var Kenny, ham du ved fra ungdomsskolen. Han er bare så sød, og ham snakker jeg godt med stadigvæk.“ Hun kunne se på Tonny, at han ikke havde det godt med dette; men det måtte han lære at kunne klare, tænkte Johanne. Hun kunne da ikke gå i fængsel, bare fordi hun havde fundet en ny fyr. Johanne havde prøvet at sove sammen med Tonny hjemme hos sig selv én gang før, og det var gået godt. De havde ligget sammen i hendes dobbeltseng, og hun var helt tryk ved det. Hun havde haft en anelse om, at han lurede på mere allerede første gang, end hun var parat til. Derfor var hun et eller andet sted en smule skræmt, når hun kom for tæt på ham. Hun havde prøvet det med en dreng før, nogle gange endda med den samme fyr. En hun havde været meget forelsket i. Men med Tonny var det helt anderledes. Ham skulle hun lige se lidt an, før hun kom for tæt på ham. Der var nogle advarselslamper, der lyste et eller andet sted. Hun vidste ikke helt, hvad det var; men måske var det hans store overkrop, der skræmte hende lidt. Han var ellers så sød, og de hyggede sig også vældigt den første nat i hendes seng; men det blev kun til kærtegn og kys og ikke andet. Sådan som hun bedst kunne lide det her i starten. Nu skulle Johanne så besøge ham i hans forældres hus, og her var det så dobbeltfølelsen kom op i hende. Hun glædede sig og samtidig var der så det der dunkeltblinkende advarselslys i hendes underbevidsthed. Hun pakkede sit toiletgrej og blev kørt hen til kæresten, hvor hun så ville overnatte til næste dag. Tonny tog imod hende på trappen, og her var det knuden kom frem i hendes mave første gang for alvor. Han havde set så underlig ud i blikket, som om han pønsede på noget med de øjne. Hans hånd havde taget fat i hendes, som om den greb hende og førte hende med ind i hans verden, ind på hans værelse. Da han havde trukket hende med sig ind i den verden, så hun her et ganske lille snævert rum og sengen, som de skulle ligge i sammen, var en enkelt seng med kun én dyne. Hendes egen havde jo været en dobbeltseng med to gode dyner og mange puder til deling. Nå, det skulle nok gå, tænkte hun. For Tonny var jo sød, og hun kendte ham jo også ret godt, mente hun. Ved midnatstid, da de havde set et par videofilm, som de havde lejet henne på tankstationen, lagde Tonny op til, at de skulle gå i seng. Men her var det knuden i Johanne blev en smule større, for igen havde han sådan en underlig vogtende stemme. Hvorfor var han ikke, som han plejede? Hun trak det hele lidt ud og sagde, at hun skulle på toilettet. Hun tog sig god tid derude, måske et kvarters tid og knuden voksede. Det var som den blev et skærende uhyre i hendes mave, som om den råbte noget fra dybet af hende. Da hun kom ind på hans værelse, havde han taget sit tøj af på nær underbukserne.

Hun tog nu ganske langsomt sine bukser af og den store rullekravetrøje og ikke mere. Hun lagde sig modstræbende og lysvågen ved siden af ham, og tænkte mere på knuden end på ham. Hun blev kysset af ham uden at gengælde det særlig meget. Lidt skræmt fik hun sagt til ham, at hun havde meget ondt i maven, og at hun gerne bare ville ligge ligeså stille ved siden af ham. Han lå som en tikkende bombe og bemærkede hendes mindste bevægelser og lagde sig ganske tæt ind til hende, så hun kunne mærke hans krop som et varmt klæde opad sig. Hun rykkede en smule i sengen til den modsatte side. Stiv og afvisende! Men pladsen var jo trang, og hun kunne ikke komme længere væk fra ham. Hans krop fulgte med, og som en klistrende skygge lagde den sig igen tæt ind til hende. Omringede hende bagfra. Hun forsøgte at lægge sig om på den anden side. Her var det hun fældede den første tåre. Knuden var en tåreknude med forbindelse til hendes smertevand, og Johanne skælvede i sit inderste. Havde allermest lyst til at stikke af fra det hele. Dette hus var som et fængsel. Denne seng som en aflåst faretruende celle. Uden håndtag på indersiden. Ingen sikkerhedsvagt. Hun kunne ikke komme fri. Sad fast i hans drengfængsel og knuden voksede og voksede. Hun sagde igen nervøst til ham, at hun gerne ville sove, for smerten i maven var meget voldsom. Han forstod det ikke. Forstod ikke hendes hentydninger og hviskede om de ikke skulle gøre det?

„Nej,“ sagde hun bange. „Nej, jeg kan ikke med den mavesmerte. Jeg har ikke lyst.“ „Bare lidt,“ sagde han igen. „Nej Tonny! Nu stopper du. Jeg vil ikke i aften.“ Hun mærkede knuden igen. Nu havde den flyttet sig både højere op og længere ned, som om den bredte sig til hele kroppen. Hun fældede på ny en skjult tåre, og han spurgte hende, idet han kyssede hendes ryg, om hun ikke holdt af ham? „Jo,“ sagde hun; „men jeg vil gerne sove nu.“ Han trak vejret lidt heftigt og lod hende være et stykke tid. Hun lå i en spændt flitsbue og turde ikke lægge sig til at sove. Aldrig havde hun følt tiden så lang. Hun forestillede sig krampagtigt noget helt andet. Tænkte på den søde fyr, hun havde haft engang, som hun altid var tryk ved at være sammen med. Johanne tænkte på sine forældre. Bare hun kunne tage flugten ud af fangehullet nu. Væk fra Tonny. Bare hendes far kunne komme nu i dette sekund og hente hende. Men det vidste hun godt ikke var muligt. Nu var hun bare så bange, så bange. Tiden sneglede sig af sted og hun kæmpede en kamp med sig selv for ikke at falde i søvn. Hun mærkede Tonny's limkrop mod sine ben og rykkede en smule væk igen. Men hans krop skyggede hende under dynen, og hun mærkede hans hensigt igen. Hun trak vejret langsomt, som om hun var faldet i søvn. Han skulle tro, at hun sov og derfor på den måde gøre ham passiv. Samtidig var hun bange for, hvad han kunne finde på, hvis hun faldt i søvn. Hun måtte spille sovespillet videre. Hun vendte sig igen om på siden og mærkede den skærende knude. Nu var klokken efterhånden blevet fem, og hun skulle altså bare ud at tisse. Hun listede sig op af sengen og kom ud på toilettet. Hun sad der i en halv time. Skulle bare få tiden til at gå. Hun ville blive hentet klokken ni af sin far, og nu var det også begyndt at blive lyst udenfor. Knuden var der stadigvæk, men måske klarede hun Tonny's pres og undslap hans greb og stærke overarme. Hun græd lidt igen i det stille, bed læberne sammen og forestillede sig ham som et vildt dyr, når hun kom tilbage til sengen igen. Hun trak tiden lidt længere ud, og endelig vovede hun sig tilbage til rædselskabinettet. Hun lagde sig i sengen igen; men heldigvis var han faldet i søvn og opdagede ikke hendes bevægelser. Hun vendte sig om på siden, og nu kunne hun ikke holde sit søvnbehov tilbage. Kroppen tog over, og hun faldt i søvn og sov som en sten. Pludselig vågnede hun midt i en ond drøm, hvor en eller anden trak hende hen til en kant og ville skubbe hende ud. Hun rejste sig halvt klynkende, og knuden var lige ved at eksplodere. Heldigvis var klokken nu næsten ni, og hun rejste sig for at tage sit tøj på og Tonny vågnede også. „Er du sur?“ sagde han. „Nej,“ sagde Johanne; „men min far kommer og henter mig nu.“ „Skal jeg følge dig ud?“ spurgte han. „Nej, det behøver du ikke,“ sagde hun og slog øjnene ned. Hun ville ikke kigge ind i de øjne. Tonny tog sin T-shirt på. Trak i sine bukser og fulgte hende ud til bilen, hvor hendes far sad og ventede. Johanne kyssede meget kort Tonny på munden og sagde: „Vi ses!“ Da Johanne kom ind i bilen, begyndte hendes smertetårer at presse sig på, og så var det hun fik luft. Der kom så mange

tårer, at det var som en dæmning, der blev gennembrudt. Johanne havde lært noget for livet efter denne nat og lært sin frygt at kende.

Når man er ved at miste sig selv, skal man være særlig opmærksom, og nogle gange koster det en nattesøvn. Sådan er det at være ung. Sådan er det at begive sig risikabelt ud i nyt land. Godt at hun havde sig selv og sin varslingsknude med derude på det gyngende ungdomshav. Hun ville ikke være en slavinde i en herskers øjne. Johanne ville være sig selv.

AT DANSE EFTER BARNETS FLØJTE

En dreng opfører sig mærkeligt. Han råber og skriger ved den mindste modstand i klassen. Han hyperventilerer, når han kommer i vanskeligheder, og han er meget kritisk over for opgaver, hvor han ikke er sikker på at se en løsning forude. Han står af længe før, der er grund til det; så snart der er noget, der går ham imod.

„Rolf er vores søn. Sønnen over alle sønner. Sådan tænker de fleste om deres eget barn og sådan tænker vi. Det er der vel ikke noget forkert i? Han er simpelthen et ønskebarn, som vi har ventet mange år på at få. Nu er det endelig lykkedes for os. Selvom vi er oppe i årene, begge over de fyrre, er det bare så lækkert at blive forældre. Man tror slet ikke, at det kan føles så godt. Det er som at få en gave sendt fra himlen, og intet er selvfølgelig for godt til ham. Intet! Alt vil vi gøre for ham. Og vi vil også gerne, at andre prøver at hjælpe ham frem. Det er der mange grunde til. Vi mener, at alle børn kan udvikle alle talenter, bare de får den tilstrækkelige hjælp og støtte undervejs. Vores Rolf er ikke som andre børn. Han er formodentlig et begavet barn, som vi ønsker også skal blive noget ganske særligt. Vi prøver på alle måder at få det bedste frem i ham. Når han for eksempel har svært ved at lære at læse, er det jo bare et spørgsmål om træning og atter træning. Vi giver ham ekstratimer derhjemme med læseøvelser for at få ham helt i toppen af læseprøverne. Når vi så har trænet ham hårdt et stykke tid og sat ham til at gætte krydsord i en times tid, ved vi godt et eller andet sted, at det virker fremmende for processen, bare han får en belønning for det. Så en time med krydsord udløser 20 kr. En time med en frivillig bog udløser 25 kr. og en time med ekstra regneopgaver giver også 25 kr. Så nu da vi har sat alt i system, og han kan mærke, at vi er optaget af hans udvikling, bliver det til mange penge på kort tid. Hver uge gør vi så regnskabet op, og I kan tro, at der er mange kroner på hans læse- og regnekonto. Han er helt vild med at øve sig i at blive god, og i øjeblikket gør han virkelig fremskridt. Det er så et problem for os, at de henne i skolen synes, at han er så underlig anderledes. Vi mener ikke, at man gør en dreng velbegavet ved at fortælle ham, hvad han gør forkert. Vi synes godt lærerne kunne indføre nogle belønningssystemer, som passede til Rolf. Hvis man f.eks. regner alle stykker rigtige, kunne børnene jo passende få en belønning for det. Bare nogle små ting eller et simpelt pointsystem, som lokkede det bedste frem i dem. Det er jo det, han er vant til, og de må da kunne tage hensyn til netop hans behov. Hans dansklærer og klasselærer fortæller os, at han har nogle underlige reaktionsmønstre. At han bliver meget barnlig en gang imellem, når han ikke kan få sin vilje. At han kan finde på at smide sig ned på gulvet som en baby. Vi mener, det bare er et sundt tegn, at han viser, hvad han føler. Sådan gør han også derhjemme. Vi har sagt, at lærerne har misforstået ham. Det er blot Rolfs naturlige og spontane væsen, der viser sig i pressede situationer. Intelligente børn er jo ofte overfølsomme. Der skal så lidt til. Hvis han hyperventilerer, er det faktisk fordi der er en grund til det. Hvis han ikke kan finde ud af tingene, skal han bare lokkes med en gevinst af en slags, ellers får de ham ikke fremad. Fejlen ligger helt klart i skolens metoder og ikke hos Rolf. Det har vi fortalt dem. Og derfor er det, at vi arbejder så hårdt derhjemme på at støtte ham på bedste vis. Vi føler, at skolen modarbejder vores Rolf, og at de ikke har taget det nødvendige hensyn til hans forskellighed fra andre børn. Vi tror begge to, at vi kan blive nødt til at anbringe ham i en privatskole, hvor man tager et større individuelt hensyn, koste hvad det vil. Men lad os lige se tiden an, for måske er han om et år den bedste læser i klassen og én af de dygtigste til regning og matematik. Vi håber, at vores projekt med Rolf lykkes på trods af skolens afvisning af belønninger. Vi kunne ønske os en skole, hvor børnene fik karakterer fra første klasse, så de havde en gulerod at arbejde hen imod; men mange kræfter i skolen går jo i den anden retning. Alle skal være ens, og det vil vi ikke være med til. Rolf skal have lov til at udvikle sig, som han er. Og det er os forældre, der har mest forstand på, hvad han

kan drive det til. Nogle har sagt til os, at vi danser efter hans fløjtel! Ja, og hvad så? Man vil jo det bedste for sit barn – ikke sandt?”

“Den type, du fortæller om her, kender jeg meget godt“, er der en lærer der betror mig. „I min klasse er der en pige, som er fuldstændig umulig at styre. Hun kan overhovedet ikke tage hensyn til andre end sig selv. Hendes evner fejler ikke noget. Godt begavet er hun; men hun kan ikke tage hensyn til andre. Det er som om, hun vader rundt i sin egen lille egoistverden. Man kan næsten ikke nå ind til hende. Jeg har sagt det til forældrene; men de synes, at jeg blander mig for meget. Kommer man ind i klassen med nogle tuscher i en kasse, vil hun partout have en tusch med det samme. Når jeg så fortæller hende, at det er hun nødt til at vente med, indtil alle skal have en farve senere, bliver hun fuldstændig vild. Hun kan ikke udsætte et behov. Vil have her og nu. Det er, som om hun stadigvæk er i trodsalderen; men jeg prøver ihærdigt at holde fast på mit, og det koster ekstrem tålmodighed. Forældrene har overfor mig sagt, at de ikke orker at sætte grænser for hende. – Hvorfor skal vi absolut tage de der konflikter, siger de – når vi endelig er sammen med hende? Det kan da ikke være meningen, at vi skal være sure på hinanden i den sparsomme fritid? Kan det?”

Kære forældre!

Det kan godt være, at I skal være sure i jeres fritid. Endda meget sure. Så sure som I ikke nogensinde har været før i hele livet. Det kommer nemlig fuldstændig an på, hvordan det der totalt uberegnelige barn, som I har, opfører sig. Der er ingen følelser, som vi på forhånd kan eller skal sige, at vi ikke vil komme i nærheden af, når vi er sammen med vores børn. Vi skal turde vise vreden, når den er der, for den har det med at komme på besøg engang imellem. Det er ikke forkert at vise hverken den eller skuffelsen eller nogen anden ubehagelig fornemmelse overfor barnet. Vi går alle rundt i en spejlsal og leder efter nogle modeller at efterligne. Som forældre er vi sådanne spejle for vores børn. Og for øvrigt kan vi lige så godt pakke skuespillet væk. Børn gennemskuer os på et par sekunder, om vi mener, det vi siger. Husk det! Vores børn er verdens bedste løgnedetektorer. De fejler sjældent. Vejen til ærlige børn går over et landskab af ærlige voksne. Det er derfor, det er så vigtigt, at vi tør være os selv, så børn har noget at kigge på og sætte af fra. Sådan er det også med sproget. Det er ikke noget som børnene vælger. De kommer til at tale det sprog, som de personer, de er i nærheden af, overleverer til dem. De får som udgangspunkt de fordomme som de voksne har. De får det verdensbillede overført, som de voksne påvirkede dem til at overtage. Børnene er sultne på livet og hungre efter pejlemærker, så de kan finde ud af, hvem de selv er. Alle har vi et behov for at få at vide, hvor vi selv stopper, og de andre begynder. Får vi ikke markeret dette igennem opvæksten, kommer det som regel nogle år senere, hvor man må det hele igennem forfra, og det kan være hårdt. Unge voksne, der løber panden imod livet, kan falde sammen som en slatten klud, hvis de ikke har fået passende modstand i barndommen. De vil altid prøve os af ud i det ekstreme, hvis vi ikke kan sige et velment nej ind imellem. Så kloge er de. Hvis vi specialiserer os i eftergivenhed over for vores børn, vil de sætte sig på hjemmets dagsorden, og når de kommer ud i verden, er de vant til at alt drejer sig om lige præcis dem og deres behov. Hvis vores børn ikke har lært at vente, ikke kender tålmodigheden, ikke har oplevet, hvad det vil sige at udsætte et behov, hvordan skulle de så vide det, når de kommer i børnehaven, i børnehaveklassen og i skolen?

Voksentid har nogle gange en tendens til at blive forvandlet til børnetid. Alt flyder sammen. Den voksne visner og børnene gror. Børn er nødt til at møde voksne, der er voksne, for at de selv kan vide, hvad det er, de kan udvikle sig til en gang. Kan den voksne ikke bestemme sig for noget, ikke træffe beslutninger, kan børnene heller ikke vide, hvordan de skal gøre det. Voksenfester har det nogle gange med at blive afviklet i den bedste mening som et børneparty. En mor fortalte mig, at hun havde været til sådan en „voksenbørnefest“. Hver anden dans havde været noget med at vrikke med armene eller gå ned i knæ, og på et tidspunkt var der en dreng, som fik al opmærksomhed ved at spille på en oppustelig guitar. Især forældrene nød det. „Vi andre,“ sagde den her mor, „syntes faktisk det var ret irriterende. Mange andre voksne end os følte sig heller ikke hjemme til den fest. Hvorfor skal børn pustes op til noget stort og bæres frem lige midt i, at de voksne har det sjovt? Hvorfor skal stemninger styres af børn? Børn skal vel også lære at tilpasse sig engang imellem?“

Det kan den mor da have helt ret i. Hvorfor skal voksentid foregå på børnenes præmisser? Hvor mange ægte beundrende øjne kigger på sådan et anmassende barn?

Vi er nogle, der har prøvet at være til en konfirmation på børnenes præmisser. Nej, hvor hyggeligt! Fællessang og taler. Jo, da! Men de urolige børn sang ikke med eller hørte efter. Derimod kastede de med papirflyvere, som det passede dem. Ingen af de voksne greb ind og fortalte dem noget om, hvordan man bør opføre sig til en fest. Det er som om, vi ikke længere har nogle tydelige spilleregler for at være sammen. De fælles ritualer er afløst af den enkeltes behov og impulser. Gør hvad du har lyst til, når det passer dig. Hvis du har det „fedt“ med det, så er det i orden.

Hvis vi overhovedet mener noget med, at vi har nogle værdier som det er værd at give videre til vores børn; hvis vi mener, at der er noget at kæmpe for at lave om på i denne verden, og hvis vi har en tro på en mulig retning i tilværelsen – er jeg overbevist om, at vi kraftigt kan indvirke på vores børns opbygning af egne forestillinger, og har vi ikke dette mod, vil de søge med lys og lygte efter andre modeller, der kan vise dem vejen. Børn har brug for voksne der kan, vil og tør noget og som også har modet til at træde i karakter over for deres egne børn, så de kan fornemme retningen og selv ændre kursen om nødvendigt.

AT SPISE MYRER

Vi lærer at lære, og vi lærer også at forsvare os mod ny læring, når vi først har lært noget.

En flok børn fortalte mig, at de godt kunne lide at spise myrer. Så da jeg så, at de puttede dem i munden, fik jeg en noget underlig fornemmelse i maven. Jeg sagde til dem: „I spiser da ikke det hele?“ „Nej, nej,“ sagde de. „Vi bider da hovedet af dem først“. Underligt hvad man kan lide og ikke lide. Børn kan jo også godt lide regnorme, og det der er værre. En mor fortalte mig, at hun kunne genkalde smagen af utrolig mange ting. Hun vidste nøjagtig, hvordan en stol smagte, et stykke træ og et stålsøm. Jeg kom til at tænke på, hvad jeg selv havde af tydelige smagsforestillinger som f.eks. halmstrå, griseføder, kraftføder til køerne, gråspurve jeg har stegt og spist som dreng, ja selv en død hveps har jeg smagt på. Jeg talte med en mor fra Færøerne, som fortalte mig, at det var helt naturligt, at spise fårehoveder der. Ja, selv øjnene var at betragte som en delikatesse, og man kunne ligefrem se på hende, at det var en fryd at tænke på sådanne fåreøjne. Hun fortalte også, at de med stor fornøjelse spiste testiklerne fra en vædder, og at de blev serveret hele. Dette var jo en skik fra gammel tid.

Elly var ude at gå tur sammen med Nete i „Den Store Have“. Det var sådan et sted, hvor de to tit legede, når de var langt hjemmefra, så langt at de voksne ikke kunne blande sig. Her i „Den Store Have“ gik de rundt og tog en bid af farverne og larverne. Ingen fortalte dem, om det smagte godt eller skidt. Det kunne de selv bestemme, og det gjorde de så, de to bidedamer i fri spisehøjde. Nu kom de til et træ hvor barken var skåret op med en kniv og sad i flager, som kunne pilles af med hurtigvrige egerfingre og føres op til de nysgerrige halvåbne munde. Barken var sej at tygge; men med en masse saft i. Det rev en smule i tungen og eftersmagen var bittersød. Der sad små mugpletter på indersiden af barken, som de ikke havde set, men nu kunne smage. Mug havde en meget stærk smag, som bed det sig fast i tungen. Elly og Nete kunne ikke spytte muggen ud. Den blev ved med at side på tungen, som om den havde lagt sig til at sove på den. De tog en masse græs i munden for at muggen kunne få selskab. De græsgumlende kopiger tyggede og tyggede, så det grønne mundvand stod ud af begge mundvige og flød i en lind strøm ned ad hagerne. Nu fik de øje på en lille spændende rødlig rund frugtbold med noget grønt i midten. De voksne kaldte dem hyben; men det vidste pigerne ikke; kun at de var meget flotte for øjnene, og derfor måtte de simpelthen have den rødbold i munden. De havde „lånt“ en lille kniv hjemme i køkkenet hos Ellys mor, så nu skar de rødbolden op. Der var mange hvide små korn i midten af den. Dem smagte de også på. Elly mente, at de kunne putte dem i jorden, så ville der komme mange nye små rødbolde op af jorden senere. „Vi sår bolde, gør vi,“ sagde hun. Og de strøede alle de små kerner rundt om på jorden. Den røde bold delte de i småstykker og spiste den med glubende appetit. Nu fandt de en masse andre røde bolde på nabobuskene, og de to piger frådsetyggede i takt som fugle, der pikkede modne bær på en varm solskinsdag. Efter det fuldendte måltid listede de videre ud i „Den Store Have“ forbi de hvide giftige snebær. Men for pigerne var det ikke gift i hvide klaser af farlighed, men en fristelse for øjet med forbindelse til tungen og de naturfine smagsløg. De tog et bær hver og smagte verdens mindste bid af snebær blandet op med resterne af mundvandet fra de røde boldes nedtur i de glubske pigemaver. De spyttede lykkeligvis den tyggede sne ud og drog videre i „Den Store Have“, indtil de fandt en fuglerede i en gyvelbusk. Reden var svær at få øje på, men pigerne ramlede næsten ind i den af sig selv, og pludselig lå æggene der foran deres spiseøjne. „Se de pletter på æggene,“ sagde Nete. „Lad os lave spejlæg,“ sagde Elly, og de to piger snuppede ræveagtigt alle fire æg, to til hver og bar dem hen til en varm sten. Her slog de

dem ud, forsigtigt ét efter ét og spejlede dem „og da vi havde spejlet dem,“ sagde Elly, „så legede vi, at det var rigtige spejlæg, og så spiste vi dem“. Æggene var søde at tygge på, og de blandede det hvide og det gule på stenen med en pind, inden de tog det op i munden med en finger. „Det var vores dessert,“ sagde Elly. „Tak for mad,“ sagde Nete, og så vendte de hjem fra „Den Store Have“ med små kriblende ting i maven.

Hvordan kan vi som voksne have så levende en forestilling om, hvordan noget smager, hvis vi ikke har haft det i munden? De fleste kan svare på, hvordan de hvide giftige snebær smager. Hvordan guldregn smager! Hvordan gummi smager! Den ubehagelige smag af fluer! Selv hundemad og kattefoder har voksne børn en stor „smagsviden“ om. Vi har gumlet på verden, tygget på stråene, smasket i nedfaldsfrugter, gnavet os frem til safterne i mælkebøtter, bidt i kraftfoder, guflet på pinde, suttet på klude, nullermænd og ørevoks. Sikken en mundsmag!

DET OVERVÅGEDE BARN

Børnehaven, hvor Laust går, har opstillet fire kameraer indendørs og tre kameraer udendørs, så forældrene både derhjemme og på arbejde kan følge med i livet, som det nu former sig i institutionen. Der sker jo mange spændende ting i løbet af en dag, så det er jo ret smart. F.eks. er det ret smart synes Lausts forældre, som begge på deres arbejde kan klikke sig ind på computeren for at se drengen lege, spise, spille dukketeater og køre på gocart – at de kan snakke med Laust om aftenen om alt det, som de har set i løbet af dagen. *“Vi får meget mere at snakke om sammen, når vi kan følge med i, hvad han konkret laver i børnehaven. Alle de kamerabilleder vi har med i vores samtale med Laust betyder jo, at vi lettere kan komme ind i hans verden. Voksenliv og børneliv kan let blive to adskilte verdener. De der web-kameraer gør, at vi kan komme helt tæt på børnenes hverdag. Det giver os en god følelse,”* siger skærm-forældrene. Om det er godt for børnene, er der ikke så mange, der overvejer.

Laust sidder foran børnehavens computer og overvåger sin far, der er på arbejde. Far ved ikke, at der hele tiden er kamera på ham. Han glemmer det ind i mellem, ligesom Laust glemmer, at de voksne hele tiden kan se ham på en skærm. Det kan man jo vænne sig til. Nogle gange opfører man sig, som man vil opføre sig, når man bliver kigget på. Så vinker man til kameraet og siger hej. Nu kan Laust, se at hans far sidder og snakker med en fremmed dame på arbejde. De deler en danskvand og han skænker op til hende med et stort smil, hans far. Lausts far rejser efter et stykke tid, og damen følger efter. Mon de har en hule ude bagved? Ligesom i børnehaven? Laust synes, det er meget spændende at holde øje med, hvad faren mon finder på sammen med hende damen. Laust lægger mærke til, at hun er klædt på ligesom nogle af pigerne i børnehaven, når de leger fine damer. De kommer også tit i rigtige kjoler, pigerne i børnehaven. Nogle af dem har to kjoler på som hende damen far sidder og snakker med. En kjole på en kjole. Den yderste er meget tynd og så én inden under, som er tykkere. Måske fryser piger mere end drenge, når de skal have to kjoler på? Måske fryser hende damen far kigger på hele tiden. Far har godt nok nogen gange snakket om, at han har en sekretær på arbejde, og det er også hende, som han rejser til andre lande sammen med. Ærgerligt at der ikke er kameraer på, når hans far er ude at rejse, for så kunne Laust jo også følge med i, hvad hans far oplever der. Det kunne være rigtig spændende. Det er jo det samme, som når Laust er på koloni, så bliver det hele jo også optaget af de voksne på video og vist på forældremødet. Pludselig når man er midt i en leg, så opdager man, at én af de voksne står med et kamera og kigger på en. Det er som at lave film hele tiden. På skærmen virker hans far mere livlig end derhjemme. Når hans far kommer hjem, er han meget træt og sidder tit om aftenen og falder i søvn, før Laust er lagt i seng. Men her på arbejde sidder han og griner sammen med hende damen. Nu kommer der en anden mand ind på kontoret, og damen forsvinder i en fart. Det er ligesom, når Laust leger far og mor i puderummet. Så kan man også få skide travlt med at tage tøj på og komme ud, tænker Laust. De voksne skal jo ikke vide alt. Vel! Ham manden der på fars arbejde, kommer ind og snakker meget højt til Lausts far. Han siger noget med penge og virker meget sur. Ham den sure ved heller ikke at Laust kan se og høre, hvad der foregår, ellers har han bare glemt det, for da hans far går ud af kontoret piller ham den sure næse og kigger på det, der kom ud. Men han spiser ikke noget af det, som børn gør.

Når hans far kommer hjem i aften vil Laust spørge ham om nogle ting, mens hans mor også er der. Det bliver også dejligt, når Laust kan følge med i, hvad hans mor laver på arbejde, så får de en masse at snakke om. Der skal også sættes kameraer op på hendes arbejde i alle rummene ligesom i tøjforretninger. Så vil

Laust følge sin mor på skærmen henne i børnehaven, og det glæder han sig til, for hun er sygeplejerske og giver indsprøjtninger. Nogle gange vasker hun også voksne mennesker – også de døde. Nogle gange ser Laust noget, han ikke forstår f.eks. når hans far på arbejde sidder og kigger på damer på computeren. Når Laust følger med på hans egen skærm henne i børnehaven for at se, hvad faren laver, synes han det er sjovt at se, at hans egen far leger med dukker på computeren. De der damer, tænker Laust, er ligesom de dukker som pigerne leger med henne i børnehaven, inden de får tøj på; men hvordan kan det være, at hans far og andre mænd sidder og kigger på sådan noget? Nå, det vil han spørge ham om i aften, når han kommer hjem. Så kan hans far jo selv fortælle det. Smart, ikke?

Tænk hvis alle i et samfund kommer til at kunne overvåge alt. En fuldstændig sammensmeltning af livsverden og systemverden. Så er vi konstant som mennesker iscenesat og aldrig i fred. Det kan vi da ikke holde til. Kan vi?

UNDER HESTEN

En far fortalte mig, at han som lille var blevet slået af en hest og således på farlig vis var kommet til at ligge under hesten. Han troede, han var døden nær og turde næsten ikke trække vejret, mens han lå der og kiggede panisk op i et eller andet der lige under hestens bagben. Det var en hingst, så der var jo nok noget at kigge på, og aldrig havde han set sådan en tingest lige fra den vinkel. Han tænkte: Nu bliver jeg liggende lige så stille, så venter jeg til hesten flytter sig, og lader som om jeg har det udmærket her nedenunder den. Hvis jeg bare kan forholde mig i ro, bliver den også rolig, det har min far lært mig. Man må aldrig forskrække en hest, så kan den finde på at sparke. Til sidst efter en uendelig lang ventetid flyttede hingsten sig ganske rigtigt, og mit liv var reddet. Hesten skulle jo lige mærke efter, hvad det var der lå der, og så kunne den flytte sig.

Dyr er kloge og børn, der har daglig omgang med dyr bliver også kloge både på dyret og på sig selv. Det kan de trække på hele livet.

Her var det den far med ydmyghed i stemmen betroede mig, at hvis han ikke havde forstået hingstens sprog, havde han ikke stået her i dag og fortalt om det. Det tror jeg, han har helt ret i. Vi er sikkert mange, der ikke havde været i stand til at kunne formidle vores oplevelser i dag, hvis vi ikke på et splitsekund havde evnet at kunne aflæse en faretruende situation. Tankevækkende med dette magiske skæbneselement, der op til flere gange har banket på med mørke undertoner på kanten af det livsfarlige.

En far fortalte mig, at han som dreng sammen med en kammerat havde leget oppe på et forbudt loft, hvor der som bund var nogle runde lægter, der uberegneligt kunne finde på at rulle under én, når man kravlede på dem. De to drenge havde så rodet rundt i mørket oppe på det fascinerende, livsfarlige rulleloft, og pludselig var det gået frygtelig galt. De var gledet ned imellem lægterne og var lige ved at blive hængt begge to; men nåede lige akkurat at redde sig ved lynhurtigt at gribe fat i den nærmeste faste pind. De havde lignet sådan et par daskende dukker, som de hængte der til pynt under det faldefærdige loft; men i livets bakspejl var det jo en af de oplevelser, der havde prentet sig fast i erindringerne, og som faren var lidt stolt af at have klaret.

Jeg ved ikke om børn ligesom katten har ni liv. Det tror jeg ikke, vi skal satse på; men jeg tror, at alle børn har to liv: de har det som forældrene kender til og så det andet, det hemmelige. Det er det liv, vi kan huske som tydelige stjerner på barndommens klare nattehimmel.

Et forældrepar havde lidt dårlig samvittighed, så de fortalte mig, at når deres datter f.eks. faldt lige så lang hun var i en leg eller i et frit løb, og de var i nærheden, så lod de hende ligge, indtil hun rejste sig af sig selv. Det vidste datteren, og hun havde lært at komme på fode igen ved egen kraft. Men det var her, de havde fået samvittighed, for det kunne jo se ud, som om de svigtede hende. „Mange forældre har jo ofte travlt med at samle egne børn op, hvis de kommer ud for et uheld,“ sagde de.

Jeg tror ikke børn skal samles op i utide. Kun det barn, der får lov til at falde, lærer at rejse sig. Kun det barn, der får lov til at bruge egne ben, lærer at bære sig selv. Kun det barn, som lærer at bruge egen kraft, udvikler styrke til at overvinde livets modstand. Det er sådan det forholder sig i et godt børneliv. Så lærer barnet at klare sig i hverdagen.

OVER BROEN

Jeg har tit kørt ti kilometer på en kendt rute uden at vide, at jeg har gjort det. Jeg har ofte passeret flere lysreguleringer uden at vide, om der var grønt, rødt eller gult. Det klarer automatikken. Den har jeg meget tillid til. Jeg har gået og lavet rituelle ting i huset, som at lave mad og slukke for kaffemaskinen uden bagefter at vide, om man har gjort det; men jeg har aldrig nogensinde før kørt over Lillebæltsbroen i min bil uden at opdage det. Det har jeg prøvet nu! Her forleden dag på vej til Fyn kørte jeg over broen, uden at jeg bagefter vidste, hvordan jeg havde gjort det. Pludselig var jeg et godt stykke på den anden side af den. Flere kilometer. Så opdager man det. Hvor har man så været henne på den tur? Bilkørsel kræver en god portion arbejde af hjernen. Et multihav af impulser og strømninger modtages og omsættes i os som beskeder til arme, ben og kropssprog i øvrigt. Vores underbevidsthed er på en måde altid foran os i dagligdagens små og store manøvrer, og var den ikke det, ville vi ikke kunne overleve. Trods den hektiske hjerneaktivitet har de fleste oplevet, at de med mellemrum vågner op efter at have kørt over en vis strækning. Alle har vi erfaret, at selvom hjernen er aktiv, er vi nødvendigvis ikke bevidste om det, vi foretager os. Sådan er det også, når børn giver sig hen til legen. Så er de mere tilstede i den anden verden, end der hvor de i virkeligheden er. Måske er man tættest på sig selv, når man er længst væk? Denne nærhed i fjernheden forekommer, når et lille barn er i gang med at rive et insekt i stykker. Bare for at mærke hvad der sker, når noget meget slimet bliver trukket helt vildt langt ud i begge ender, indtil det revner. Så er det man selvforfølgende tager de første afgørende skridt i retning af, hvad der er rigtigt og forkert. Børn skal have rykket rigtig meget i stykker, både levende og døde ting, før de kan komme til klarhed over, hvad en helhed er. Nogle gange går det selvfølgelig galt i denne eksperimenterende verden, og så er det rart at have en voksen, som man kan græde ud hos. En far fortalte mig, at han var ret god til at holde gråden kørende, indtil den voksne havde hørt det og kunne trøste. Engang havde han slået sig, ikke særlig meget, men nok til at han græd rigtig meget, og han havde holdt dampen oppe på tårerne hele vejen hen til sin mor. Hun tog ham omsorgsfuldt op på armen og sagde en masse trøstende ord til ham: Om han havde slået sig? Om det gjorde ondt? Om hun skulle blæse på det? Ja, alt det man siger i den situation, og det synes han var rigtig hyggeligt. Så gik hun med den klynkende dreng på armen hen til faren, der stod og snakkede med en anden mand. Mændene var i godt humør og stod og fortalte vittigheder til hinanden. Så var det, at drengen sagde: *„Far – hvis I ikke holder op med at grine lige nu, så kan jeg ikke blive ved med at græde.“*

NÅR HUMØRET SVINGER

En far fortalte mig, at han lige siden sin egen barndom havde været meget optaget af naturen, og som ung og voksen havde han i sin fritid arbejdet meget inden for naturfredningen. Han ville jo gerne, at hans egen søn også skulle interessere sig for de samme forhold, men ak nej! Sådan skulle det ikke gå. Slet ikke. Hans 13-årige søn havde alt andet end naturfredning i hovedet. Havde alt andet end sin far i hovedet. Faren følte sig temmelig kasseret og tog så en dag en drastisk beslutning. Nu skulle den søn med ham ud på en cykeltur i det grønne, koste hvad det ville. Nu skulle han vise sin søn den verden, han holdt af. Sådan! Af sted! Drengen var uhyre trodsig. Meget i modstand. Næsten som en olm tyr. Fnysende, vrissende. Hans far var fuldstændig rablende sindssyg, ubrugelig. Næsten bare til at smide væk. Den 13-årige trampede galsindet i pedalerne og hidsede sig op i takt med stigningerne i terrænet. Aldrig havde han oplevet noget så kedeligt som at cykle sammen med sin far ude i naturen. Om de ikke snart skulle hjem til civilisationen igen? Da var det, at det magiske øjeblik indtraf. Lige der på vejen plantet midt ud for den 13-åriges cykel lå et helt nyt Trivial-persuit-spil. Alle kort var intakte og vores lille modstandsmand blev som i en kovending forvandlet til en medgørlig teenager. Drengen spurgte sin far, om ikke de skulle tage sig et spil Trivial-persuit? Det syntes faren bestemt ville være en rigtig god idé, for han kunne meget godt tænke sig at hyggesnakke med sin forvandlede søn. De sad der i grøningen og spillede og spillede. Pjattede og tjattede lidt til hinanden. Drillede hinanden som kun far og søn kan drille hinanden, når det går op og ned i held. En helt ny søn eller måske en helt ny far? Tænk, hvad et spil kan gøre for at tømme isen op på tværs af generationer. Så var det at den uvorne søn på gammelmandsvis havde sagt: *„Det er da utroligt far, som jeg svinger i humør for tiden.“* Det var bare det, den far ville fortælle mig med et lettelsens latterudbrud.

På lidt samme måde havde en „naturmor“ oplevet stærk opposition fra sine to halvstore døtre, når hun dyrkede sin interesse for kæmpestore grankogler. Således havde moren adskillige gange, når hun havde været i syden, hjembragt op til flere poser med disse enorme kogler til døtrenes store fortrydelse. De kunne simpelthen ikke se noget som helst fornuftigt i, at deres mor skulle gå rundt og lure på de der grimme brune ulækre og dunstende kogler og så oven i købet tage dem med hjem. Tænk at have sådan en mor! Dybt pinligt var det, og de lagde heller ikke skjul på deres hårde dom over „koglemoren“. Men så var det lige, at den mor kom hen til mig og fortalte, at hun var blevet hel varm indvendig her forleden dag. Hun havde nemlig sagt til pigerne om de ikke skulle have en ønskeseddel fra hende til jul? Men de havde underfundigt sagt, at det behøvede de ikke, for de havde længe vidst, hvad de skulle købe til hende. *„Nå,“* havde moren sagt, *„hvad mon det kunne være?“* *„Jo, ser du,“* havde de drilsk-pirrende svaret hende. *„Vi ved, at du holder meget af store kogler. Så hvad tror du, vi har købt til dig lille mor?“* Det var her, at moren blev varm om hjertet.

Det vores børn mest indædt tager afstand fra, at vi beskæftiger os med eller står for; det vi helhjertet går op i, i takt med fordømmende falkeblinke fra vores børns kritiske bumseansigter – lige netop denne rituelle overdyrkelse – viser det sig, at de holder af, at vi brænder for. Så ved de nemlig, hvor de har os. Men sådan et grundforhold kan man sjældent få øje på, når man er midt i det. Vi kan jo aldrig komme til en fuldstændig forståelse af noget, vi selv er omgivet af. Først i bakspejlet kan der vise sig et mønster, en tendens, en sammenhæng. Nogle gange kan vi opleve, at det vores egne børn har hadet os mest for at være engageret

i, begynder de selv som voksne at leve for. Det er i disse øjeblikke, vi taler om en klukstille, usagt og ganske velbehagelig tilfredshed hos „de gamle“.

DET FORSØMTE FORÅR

Da jeg havde fortalt en flok forældre på en skole om de her blodvilde år, som vores pubertetsbørn skal igennem, var det, at en far rakte hånden op og spurgte: „*Du siger, at de unge til enhver tid skal leve sig ud, og du kalder det de blodvilde år – er der intet håb forude?*“ Så kunne jeg hurtigt svare: „*Nej, der er intet håb*“.

Børn skal til alle tider – når flammerne stikker dybest og højest i en nærende ild af vanvittige påfund indhyllet i gnistrende flokke af tøsedamer og drengemænd – opleve sig selv helt ude på ekstremerne for at mærke sig selv. Når de begiver sig helt derud på kanterne af livets fristelser ved vi heldigvis sjældent, hvad der foregår. Selv havde vi jo heller ikke vores egne forældre på skødet, når livet viste sig fra sin farlige side i de dumdristige ungdomsår. Det skal ikke forstås sådan, at vi bare skal være ligeglade med vores børns mentale og fysiske elastikspring. Vi er der bare ikke, når det foregår. Vi kunne ønske os at udstyre dem med en fjernkontrol, så vi kunne dirigere dem igennem de farlige skær, men sådan er livet ikke indrettet. Vi er henvist til at fortælle dem om vores og andres erfaringer derude i ungdommens skærgård og lytte opmærksomt til dem, når de har været derude alene og omtumlede vender hjem med brysttunge oplevelser og en blanding af fascinationens vellyst og smertens stentunge bagslag. Det kender vi jo godt dybest i os selv, når vi mærker efter. Så ondt – så godt det gør! Når vi selv kender de her blodvilde brus i krop og sjæl, hvorfor kan vi så næsten ikke klare at vores egne børn skal det hele igennem forfra? Hvad er det, der gør moderne forældre så overbekymrede? Hvorfor har så mange voksne aldrig nogensinde haft så travlt med at redde deres egne børn fra livets genvordigheder? Et svar kunne være, at vi forældre ikke magter at tackle den angst, der altid er forbundet med at sende et „ufærdigt barn“ ud i den ukendte verden. I et gennemkontrolleret samfund, hvor alt er beregnet, planlagt og gennemtænkt til mindste detalje, hvor nogle familier har en synlig aktivitets-ugeplan til at hænge på køleskabet eller på opslagstavlen – kan det være rystende uhyggeligt at forestille sig en helt almindeligt forekommende forstyrrelse. Mønstret bryder jo helt sammen, hvis vi ikke gør „som vi plejer“. Aktiviteterne må holdes inden for et skema. Så ved vi, hvor børnene er, og så har vi tjek på stumperne og hinanden. Vi udfærdiger drejebøger og handleplaner for dem, som de belønnes for at virkeliggøre. Den holder ikke i et frit børneliv. Ikke en meter. Hvis forberedelsen gøres til det styrende mål, så afgiver vi nutiden til fordel for fremtiden. Heraf ser man, at vi i virkeligheden mister forberedelsen til selve livet. Ansvarlige voksne, der har fuld respekt for et barn, laver ikke en afstukket handleplan for det. Børn skal have mulighed for en række sunde slingrevalse i livet, og til stor overraskelse for forældre og andre, kan vi heldigvis iagttage et hav af eksempler på, at ret mange unge har skabt sig en spændende tilværelse ude på et af livets mange sidespor. Hvorfor kan vi ikke lade de unge træer vokse sig sunde i fred og med plads til egne idéer og virkelyst? Hvem er det, der vil have dem skruet ind i en bestemt bane, en afpælet rute som de skal følge for at nå et bestemt sted hen? Hvem skulle det være godt for? Vi kan plante et træ, men ikke bestemme de grene, det får.

Hvor går grænsen mellem det farlige og det livsfarlige? Er det det, vi forældre ikke selv kan finde ud af? Er det her, vi ser de mange spørgsmål for vores børn? Måske er vi også i tillæg til egen usikkerhed bange for, at vores børn ikke er i stand til selv at kende forskel på virkelighed og fantasi, fordi de fyldes med så mange falske forestillinger. Således kunne vi forleden læse, at en dreng sprang ud af vinduet fra 11. sal og omkom. Han troede, at han kunne flyve. Mange unge tror jo heller ikke på at extacy er farligt for dem. De kan desværre sjældent se de blinde pletter, som de fortolker deres brug af rusmidler ud fra.

Børn og unge kan vældig godt lide helte, der kan klare det hele på magisk vis, men de er også dybt optaget af eksempler på nogen, der har klaret sig i virkelighedens verden, og vi repræsenterer jo selv i vid udstrækning sådanne prototyper, der har været ude på de vilde vover og sjældent uden skrammer til følge.

Det er det, vi skal turde fortælle om, for at de kan få et realistisk afsæt til deres eksistentielle springture. Troværdige voksne har stor indflydelse på om børn udvikler en næse for livet og en evne til at balancere på grænsen mellem dumdristighed og mod. Tør vi fortælle vores ungdoms historier, så har de os med hele tiden i den indre rygsæk, når det går løs. Det er dette projekt, der er ungdommens sag, når de spejler sig i de levende voksne. Viden er det du kommer frem til, når du har gjort erfaringer. Søg luften under dine vinger, søg stjernerne over dit hoved. Det værste er ikke livet men de forspildte år.

„Og der er alle de andre med embede og myndighed og anseelse. De havde drømt om noget andet før maskineriet tog dem og tildannede dem. De vidste ikke, hvad der blev gjort ved dem, da de blev opdraget og formet til det, de er. Og de ved det ikke endnu. De ved ikke, at de er forkrøblede og forkerte som kinesiske misfostre, der er opdrættet i krukke og vaser. De har fået embeder. Men man tog alle deres forår fra dem.“

**JEG ELSKER
DIG HØJERE
END HIMLEN**

FARS PIGE

En far fortalte mig, at han syntes, det var svært det der med de store udeboende døtre og deres evige pengemangel. Datteren på 26 år boede i en lejlighed i storstaden, som han havde købt og udlejet til hende. Det var der jo god familieøkonomi i, og hun kunne på den måde bo godt samtidig med at hun gik på arkitektskole. Men her forleden havde hun så ringet til ham og indledt sådan her: „Far-ar!“

Så vidste han, at det mindst kostede ham 500 kr., når hun sagde sådan.

„Far-ar!“

„Ja, Tenna! Mangler du penge igen?“

„Far-ar! Vi skal jo på sådan en tur med arkitektskolen –ikk!“

„Jo, så du står måske lige og mangler 500 kr.?“

Her blev der en meget lang pause i telefonen og faren sagde utålmodigt:

„Er du der stadigvæk?“

„Ja, men...“

„Snakker vi om 1.000 kr. Tenna? Er det det?“

Igen blev der en meget lang fuldstændig slående pause i telefonen.

„Vil det sige, at du faktisk står og mangler 1.500 til den tur?“

„Ja far, så vil jeg da kunne klare mig lidt.“

Han fortalte mig med det her eftergivende faderglimt i øjet, at han havde sendt hende 2.000 kr. „Det betyder jo ikke noget,“ sagde han. „Herregud, de penge er jo givet godt ud.“

Således vil alle fædre til alle tider give deres døtre lidt mere, end de beder om. Dette er en fælles offentlig hemmelighed.

„Far-ar! Har du ikke 20 kr. jeg må få?“

„Jo, det har jeg nok,“ siger man så og giver hende en halvtredser. Mindre kan jo næsten ikke gøre det, når nu hun er så „beskeden“, den dejlige tøs. Det slår ikke fædre så tit, at sådan en datter vældig ofte er meget „beskeden“ på en forførende måde. Det går vist over vores forstand. Det bliver hårdt, når de 20 kr. bliver til 2000 kr., bare fordi de kan sige det der lille ord: „far-ar“ med så lang en sødkærlig tone. Det må være det ord i sproget, som udløser allerflest kontanter, hvis man regner efter. Fa-ar! Guldkorn-ordet over alle guldkorn.

En nybagt mor fortæller mig:

Når jeg tænker tilbage på min barndom, kommer jeg pludselig i tanke om et udtryk, min mor altid brugte om mig, nemlig at jeg var „FARS PIGE“. Måske netop fordi min far altid var på arbejde, og jeg faktisk kun så ham i weekenden, beundrede jeg ham højt, og betragtede ham nærmest som verdens vidunder. Selvom jeg nok har tilbragt mest tid sammen med min mor, er det de ting, jeg har foretaget mig sammen med min far, jeg husker bedst. Min mor var sådan én, der mest forsynede mig med tøj og mad, hvis hun da ikke lige skældte ud over et eller andet.

Min far og jeg havde en hemmelighed, som hverken min mor eller nogen anden blev indviet i. Vi havde nemlig et „hemmeligt træ“, som lå langt ude i skoven. For at komme derud måtte man gå et godt stykke vej ad en sti, der snoede sig langs med fjorden.

En gang imellem om lørdagen, når min far havde tid, tog vi på en af vores ekspeditioner ud til det hemmelige træ. Til det formål havde jeg konstrueret en rygsæk af en papkasse og to stykker garn. Heri insisterede jeg på, at min far skulle bære vores madpakker, termokanden med kaffe og

de to obligatoriske stykker chokolade. Som jeg „husker det“, skinnede solen mærkeligt nok altid, og jeg kan endnu høre fuglene synge, bierne summe og fornemme duften af græsset og de vilde blomster, som voksede på skråningen langs med vores sti; den sti der førte ud til „verdens ende“, som vi kaldte stedet.

Efter at jeg på vejen derud sammen med min fantastiske far modigt og med oprejst pande havde forceret naturens barske luner i form af væltede træer, kæmpe brændenælder og løsgående køer, kom vi så endelig frem til den sidste afgørende prøvelse, den allerfarligste del af den farefulde ekspedition – nemlig at komme op i vores hemmelige træ. Her sad vi så endelig, min superfar og jeg, på hver sin gren, helt oppe over de andre træer og nød udsigten ud over fjorden, mens vi spiste vores medbragte mad. Min smagte ekstra godt, fordi den blev spist i selskab med min bedste ven. Sådan kunne vi sidde tavse sammen i lang tid og lytte til naturen, for mellem kammerater er ord overflødige. Sommetider blev jeg lidt bange, når jeg kiggede ned, men hvis jeg rakte min arm ud, kunne jeg lige nå min fars hånd, og så hjalp han mig ned igen. På vejen hjem kunne han forklare mig om dyrene og planterne, vi gik forbi, om hvilke han stort set „vidste alt“, hvad der var værd at vide. Efter at være blevet voksen har jeg måttet sande, at min far desværre nok hverken er klogere eller stærkere end gennemsnittet af „den danske faderbestand“; men en gang imellem dukker der stadig glimt op af denne helt specielle indforståede tavse fortrolighed imellem os. Måske skulle jeg næste gang jeg ser ham foreslå, at vi lavede en lille ekspedition?

FARS PIGE

født med drejetalent
til at sno din far
om din lillefinger
vuggende kropsballet
i svajende
forførende pigehøjde
fra side til side
fortryllende øjne
hele prinsessekroppen
alle guldløkkerne
uskuldighedens skønhed
den søde tale

FAR-AR

som kun du kan syngesige det
så det prikker i hjertet
din sprøde højsang
din klingende lokkestemme
spiller på fars dattergehør

til de øjne
til de krøller
til den sang

til den dans
til den lokketone

findes der ikke et faderligt nej

fars pige
jeg sidder i din hule hånd

DIN ELSKEDE FAR

HVOR ER DIN MUND?

En pædagog fortalte mig:

Det er rigtig nok, at små børn kan være meget forelskede. Jeg har to børn i børnehaven: Maria og Kristian. De er meget forelskede, og de holder om hinanden, som ville de aldrig slippe igen. Maria prøver at finde Kristians mund; men det er ikke så let, for den flytter sig hele tiden. Hun står ligesom og virrer med hovedet og sigter med sin egen mund, når hun vil kysse ham. Men det er jo ikke let at ramme sådan et levende mål. Når det lykkes, kan man se, at det er meget alvorligt med deres kærlighed. – „Vi skal giftes,“ siger Maria meget overbevisende.

Kristian glædede sig meget til at skulle af sted igen i dag hen til Katrine i børnehaven. Hen til hans pige. Han havde kysset hende tit lige midt på munden. Det gjorde han næsten hver dag. Hvis han kunne finde den. Ellers så kyskede de hinanden et andet sted. De gik også i hånd. „Man går da i hånd, hvis man er kærester.“ De voksne synes vist også, det var godt at gå i hånd. Det gjorde de tit. To og to de voksne. De havde jo også selv kærester. Lone f.eks. på Blå Stue, hun gik med Anders i hånden, ham, som Kristian godt kendte. Han var flink. Katrine var også sød. Hun var meget sød og god at lege med alene. Han gad ikke, når de andre blandede sig. De ville helst være alene. Ham og Katrine. Kun dem. Helt alene. De havde mange hemmeligheder sammen, de to, som de voksne ikke vidste noget om. Hemmeligheder er noget man har for sig selv, og sommetider fortæller man sin mor en af dem. Men ikke alle sammen. En af dem, som Kristian ikke havde fortalt til nogen, foregik den dag, da han og Katrine var inde i pudrummet alene sammen. De havde leget læge. Kristian havde taget en lille lommelygte med, så han kunne se, hvordan Katrine så ud forskellige steder. Hun havde selvfølgelig taget det yderste tøj af foroven og foroven, ellers kunne man jo ikke se noget. Det var spændende at lyse ind i hendes mund. Den var helt rød og hendes tunge var nærmest blå med små klumper på, men også ru at føle på. Hun sagde „Ah“, da hun stak den ud. Man skal ikke rykke nogen i tungen. Den skal blive i munden. Det gør ondt ellers. Det gjorde det også på Katrine. Han vidste også nok, hvordan hun så ud i navlen. Den havde han lyst længe på med sin lygte. Det var som at grave sig ind i maven, da han forsøgte at åbne den. „Du må ikke lukke den op,“ havde Katrine sagt. Så det havde han heller ikke gjort. Pludselig havde hun vendt sig om og lagt sig på maven, så han kunne undersøge hende bagpå. Han lyste hende helt ind i numsen, og det var lige der midt i det lys, han fik øje på alt det der bagi. Han havde tit kigget på sin egen numse i det lille spejl derhjemme, spejlet som gjorde alt større. Det havde han sat ind mellem benene. Så kunne han se det hele på sig selv. Kæmpenumse. Men Katrines var ikke ret stor i virkeligheden. Hun var jo også en pige. Der er stor forskel. Så det er da klart. Nu tog han lægesprøjten op af lommen. Han var nødt til at give hende en indsprøjtning bagi. Ellers kunne hun ikke blive „rask“ igen. Han kunne jo se, hun var „meget syg“. Han havde lidt „medicin“ i sprøjten, og Katrine sagde, at det kildrede, da han gjorde hende rask. Hans hjerte bankede. Bagefter ville Katrine undersøge ham på samme måde. Både forpå og bagpå, indeni og udenpå. Ellers kunne hun jo ikke vide, hvordan han så ud. Hun lånte lygten og sprøjten. „Nu er det min tur,“ sagde Katrine så, hvis ikke det var for, at de voksne kom og forstyrrede dem. Nå, så kunne de jo bare lege læge den næste dag også. Helt alene. I pudrummet. Han skulle giftes med Katrine. „Jeg vil kysse dig,“ sagde Katrine igen. Det havde han også regnet med. Han spidsede munden, og de ramte næsten hinanden denne gang.

Der er visse ting i denne verden børn kun kan dele med børn, og det som de kun kan dele med hinanden er meget forskelligt fra det, som de kan dele med voksne.

Alle de hemmelige breve. Alle de skjulte gyldne ord. Forbudte følelser og så den evige smerte. Den uforanderlige tirrende uvished. Tanken om den eneste ene og savnet. Længslen. Denne be-

sættelse af den anden tidligt og sent. Billedet af kærlighedsfylde. Fnisende tøser og hemmelighedsfulde drenge på gnistrende opdagelse ud i kroppenens spirende forår. På tryk de hede erklæringer med de røde hjerter i dekorative variationer. Tidløs kærlighedsudveksling. Dette kender vi alle til fra vort eget børneliv og ser os selv i vores børns kærestier. Pludselig kan et barn få fjerne øjne og svømme væk ved aftensbordet. Du kan ikke trænge ind, som du plejer. Din datter eller din søn er væk i noget andet, som du ikke kan nå. Du opdager et brev, der ligger på toilettet eller måske efterladt på sengen, meget genbrugt, meget krøllet og meget genlæst. Et sådant brev kan måske forklare de hensvømmende øjne, som dit barn sidder med. Det magiske ansigt og den pludselige generthed. Dit barn er dybt forelsket i den eneste ene. Du er ikke længere øverst på dets top-ti liste. Du er måske røget helt ud af den. Barnet ser dig ikke mere. Kærligheden kan ikke udsættes. Den kommer over os. Pludselig er du indfældet i den. Som at blive taget på sengen. Du hvirvles ind i den og trækkes ind i dens midte. Dit barn trækkes imod den. Kan ikke lægge den fra sig. Forelskelsen placeres ikke i garderoben. Hænges ikke på bøjle. Et varmt nik, et strejf af en hånd, fingre der flettes, en ånde der anes, det mindste tegn på det største og du er fanget i den rus af smerte og lyst, som er kærlighedens kølvand. En stikkende dobbeltfølelse, som både tærer og nærer det piplende springvand af sydende ungdomsbrus. Foråret i kroppen foran, bagpå, indeni, forneden, foroven, overalt. Suset af det nye, det ukendte gennemtrænger sjælen og skubber til dine dansetrin, dine drillerier og kaster nye blikke på verden. Den verden, hvor berøringen får en ny betydning. Pigen og drengen, hånd i hånd, kind mod kind, læbe mod læbe. Kærlighedsvåren erfares og vederfares. Den er noget vi griber og den kommer os overraskende i møde som en god ven, der pludselig dukker op.

MIN FØRSTE KÆRESTE

Jeg kan huske hende
som om det var i går.
Det var i 4. klasse.
Vi var kærester i to dage
TORSTEN 12 ÅR

Jeg kan huske, hvordan det var at være til efterkonfirmation. Lyset blev slukket, og så gik det løs med at mærke pigerne i mørket. Vi kendte dem jo alle sammen. Dem fra klassen og deres veninder. Måske lidt ældre. Måske lidt yngre; men vi kendte dem alle sammen. Vidste hvordan de lugtede eller duftede. Nogle havde en speciel armsved andre var mere til parfume. Dette var piger vi kendte fra skolen, havde mødt på „hjørnet“. Vores sted. Fortællestedet. Det levende ords sted. Der, hvor vi kom for at høre nyt om det frække og det frie. Alt det som vores forældre ikke anede noget om. Troede vi. Sådant noget man kun snakker om på afstand af de voksne. Om de unge mænds saftige bedrifter og om de unge lette pigers eventyr. Vandrehistorier og erotiske myter på hjørnet af puberteten.

DRENGEJAGT

Når jeg er på drengeljagt
gør jeg mig
bedårende dejlig
uimodståelig

Jeg behøver bare
at gå forbi dem
svinge lidt med hofterne
skyde brysterne frem
og haps
så har jeg dem

MICHELLE 13 ÅR

Der i ungdomsmørket kan man være sammen og dog på lang afstand. En hånd byder sig til – kold eller varm. Et strejf i nakken, en sød kælen på halsen. Et pust i øret. Når lyset går ud til ungdomsfesten, går fantasierne ind. Der i det rødflimrende halvmørke vokser det lyse frem. Livsappetitten. Livsmødet. Kærlighedsgnisten, som blev plantet i de første hemmelige forelskelser.

FANTASIKÆRESTEN

Nu lå han igen med foldede hænder under den varme dyne. Lå og tænkte på hende igen. Hans Melissa. Smuk som en prinsesse. Så rigtig, så lys og køn som en stjernesol. Hendes ånde blidt blæsende i hans øre. „*Jeg elsker dig*,“ hviskede han. Hans Melissa. Som hun plejede at komme til ham lige før han sov. Han tog hende ved hånden og de gik ned til havet og klitterne. Gemte sig i marehalmen og blev væk for alle i deres kærlige strandverden. Solen varmede deres kroppe, og de lå og kiggede forelskede op i himlen som ville de svæve sammen med skyerne og være ét med sand og hav. „*Melissa*,“ sagde han „*nu skal vi synge for hinanden og så gætte som vi plejer*.“ Hun nikkede. Med sine hænder bankede han en rytme til sin indre sang uden at sige et ord, og så skulle hun mærke efter, hvad det var for én, han havde i tankerne. Han sang i sig selv:

Når præriens sol går til ro
så rider vi hjemad vi to.
Han og hans hest
finder livet allerbedst.

Når præriens sol går til ro.

Hun forsøgte med mange titler; men første i 5. gæt ramte hun rigtigt. Nu var det hans tur til at gætte. Hun slog takten med sin hånd i sandet:

Do do do do do do do do
Do do do do do do do do
Do do do
Do do do
Do do do do do do do do do do

Ingen af dem sagde noget. Kun Melissas sandbanken trommede i takt til sommervinden. Så gættede og gættede han. Men til sidst måtte han give op. „*Prøv at synge uden melodi*,“ sagde han. Det gjorde hun : „*Do do do do do do do do do do*.“ Og nu kunne han pludselig høre melodien inde i hovedet: „*Med hænderne siger vi klap klap klap. Med fødderne siger vi tramp tramp tramp. At du må huske på. Sådan skal en fingerpolka gå*.“

De fortsatte i lang tid med at slå rytmerne fast i sandet med blikkene mod himlen og tonerne for det indre øre. „*Nu skal vi tegne bogstaver på ryggen*,“ sagde hun. Han lagde sig om på maven og havde næsen nede i sandhulen, som han havde gravet med sin menneskeklo. Nu begyndte hun ligeså stille at tegne et bogstav på hans skuldre. Han vidste godt, det var et B; men han lod som om han ikke kunne mærke det. „*Det er svært*,“ sagde han. „*Prøv igen*.“ Det føltes dejligt. Rislede ned ad ryggen på ham, når hun tegnede så stille og blidt på hans tilsandede ryg. Han blev helt søvning af det. Hendes lange hår strejfede hans ben, og sådan lå de i uendelige solskinsminutter og formede fingerspidsernes kærtegnende bogstaver ind i hinandens erindringer. Hans Melissa og ham. Med havets brusen i tankernes sandslotte. „*Nu skal du dække mig helt til med sand*,“ sagde hun, og så lagde hun sig helt stille, ganske stille med hele sin kurvekrop udstrakt hen over det hede bølgesand i ringen af marehalm og enestående klitblomster. Hans ivrige hænder flyttede paddeagtigt dynger af sand hen over hendes ben, til de var helt borte. Han bakkede som en gummiged og skubbete enorme skovlfulde af varmt sand hen over hendes hofter, og alt dette forsvandt under de tusinder af sandkorn. Op på hendes mave løftede han tue på tue med sine skålhænder. Lod sandet glide ud mellem

sine fingre ned på hendes hud som gennem et timeglas og fyldte hende med krystaller af langsomhed. Nu var turen kommet til hendes bryst. Lungernes tempel. Han tog sine kraftarme og pressede som en sneplov levende driver af sand hen til langsiden af hendes brystkasse og skubbede forsigtigt sandet op på hendes gyngende ribben. Nu kom han til halsen. Lagde ligeså stille sandet rundt om den blottede strube. Fyldte nænsomt op til den nederste kant på hagen, så hun ikke fik noget i munden. De sagde ikke noget til hinanden. Hun lukkede øjnene og havde fuld tillid til ham. Nu var der kun ansigtet tilbage. Han plantede nogle gule blomster på hendes sandkrop og dekorerede hendes runde roekule med strå af marehalm. „*Du må ikke røre dig,*“ sagde han. Længe lå hun og nød sandspillet. Hun var helt væk. Kun ansigtet stak frem, og han fjernede betænksomt et par skinnende sandkorn fra hendes kinder. Pludselig kunne hun ikke ligge stille mere. Så fulgte det forløsende øjeblik af revner i hendes sandmumie og op i lyset sprang hun ud som en klitdronning. Genfødt og befriet. Balsameret af sand fra top til tå. Nu løb de fnisende ned mod havet. I fugleflugt hen over den øde strand og stormede med deres sandkroppe ud i bølgerne og kastede sig i samme nu ned i havet. Med glinsende hud traskede de efter renselsen atter op i klitterne og lå senere helt afslappede til tørre i klitgryden. Dybt forelskede. „*Melissa hviskede han: Vil du være min?*“ Det ville hun.

Mange år senere kunne Kenneth som voksen huske Melissa, sandets dronning, som kom til ham på drengenattens tærskel. Han var stadigvæk gift med hende, for sådan en klitpige fra drømmenes sandslotte slipper man heldigvis aldrig af med.

ALENE HJEMME

Hans far og mor havde sagt, at de skulle i byen om lørdagen. Det anede ham, hvad der så skulle forgå; men det kunne han ikke fortælle til én eneste undtagen måske lige sin hund Binki. Sorte dejlige Binki med de store godmodige øjne, den bløde kærlige pels og de vagtsomme ører. Ham kunne han godt betro sig til, for han sladrede ikke til nogen. Han kunne sagtens hviske til Binki, at når far og mor var gået, kom hans storesøsters kæreste ind ad bagdøren, som havde han gemt sig i træerne udenfor og ventet på det rette øjeblik. Han kunne også fortælle Binki, hvor ondt det gjorde i ham at tænke på det, der fulgte. På al deres mærkelige snak. På deres underlige blikke til hinanden. Især når kæresten nærmest var ved at æde hans storesøster med øjnene. Det kunne han ikke lide. Det var ikke noget for ham at se på.

Da lørdagen nærmede sig, begyndte han at forestille sig, hvordan han måske kunne få forældrene til at blive hjemme. Han kunne måske lade som om, han havde blindtarmsbetændelse. Det var vist en farlig sygdom, som man kunne dø af, hvis tarmen sprængtes. Hvis han nu lod, som om den var ved at sprænges, så måtte de da blive hjemme for en gangs skyld og passe på ham. Det kunne de da ikke sige nej til. Man må da sørge for sit „syge“ barn. Helt klart. Da det så endelig blev lørdag, skete der det forunderlige, at han faktisk fik meget ondt dybt inde i maven. Som om den var ved at sprænges. Herligt! For så behøvede han ikke at lyve. Nu var det helt enkelt bare at sige tingene, som de var, og så ville de alle: ham, hans storesøster og hans mor og far få en hyggelig aften ved hans sengeleje. Når han var syg, fik han jo altid lov til at ligge inde i stuen. Kunne drikke ligeså mange sodavand, han ville. Binki lå altid i hans favn og fik en ordentlig knuser, når han trængte til noget blødt. Og det gjorde han tit, når han var syg. Men nu denne lørdag, hvor han var rigtig syg, gjorde det så ondt i maven, at han slet ikke kunne have nogen til at røre ved sig. Kun Binki. Så ondt gjorde det i hans mave, at bare man rørte ved hans fod, var det som skærende knive inde i maven af ham. Sæt nu han var ved at få blindtarmsbetændelse? Sæt nu han døde af det? Godt at hans far og mor ville blive hjemme og passe på ham. Det skulle nok gå. De havde ikke sagt, at de ville blive hjemme. Men det ville de da! „*Tror du ikke også, Binki? De kunne da ikke finde på at køre fra os to, når jeg er så syg. Vel?*“ Lægen sagde jo også, at det måske kunne være blindtarmen, så det var vigtigt at følge udviklingen. Men lægen havde selvfølgelig også sagt, at storesøsteren sagtens kunne passe ham alene. Og lægen havde blinket til forældrene, da han havde sagt det. Men det kunne hun da ikke, når det gjorde så ondt og slet ikke, når hun hele tiden var optaget af kæresten. Hun havde ikke forstand på blindtarme. Hun forstod sig kun på ham fyren, når de var alene hjemme. Så forstod hun sig ikke på ham, hendes lillebror. Så var hun ikke en rigtig søster. Så var hun mere ham fyrens pige. Hans dame. Det kunne han tydeligt mærke. Så var hun bare dum. Men Binki var altid den samme. Han var ikke dum. Han forstod sig på en dreng med „en sprængt blindtarm“. Han kunne slikke tæer og ører, så det rislede af velvære i hele kroppen. Binki svigtede ikke, hvis man trængte til trøst. Sådant som en stor forelsket storesøster gjorde. Han kunne ikke forstå, at hans forældre begyndte at pynte sig til at gå i byen. Hans far vandrede stolt frem og tilbage i stuen for at vise sit pæne tøj frem. Hans mor stod og krøllede hår foran spejlet. Havde de slet ikke forstået hans pine? Forstået at han ikke kunne undvære dem, specielt i aften? Han lå med en stor tåreklump i halsen og mærkede lige pludselig, hvor ondt det gjorde i hans ryg og skuldre, ja overalt. Nu begyndte han stille at græde her lige for øjnene af dem, mens de pyntede sig. Hans mor spurgte til ham. „*Går det bedre nu, lille ven?*“

„*Nej,*“ sagde han småklynkende. „*Det gør meget ondt, bare du rører min tå.*“

„*Din søster skal nok passe på dig,*“ sagde hun, og vi kommer jo ikke så sent hjem. Da de tog af sted, fik han næsten krampe i maven, og han forstod ingenting, da de sagde til hans søster, at hvis der blev noget,

skulle hun bare ringe. Blev noget, når der var så meget? Når det hele gjorde så ondt fra top til tå. Hvad skulle man så med forældre? Fem minutter senere stod kæresten i døren og blev modtaget af hans søster med et langt bidende kys. Han kunne hele tiden høre, at forældrene kom hjem igen. Den overraskende lyd af deres bil lige uden for vinduet. Der, dybt under dynens mørke beskyttelsesfilter, mærkede han nervøst, at de ville tage søsteren på fersk gerning og smide ham fyren ud. De ville i al deres vrede dukke op og afsløre hende. Men de kom aldrig. Timerne sneglede sig af sted og kramperne kom i ryk, som var det store skærende flintesten, han havde i sin mave, der i smertebølger slog ind mod hans bløde tarme.

Da søsteren sagde godnat til fyren, og de atter var alene, fordampede smerten en smule. Næste dag var han frisk igen og forældrene spurgte, om han havde det godt. De forstod ingenting. Kun Binki havde forstand på hans hemmelige mavepine. Den var alt for omfattende til at mennesker kunne forstå sig på den.

Senere indså han, at det, man har større søskende til, er at lære at udsætte egne behov og udholde smerten ved at være den mindste. Mavepine kan sagtens komme ved ikke at være i centrum og ved langsomt at blive indført i større søskendes dobbeltliv. Der er mange ting, som søskende ved om hinanden, og som forældrene ikke har det ringeste kendskab til. Der er en lukket verden for søskende og én verden for forældrene. Ud over dette er der også en fælles verden. Men de to verdener kan ikke blandes sammen. Det var det, livet havde lært ham.

AT GLEMME TIDEN

En mor kom hen til mig og fortalte, at hun som 16-årig var blevet „forsinket“ efter et diskoteksbesøg. Hun havde til sin store skræk opdaget, at klokken var 4 om morgenen, og hun skulle jo have været hjemme klokken 3. Tiden var simpelthen løbet fra hende. Der havde jo været så meget, som hun var optaget af. Dansen, stemningen, latteren og den ungdommelige nat-tesødme havde taget hende væk var tidsforfølelsen. Nu dukkede tiden så op som et uhyre – alt for sent. Denne lyse ungdomsmorgen. En katastrofe var det. Hvordan mon ikke hendes forældre havde det lige nu? Hun kendte deres evige nervøsitet, når hun var ude i nattelivet. Hun skyndte sig derfor at ringe hjem for at berolige dem. Det var jo det eneste, hun kunne gøre. Lige ringe hjem og fortælle dem, at hun var på vej hjem. Det var moren, der var i røret. *„Jeg vil bare lige sige, at jeg er på vej hjem. Jeg havde simpelthen glemt at kigge på klokken. Men jeg kommer nu. Vi ses!“* sagde hun. Moren havde bare sagt, at det var godt, at hun ringede. Det moren ikke fortalte var, at hun på vej til telefonen var stødt ind i et skab med sin tå. Ydermere havde hun ikke i sin søvndrukkenhed opfattet, hvad det var datteren havde sagt. Hun havde derfor blot fortalt sin mand, at datteren stod på diskoteket og skulle hentes med det samme. Hun var klar til at komme hjem. Faren stod straks op og kørte hen for at hente den „nødstedte“ datter. Det faren ikke vidste noget om var, at datteren i mellemtiden havde taget en taxa hjem. Således krydsede de intetanende hinanden få hundrede meter fra huset i hver deres bil. Faren kørte i lang tid rundt ved diskoteket og ledte efter den forsvundne datter for til sidst slukøret at vende hjem og konstatere, at hun allerede var i sin seng. Ud over det, mødte han sin „hårdt sårede“ hustru, som havde brækket sin tå på vej til telefonen.

Halve budskaber kan føre til hele oplevelser, selvom de har en høj pris. Ingen kommer igennem livet uden sådanne totale absurde misforståelser. I bakspejlet er de gode at fortælle i selskaber, men de er ikke sjove at være en del af, lige når de står på. Det ved enhver far og mor, der for-gæves har prøvet at lede efter en teenager midt om natten for næste dag at konstatere, at de er i bedste hænder og bare lige havde misforstået aftalen.

AT SÆLGE SIN DATTER

Lotte fortæller følgende til sin veninde:

Jeg vil simpelthen bare, så gerne snakke med dig. Du drømmer ikke om, hvor hårdt det er for mig i øjeblikket. Jeg kan næsten ikke holde det ud længere. Jeg har en masse hemmeligheder sammen med min far. Ting, som min mor intet aner om. De bor jo heller ikke sammen, så når den ene bagtaler den anden, hvad ved man så egentlig om den første, når det kommer til stykket? Min mor, som jeg har boet hos siden skilsmissen, har altid talt meget ondt om min far og sagt, at han ikke engang har tænkt på os til hverken fødselsdag eller jul. „Aldrig kan den stodder finde på at sende noget som helst til jer. Dumme svin. Mig giver han ikke engang børnepenge, selvom han har pligt til det“. Sådan har min mor fyldt os med løgn år og dag. Min lillebror Jens Christian har hun altid forgudet, og han har jo altid haft ret, det lille pattebarn. Jens Christian mig her og Jens Christian mig der. Altid ham. Mig har hun bare solgt. Givet væk. For alle de problemer vi har haft i familien har jo skyldtes mig. Jeg har nemlig den store fejl, at jeg ligner min far. Det er min fejl. Jeg er den lede heks i familien. Derfor sælger hun mig til andre. Vil bare af med mig. Men det skal hun også komme til at fortryde, for nu ved jeg noget om hende, som har været den store hemmelighed i hele min barndom. Min far har beviseligt sendt penge til både vores fødselsdage og til jul. Han har tænkt på os altid, min far. Men min mor har ligeså stille snuppet pengene og pengegaverne foran næsen af os. Så vi ikke skulle få det indtryk, at far tænkte på os. Sådan har hun gjort det. Så snedigt. Heksen er hende, ikke mig. Jeg har i hemmelighed besøgt min far, og da vi sad og snakkede ud om en masse ting, og jeg spurgte ham, hvorfor han aldrig havde givet os julegaver eller tænkt på os til fødselsdage tog han kvitteringerne frem og viste mig, at det havde han også gjort. Børnepengene havde han også betalt, men mor havde jo sagt det modsatte. Nu er der kun en ting, der står i hovedet på mig, og det er at flytte hen til min far. Det er som om min mor har forført mine tanker i hele mit liv. Jeg har kun oplevet en fordrejning af min far. Jeg ved slet ikke, hvad jeg skal stille op med det. Men nu er det først jeg skal til at lære ham at kende, som han er for mig. Uden at skulle høre om ham igennem hende. Tænk, at man kan gå igennem et børneliv med sådan en livsløgn. Godt, at jeg har opdaget det i tide. Men jeg frygter, at min mor alligevel ikke vil give afkald på mig, når hun opdager, at jeg skal hen til min far. Så jeg håber og beder til, at hun ikke kan sætte en kæp i hjulet. Men bange er jeg.

„JOMFRUEN“ BERETTER

En 16-årig pige fortæller sin far, at piger i dag jo er meget mere frie, end de var førhen, og at de også begynder med at gå i seng med drenge, der er lidt ældre meget før end tidligere. Hun kendte selv en del som havde prøvet det allerede i 8. klasse, og nogle havde prøvet det med temmelig mange drenge. Faren påstod, at vældig mange af disse førstegangs-fortællinger slet ikke passede. Det var bare noget piger sagde, for at gøre indtryk på de andre. Så var man lidt mere voksen. „Nej“, sagde den kloge far. *„Den seksuelle debut foregår slet ikke så tidligt, som nogen tror. Mange drenge har heller ikke prøvet det, før de bliver ældre“*. Datteren kiggede på sin far og sagde, at hun havde noget at fortælle ham. Om han ville vide, hvornår hun selv havde haft sin debut. Faren blev helt forskrækket, for han sad jo og talte med en „jomfru“. Det var han helt sikker på. Hans datter kunne da ikke finde på... Han skyndte sig at sige, at han altid havde troet, at han ville kunne se det i hendes øjne og på hendes kropssprog, når det var sket. Ja, han ville altid have troet, at han kunne se forskel på „erfaring“ og uskyld i øjnene. *„Ja, det tror jeg også far,“* sagde datteren, *„men dengang det skete i 8. klasse første gang, var der altså helt mørkt i bilen, da du hentede mig. Og jeg undgik jo at kigge på dig, da vi kom hjem. Jeg vidste godt, at du kunne mærke det, hvis du så ind i mine øjne. Ikke daddy?“* Den aften da jomfruen berettede om dette mistede faren sin lille pige og sad nu over for en kvinde med skarpe dybe øjne. Der er sådanne samtaler, der giver stof til eftertanke.

Hvem er vores børn egentlig? Hvilket liv har de ved siden af os, som vi ikke kender til?

Pludselig er der 10 unge, der på én gang bliver sendt hjem fra en ungdomsskole, fordi de har røget hash. Hvad sker der, når forældrene opdager, at det lige netop er deres barn, som er blevet taget på fersk gerning? Straffer de dem eller snakker de tingene igennem? Svinger de børnene? Kommer de videre på en god måde, og husker forældrene at tage med i betragtning, at da de selv var unge, var der jo også en del „sager“ de skulle have prøvet.

BARNDOMMENS HEGN

To mødre stod og var optaget af en samtale. Jeg gik hen til dem og spurgte, om jeg måtte lytte med? „Ja, vi står lige og snakker om, at vi har en skovsø lige der i nærheden af hvor vi bor, som der er et primitivt hegn omkring. Hegnet er absolut ikke „børnesikret“, og vi har da ind i mellem nogle grimme tanker om, hvad der kunne ske vores børn, hvis de kom for tæt på søen. Vi har derfor også sagt til dem, at de kun må lege på den her side af det store æbletræ og ikke længere. Vi har sagt til dem, at de ikke må lege alene nede ved skovsøen, at det er alt for farligt, Og det kan de sagtens forstå, for man kan jo falde i vandet, og så kommer man aldrig op igen. Og det vi så står og snakker om er, at min datter,“ siger den ene mor, „en dag kom hjem og var meget våd. Hun var faktisk drivvåd fra inderst til yderst og lignede en druknet mus. Jeg spurgte hende forskrækket efter: Hvordan er du blevet så våd lille ven? Jamen mor, det var fordi vi var nede ved søen og lege. Hvad siger du? I må jo ikke lege nede ved søen. Det ved du da. I må kun lege til æbletræet. Dertil og ikke længere. Ja, sagde pigen, men det her æbletræ vi leger i nærheden af, det står nede ved søen. Det gik så op for mig at deres æbletræ stod i skovkanten lige præcis der, hvor der ikke var hegn ned til søen, og det var her vores børn havde foretrukket at lege. Akkurat som vi gjorde det, da vi var børn.“

Man kan som voksen, som ansvarlige forældre bestemme sig for, hvortil børnene må lege. Man kan også sagtens forklare børnene om denne markeringslinie, den usynlige snor. Vi kan udpege det rette sted og det forkerte sted. Vi kan male fanden på væggen og tale med store bogstaver; men vi vil aldrig kunne skærme os mod, at børnene finder en vej ud over stedet. Børn vil om 100 år også lege på den anden side af det tilladte. Børn vil om 1000 år også gå et skridt eller flere længere end det aftalte. Det har livet selv bestemt. Der kan ikke laves så højt et hegn hverken omkring børn eller unge, at de ikke finder en smutvej i et ubevogtet øjeblik. Det, der drager, er det der ligger i grænselandet mellem det tilladte og det forbudte. Til barndommens hegn hører et hul. Altid. Sådan var det før og sådan vil det være i al fremtid. Jo mere kontrol, jo flere huller vil børnene lave – også de unge.

TISSESPROG

En mor fortalte at hendes 3-årige søn en dag i bybussen havde siddet og iagttaget en ældre dame et stykke tid, og så var det, han sagde højt: „Mor, hende der sidder der, hun har en tissekone.“ „Ja, Anders det ved jeg godt, hun har.“ „Mor du har også en tissekone.“ „Ja, Anders det ved jeg også godt. Nu skal du være stille.“ „Mor! Far han har ikke en tissekone. Han har en tissemand.“ „Ja, Anders det ved jeg godt han har. Nu må du være stille.“ „Mor, jeg har også en tissemand.“ „Ja, Anders. Det her må vi snakke om, når vi kommer hjem. Ikke her i bussen.“

Det havde de så gjort, og det tror jeg, der er mange voksne, der gør, når de har børn i den alder. Børn er dybt optaget af alt det, vi har på kroppen. Det er et vidunderligt syn at kigge på et barn, der nysgerrigt er ved at undersøge sine egne fingre eller egne tæer. De vrikker med dem, de hiver i dem, de banker på dem, de tager dem i munden og bider i dem for at mærke sig selv. Hov, de sidder jo på mig! Fantastisk, vi prøver lige en gang til. Hiver endnu hårdere. Rykker endnu mere. Nu er turen kommet til næsen. Nej, hvor kan den blive lang. Det kan en tissemand også. Ligeså lang som en regnorm, hvis det skal være. Og så opdager barnet den lille forskel med den store betydning. Sådan har det altid været, og sådan vil det fortsætte for evigt. Gennem pillerierne til selvindsigt og forstand på det anderledes og det er så det, vi højlydt sætter numsesprog på i starten af livet, når ordene leger med barnet i munden og i bussen. Det er ikke pinligt, at barnet snakker sig ind i verden med undrende øjne og kloge konstateringer. Det pinlige er, at vi voksne ikke har forstand på at læse barnets selvforståelse, som noget der går igennem dets væren i verden som krop og fornemmelser for det inderste i livet. Kloge børn kan mærke sprogets farvetoner i en lydlin forbindelse til kroppens varierede landskab. Det vi kalder primitive gloser, er barnets sprogport til en hungrende indsugning af gryende erkendelse om det helt fundamentale tis-bæh-liv. Kritisk at afrette barnet i denne svulstige sprogskabelse er at klippe såvel barnets ord som forståelse i stykker. Man retter ikke et barn, der er ved at begribe verden gennem sprogets børnekikkert. Men man kan sagtens give det alternative ord at smage på, når man snakker med det. Børn bliver ikke rigtige af, at vi fortæller dem, at de er forkerte.

AT SLIPPE TAGET

En mor fortalte mig om den evige smerte ved at lade sine børn cykle alene på vejen. Hun vidste udmærket med sin fornuft, at de kunne. Hun havde også tillid til dem, det var ikke det. Hun vidste, at det rigtigste var at lade dem gøre det og stole på dem. Men hele tiden kom det billede til hende, det billede som hun ikke turde tænke på. Hendes mand havde en gang for nogle år siden været på cykeltur sammen med sin svoger, og denne havde været et meget forsigtigt menneske. Sådan én af dem man aldrig tror har trådt ved siden af noget. Han cyklede også meget forsigtig; men det sorteste uheld var ude og han blev på denne tur kørt ned af en bil og døde af sine kvæstelser. Det var det uheld denne mor hele tiden gik med som en evig smerte, når hendes egne børn cyklede ud i det fri. Barnet og angsten for at miste det, bor sammen i brystet på alle forældre. Det levende og det døde besøger tit hinanden på livets vandring. Det kan ingen sætte sig ud over, kun forholde sig til. Det er den smerte man har i sig, når man siger god tur til sit barn.

En mor fortalte mig, at hun som ung pige ofte var draget af sted i aftenmørket ud til drengene og de andre tøser på gadehjørnet. Her havde de så stået og snakket og fjantet uden sans for tiden, og pludselig var det bare blevet alt for sent til, at hun turde komme hjem. Hun cyklede ligeså forsigtigt hun kunne, da hun nærmede sig forældrenes hus. Så listede hun på kattepoter med cyklen ved siden, og fik den sat op ad muren uden en lyd. Hun gik så hen til døren, satte nøglen i, som var hun en professionel indbrudstyv. Ganske gelinde fik hun døren låst op, og ingen havde hørt noget som helst. Hun tog skoene af og listede på strømpfødder hen over bryggersgulvet og nærmede sig sit eget værelse. Endelig fik hun døren lukket bag sig og listede hen til sin seng. Her satte hun sig musestille og tog forsigtigt tøjet af, næsten uden at trække vejret. I denne evighed af listen, tilbageholdt åndedræt og bankende puls, var det så hun åndede lettet op, idet hun lagde sig under dynen. I samme sekund hørte hun sin mors stemme fra soveværelset: „Godnat Lene!“

Det kunne den her fortællende mor ikke forstå et kuk af, da hun var ung; men det kunne hun godt i dag. For når hendes pige eller dreng var sent ude og kom hjem midt om natten, da hørte hun også hvert et trin på trappen næsten før de var „landet“. Det var som om hun havde indbygget en urgammel refleks til at registrere deres ankomst.

Alle mødre vil til alle tider have en sådan halvsovende beredskabsstilling, der træder i kraft, når børnene er ude i „verden“. Slumrende superantenner ude i de yderste krinkelkroge af barndommens land. Det vidste hun nu. Sådan er der mange ting vi først ved noget om på afstand.

PÅ TOPPEN AF LEGEHUSET

En lille pige havde leget oppe på taget af legehuset og var faldet meget uheldigt ned. Det var så uheldigt, at hun havde brækket begge sine arme. Det var noget rigtig skidt. Uheldet fandt sted derhjemme og hendes mor og far havde da også spurgt pigen efter, hvordan hun dog kunne finde på at kravle op på det tag? „Jamen, mor og far,“ sagde hun, „ellers kunne jeg da ikke lege Karlson på taget. Vel?“

Det kunne hun jo have ret i. Børn leger jo ikke på taget nede ved jorden. Det er jo ret logisk. Det er også svært at lege pilot nede i en lavning. Det går meget lettere 5 meter oppe i et træ med fugleperspektiv på verden.

En mor fortalte mig, at hun ofte var blevet bebrejdet af andre, at hun lod sine drenge og med dem legekammeraterne lege i store bigballe, for hvad kunne der dog ikke pludselig ske ved det? Hun havde ofte tænkt på, når drengene havde leget imellem disse kolosser af sammenpresset halm, at hun jo nok et eller andet sted i sig kunne fristes til at hjælpe dem fri, hvis det nu var, at de sad fast. Men voksne kan jo aldrig kontrollere, hvornår der lige præcist er brug for deres hjælp, når børn går løse. Hun havde derfor besluttet, at hvis de kom til at sidde fast i en revne, skulle de nok lære at klare sig fri, og det havde de så lært. Ingen børn, der leger i halm, hø eller jord slipper uden om at sidde fast på et eller andet tidspunkt. Den lille krop kan sidde så fast, at den ikke er til at få løs igen, og så må man vente, til man har så mange kræfter, at man kan få den fri igen. Et barn kan lave sig så ufattelig tynd for at komme igennem en revne eller en tiltrækkende sprække. Et barn kan lave sig så lang som en larve, at det kan nå en pind, der ligger uden for rækkevidde. Et barn kan lave sig så rund, at det kan trille ned ad en bakke som en bold. Et barn kan strække sig så højt, at det kan lægge en halv meter til sin egen højde. Vi kan meget, hvis vi ellers får lov til det af de voksne. Når vi sidder fast i en revne kan det presse både her og der, og fødderne er som skruet ind i en klemme. Der er ikke noget at gribe fat i lige i nærheden, og man prøver at slide sig løs med alle de kræfter, man har i hele kroppen på en gang. Man sidder stadigvæk fast. Prøver igen. Denne gang mere i et voldsomt ryk for at komme fri og nu gør det en smule ondt i fødderne og i benene. Man bliver også lidt bange, for sæt du virkelig sidder fast? Hvem skal så redde én? Hvem skal finde én her på dette hemmelige sted? Man begynder at småklynke, fordi der ikke er noget at gøre. Man må vente. Kroppen slapper af i afmagt og mens man ulykkelig hjælpeløs affinder sig med offerets overgivelse til situationen, mobiliserer man de sidste kræfter til det endelige frihedsforsøg. Man ved nu, hvor det er skoen trykker, at det lige er der nede ved den højre fod, at den er helt gal. Kroppen, sanserne er spændt til bristepunktet og i et voldsomt kast ud af i en snoet kropsdrejning med fod og alle lemmer i en kraftvirvel, slipper man mirakuløst ud af revnen. Endnu en gang er børnenes lov gentaget: den der skal blive stærk må lære det. Livet, heller ikke barndoms livet er for krystere. Selv det svageste barn kan have så stærke kræfter, at vi næppe med fornuften kan forstå, hvad de magter, bare de får lov. Husk, at alle sunde børn er parate til at gå gennem både ild og vand for at komme op i højderne og ned i dybderne. Puf dem bare videre i den retning!

SKYGGEN

Thomas havde altid været rigtig god i skolen. „Han har nemt ved det faglige,“ havde lærerne sagt. Hans forældre havde heller aldrig hjulpet ham med lektierne. Det klarede han selv. Skrap var han til matematik. Talte flydende engelsk og var skrap i grammatik. Han var alvidende og læste dagligt avis og fulgte med i begivenhederne i verden. Bøger læste han også og meget tidligt havde han interesseret sig for de voksnes verden. Nu var det så, at han kom på ungdomsskole. Her skulle han rigtig have noget ud af det. Han knyttede sig lynhurtigt til én af de andre drenge som hed Mikkel og de to gik en hel del sammen i starten og fandt på nogle sjove ting. Thomas havde betroet Mikkel, at han var vildt forelsket i en pige som hed Anne, og som han havde været sammen med en enkelt gang. Nu fortalte han Mikkel, at hun skulle blive den første, som han skulle i seng med, og han fortalte også Mikkel, hvordan det hele skulle foregå. Han havde planlagt det hele lige fra stearinlys til musik, men uheldigvis blev det kun en hed fantasi, for Anna ville ikke røre ved ham igen. Hun havde fået nok. Men så var det at Mikkel fik en kæreste på skolen, og pludselig var Thomas i vejen. Når Mikkel og Ranja stod og kyssede hinanden, var Thomas lige i nærheden. Ja, nogle gange så tæt på dem, at de kunne høre hans åndedrag. Om aftenen når Mikkel og Ranja sad og hyggede sig på værelset og havde låst døren, kom Thomas og bankede på og spurgte, om han ikke godt måtte komme ind bare et lille stykke tid. De havde så modvilligt lukket ham ind og givet ham en time på „tilskuerbænken“ af medlidenhed. „*Du må sidde her en time,*“ havde de sagt, „*og så vil vi være alene igen.*“ De var nødt til at sætte tid på, for ellers slap de ikke af med „skyggen“. I løbet af den afsatte tid sad han og gloede på dem med fast blik. Han kunne ikke få øjnene vendt et andet sted hen. Var opslugt af de to, og når de kyssede hinanden fokuserede han på deres ansigter og hænder for at få det hele med. Det var som åd han dem med alle sine sanser og fortærede dem med sine sultne øjne. Da timen var nær, og de bad ham om at gå igen, blev han trodsigt siddende. „*Det haster vel ikke?*“ sagde han. „*Nu skal du gå. Vi har jo en aftale, og vi vil gerne være alene,*“ sagde Mikkel. Thomas blev hidsig og ville ikke bare sådan gå uden videre. De skulle ikke bestemme over ham. Han havde også ret til at være der. Hvad kunne der ske ved det? Han havde da før set nogen sidde og gnave i hinanden, og det var han da bare fløjtende ligeglad med. De kunne da bare æde løs, som om han ikke var der. „*Jeg sidder her jo bare,*“ sagde han. „*Så er det ud, og det er nu,*“ sagde Mikkel. „*Skrid med dig,*“ råbte Ranja. Men intet hjalp. Thomas var ikke til at rokke. Fra de omkringliggende værelser kom der nu andre til, og de blev hurtigt sat ind i situationen og alles blikke rettede sig mod Thomas. „*Går du selv?*“ spurgte de. „*Nej,*“ hvæsede han. „*Jeg bestemmer ikke over mig. Fjern jer.*“ „*Okay,*“ sagde flokken som med én stemme, „*så bærer vi dig ud.*“ De gik på ham og tog fat i hænder og fødder og lodsede ham ud af værelset, så Mikkel og Ranja kunne låse døren igen og hygge sig på tomandshånd. Thomas råbte og skreg som en stukken gris og var svær at manøvrere med. „Skyggen“ havde lidt endnu et nederlag.

FORBUDT KÆRLIGHED

Hun kunne da ikke lade ham være. Bare slippe ham igen. Hendes eneste ene. Zurri var slet ikke som de andre kærestes. Meget blødere. Meget pænere. Meget mørkere. Hans duft var som en fremmed blomst. Hans hår så blødt som en hundehvalp. Hans øjne så sødt skæve. En mund så varm og magiske hænder. Og nu havde hendes far og mor forbudt hende at se Zurri nogensinde igen. Han skulle ikke vise sig der i deres hus en eneste gang til. De havde ikke sagt noget de første gange Zurri havde været der, og han var blevet budt indenfor til en snak i køkkenet, bare kort, men de havde da snakket med ham. Når hun så havde taget ham med ned på sit kælderværelse, gik det helt galt. Moren kom og bankede på den aflåste dør med jævne mellemrum og bad dem lukke op. Bare lige for at spørge efter om de manglede noget f.eks. colaer, chips eller sådan? Ikke for at forstyrre, men bare lige sådan for at se, om de havde det, de skulle have. Når moren modstræbende forlod dem, låste Tea døren igen. De skulle ikke blande sig, hendes forældre. Men hun var jo nødt til at låse op, når moren insisterede så kraftigt på at komme ind. Forældrene havde sagt til hende, at det nok hurtigt gik forbi mellem hende og Zurri. Det syntes de kunne være godt for Tea. Det gik da aldrig forbi, vidste Tea. Hendes kærlighed blev stærkere dag for dag, og Zurri sagde det samme. Hviskede det ind i hendes ører. Jeg elsker dig, hviskede han, og hun lagde sig tæt ind til ham. Nu ville hendes forældre jo gerne, at det snart var helt slut mellem dem, havde de sagt, ja, det var nu efterhånden 9 måneder siden. Den aften glemmer hun aldrig. De havde sagt farvel til Zurri og derefter havde de lavet den helt store scene ude i køkkenet, at de aldrig ville tillade at Zurri kom i huset igen. Hun måtte da videre med andre kærestes. Om ikke hun kunne se det? De kunne ikke acceptere Zurri. „Tea, du må tænke på fremtiden,“ havde de sagt. „Glem ham i en fart. Der findes da mange andre søde fyre. Tag dig nu sammen.“ Fra dette øjeblik vidste hun af at tage sig sammen; men ikke på deres måde. Ikke så det svarede til deres forestillinger. Hun ville tage den største beslutning i sit liv. Kæmpe for Zurri til hun døde. Det skulle de ikke bestemme. Zurri kunne hun ikke vælge fra. Sådan var det. Hun havde grædt og grædt; men de forstod ikke hendes kærlighed, forstod ikke hendes stærke følelser. De forstod ingenting; men nu skulle hun i sit stille sind vise dem, hvad kærlighed var for en størrelse. Som en frugt der ikke kunne bremses i sin modning, så længe den hang fast på træet. Det havde hun nemlig forstand på Tea. „Mener I det virkelig?“ havde hun spurgt dem. „Ja,“ havde de sagt. „Hvis han kommer her en eneste gang til, smider vi ham simpelthen ud. Er det forstået?“ sagde faren. „Jeg mener det alvorligt, og du gør, som jeg siger, Tea.“

Hun skred ned på sit værelse, låste døren og med hovedet dybt begravet i dynen hulkede hun sig ind i en fast beslutning på selv at bestemme og udtænkte en hemmelig plan til klangen af den hjerteborende smerte.

Det var længe siden nu, og i alle disse måneder havde hun i al hemmelighed gennemført sit oprørsprojekt. Hver aften lidt sent gik hun ind til sin far og mor i stuen og sagde pænt godnat. Først til den ene og så til den anden. Bare et lille kys på kinden, og så sagde de som i kor: „Sov godt, lille ven!“ De troede nemlig, at alt roderiet med Zurri var i sin fineste orden. Men de skulle bare vide. Når Tea kom ned på sit eget værelse, låste hun forsigtigt døren ind til sig. Bare sådan for en sikkerheds skyld. Hvis de nu skulle finde på at tjekke; men det gjorde de jo ikke efter, at Zurri var blevet forment adgang til deres „rene“ bolig. Men når Tea havde slukket lyset og ligget et stykke tid og ventet på, at hendes far og mor også var gået i seng, blev hendes vindue sat på klem, og lidt efter kom en meget smuk skævvøjet mørk og sødblød halvvoxen dreng ind ad vinduet og krøb ned til Tea i den forbudte elskovshule under den varme nyindkøbte fjerdunsdyne og samlede sig i et med de hviskende vægges sødeste musik.

Det er svært at forstå som forældre, næsten ubegribeligt som budskaber fra det hinsides – men vores pæne døtre vil næsten alle en skønne dag stille med en helt anderledes type på fortrappen end du som far eller mor nogensinde i din vildeste og voldsomste form for fantasi og mareridt har forestillet dig. Det „lige“ har det med at forene sig med det „skæve“ for en stund, og ingen velmenende voksne kan beregne, hvad der kommer ud af denne sammenføjning. Vi ved kun, at mennesket udvikler sig gennem oplevelse af modsætninger for helt ude på ekstremterne langsomt at komme frem til noget væsentligt i tilværelsen. Vi bør vel ikke nøjes med mindre? Sandheder findes nemlig ikke på midten, men i mødet mellem forskelligheder.

SOM DAG OG NAT

KEMISK LYKKE

Hun kendte ret mange, der tog piller, der hvor hun færdedes. De kunne ikke lade være, som hun sagde. De var over det hele i techno-miljøet. Allevegne kom de dumpende fra højre, fra venstre, fra piger, fra drenge, fra veninders tasker og seje unge mænds lommer, og det var bare alt for nemt at komme til dem. 50 kr. for en tur op i skyerne. Eller ganske gratis, hvis man var heldig. Dronning i himmerige for en nat. Tur/retur til lykkens højland bare en enkelt befriende gang. Sorgløs. Rus og drift i et. Musik, dans og sjæl i èt kildrende berusende lykkesus. På toppen af alting i et magisk overgear. Som urkraft i nutidig skikkelse. Sådan sagde de, at det var. Hun kunne jo også se det med egne øjne. De sad ekstatiske og virrede med hovedet, når spotlysene og technomusikken drønedede derudad. Paddeslaskende tunger ud af vidåbne lystmunde. Som en stramt optrukken fjeder helt i bund snurrede de på dansegulvets messing-arena til den lyse morgen. Til sidst så udmattede, så øre, at de knapt kunne sove så meget som et lille minut. Piller og vand, så enkelt, så eksplosivt. Så let. Så fristende. Og dertil det erotiske sus. Det store kick op i himlen. Den mindste berøring virkede som et kildrende sødt gys hele vejen rundt om på huden. Hårene rejste sig velbehageligt på gåsehuden. De kunne alt, magtede alt, bekymringsløse, og der kunne ellers være nok at tænke på, sådan havde hun selv et dyk i øjeblikket. Bare en enkelt gang lykkens gudinde? Hvis hun skulle få krampe og åndenød, kunne hun bare drikke juice. Masser af juice. Det havde hendes veninde reddet sit liv ved mange gange. Skulle hun prøve det? Når hun nu havde fået de piller stukket i hånden af ham den søde fyr på diskoteket? Han havde sagt, at hun sagtens kunne sluge dem alle sammen på én gang. Han vidste, hvad der var i dem. Hun kunne trygt stole på ham. Han skulle nok „passe på“ hende. Men hun turde alligevel ikke. Hun vidste, hvor galt det var gået med nogle af vennerne og veninderne, der tog det regelmæssigt. Det var dynamit for hjernen. De blev så indadvendte. Burede sig inde, når de ikke tog pillerne. Med og uden piller som dag og nat!

Når glædesrusen og lykkepilleren med al kraft fór gennem deres kroppe. Når pulsen hamrede løs et godt stykke over risikozonen. Når de var i færd med at banke deres egne hjerter i stykker. Så var det man tænkte: Det her er hul i hovedet. Nogen må gøre noget. Men pillerne lå stadigvæk i hendes taske. I det hemmelige rum. Hendes far havde advaret hende. Hendes lærere havde advaret hende. Store plakater advarede hende mod de kemiske oplevelser på hendes sprog. Speed, amfetamin, ecstasy og koke. Fuck fornuften! Jo, der var stoffer nok på den ironiske magnumplakat og i luften. Og så var hun jo langt nede for tiden. Hendes fyr havde slået hende for anden gang lige i hovedet. Og det skulle hun finde sig i? Hvorfor gjorde han så det? Nu var det så, at hun gik rundt med en bule og den hemmelige lyst til at flygte fra det hele. Sådan var det lige nu. Hun havde prøvet at ringe til en veninde. Fortælle hende, hvordan hun havde det. Havde kontaktet hende over mobiltelefonen. Sendt en meddelelse til hende om, at hun gerne ville ringes op af hende, så snart hun havde tid. Veninden havde skrevet tilbage, at hun nok skulle ringe, når hun var blevet alene. Hun havde nemlig besøg i øjeblikket af en anden veninde. Men hun havde ikke ringet tilbage. Der var åbenbart noget, der var vigtigere. Nå, hun kunne også bare rende hende noget så... Nu spøjte de piller igen. Skulle hun, eller skulle hun ikke? Der var så mange hemmeligheder, som hun bar rundt på. Ikke bare i forhold til de voksne. Også hendes veninder kendte kun en lille del af isbjergene. Det havde hendes nagende skamfølelse sørget for. Den havde lagt låg på alt det ækle i dybden af hendes pigeliv. Hun skulle ikke have lukket op til noget. Ingen kunne alligevel forestille sig, hvad hun gik rundt med i det mørkekammer. Alle de gamle sår der blødte fra hendes barnetanker. Og nu lå så den lykkepille og tikkede som en befriende bombe i hendes

håndtaske. Hun gik ud på toilettet så sig selv i spejlet, tog sig god tid til at undersøge det ansigt og snakke med de øjne. Gik så resolut hen til wc-kummen og skyllede alle pillerne ud med et hurtigt ryk i snoren.

I morgen ville hun få et nyt tilbud. Hvad så?

MAN KAN IKKE FÅ ALT!

En mor fortæller mig stolt:

Jeg har to børn en dreng på 3 og en pige på 5 år. En dag var den lille helt fuldstændig hysterisk og kastede sig ned på gulvet i et supermarked, fordi han ville have en ganske bestemt pose med slik. Jeg sagde nej, og lod som jeg ikke kendte ham, da han fik sit kogehysteriske anfald, og der var jo mange tilskuere, der fulgte med fra sidelinien. Min datter gik herefter ind og tog over. Hun sagde stille og roligt: „Thomas! Du kan nok forstå, at man kan ikke få alt. Far kan jo heller ikke få den Mondeo, som han så gerne vil have. Kan du ikke forstå det, Thomas?“ De omkringstående fik sig en god latter, og jeg lærte, hvordan man skal opdrage sin søn. Da min 5-årige datter havde sagt de kloge ord, rejste han sig op fra sit liggende hysteri og var helt rolig og klar.

Hvordan skal vores børn kunne tackle, at de ikke kan få alt, hvis vi ikke fra starten lærer dem det? Hvordan skal vi lære dem tålmodighedens kunst, hvis vi hele tiden forlods giver dem det, de endnu ikke selv har tænkt på at ønske sig? Hvordan skal de lære at forvalte misundelsens smerte til bunds, hvis de ikke udsættes for den?

En far fortæller:

Carsten og jeg ønskede os begge to en lommelygte i julegave, så vi i al hemmelighed kunne ligge og lyse med dem under dynen og lyse på os selv og på de ting, vi havde med i seng. Jeg ønskede mig også en legetøjsuitar med blå forside og hvid bund, et par fodboldstøvler og en kælk. Min bror Carsten ønskede sig en bondegård og en tankbil. Da vi var færdige med at spise juleaften sang vi julesange og løb omkring træet til „Nu er det jul igen“ og så skulle vi endelig pakke vores gaver op.

Carsten fik sin bondegård, og jeg har næsten aldrig set så glad et ansigt, som da han åbnede sin gave. Jeg fik min guitar og straks kunne jeg „spille“ som Tommy Steele. Da alle havde fået deres gaver, var der bare én eneste pakke tilbage, og den var til mig. Da jeg åbnede gaven kiggede alle på mig, også Carsten, og tænk inden i lå den fineste lange lommelygte til tre batterier. Jeg var pavestolt, for den kunne skifte farve ved at trykke på to forskellige knapper. Jeg lyste først med den røde farve på min mor og derefter med den grønne på Carsten. Han fik ingen lommelygte i denne omgang, og han blev meget stille resten af aftenen. Jeg kunne mærke, at han var ked af det og spurgte, om han ville prøve min lommelygte; men det ville han ikke. Senere, da vi var meget trætte, skulle vi i seng, og Carsten og jeg skulle sove på samme værelse. Vi tog alle vores julegaver med ind til sengen, men pludselig kunne jeg ikke finde min lommelygte og blev meget ulykkelig. Den var sporløst forsvundet. Vi kiggede i alt affaldspapiret, men væk var den. Jeg græd længe over savnet af min bedste gave og fik lov til at sove hos min mor. Om natten, da jeg skulle tisse, listede jeg op på toilettet og kom forbi værelset, hvor Carsten lå og sov; men til min store forbavselse kom der nogle små hurtige blink fra hans seng i både røde og grønne farver. Nu opdagede han mig og sagde: „Gå væk, du er dum!“

Næste dag gik han til bekendelse og græd længe og højt, fordi han troede, at han nu skulle i fængsel. Han lovede min mor aldrig mere at tage en ting, som ikke var hans.

Man kan ikke få alt – heller ikke juleaften.

MIG FØRST

En pædagog fortalte mig, at hun havde været med bybus, og da de var i nærheden af centrum, var der en hel del, som skulle af på samme tid. Først ved døren stod imidlertid en dreng på omkring 12 år, og lige idet han skulle ud af bussen ringede hans mobiltelefon. Han tog den med det samme op af lommen og begyndte at snakke i den, men blev stående på det nederste trin, så de øvrige passagerer ikke kunne komme forbi. Han spærrede for „trafikken“ et stykke tid og var tilsyneladende helt uberørt af situationen. „*Det er sådan nogle typer, vi er ved at få i børnehaven,*“ sagde den fortørnede pædagog.

Mange børn i dag kan ikke tage hensyn til andre. Kun til sig selv. Men det er jo også sådan, mange bliver opdraget. „*Her er mit barn. Er han ikke pragtfuld! Se ham!*“

Hvis børn ikke udsættes for en passende modstand, en række dagligdags oplevelser, hvor de mærker på egen krop, at de ikke altid kommer i første række, hvis børn typisk ikke ser, at andre mennesker tager hensyn til hinanden – hvordan skulle de så selv lære at gøre det? Hvor skulle den indlevelsessevne komme fra?

Mai sad i bilen og fortalte om sig selv til de andre tre. Hun havde lige snakket med en veninde, og de havde bare haft det åh så sjovt. Bare helt fedt. De havde bare grinet så meget. De var lige ved at dø af det. Sådan havde de grinet. Hun havde været til to fester på én weekend. Hun havde været åh så omsværmet. Fem tilbud havde hun fået. Af ene skide søde fyre. Men hun havde jo John, og ham var hun taget hjem sammen med indtil om eftermiddagen. Så var de kommet op at skændes. Så var hun skredet. Han skulle ikke tro, han bare kunne bestemme. Han ville ikke have, at hun så meget som kiggede på andre fyre; men det kunne man da ikke undgå. Når de nu sådan spiste én med øjnene. Hun gad ikke at sidde og glo video hele eftermiddagen. Der skulle ske noget. Så hellere være sammen med veninderne, hvis de altså var hjemme. Hun sendte en besked rundt på mobilen og spurgte, om de gad ringe til hende. Og så ringede først den ene og så den anden. Det var bare helt vildt så mange, der ringede på et kvarter. Måske ti eller sådan. Så var hun taget af sted med fire af veninderne til fest om aftenen – uden John. Hun var da ligeglad. De var skide plørede, da de tog af sted og hun vidste bare ikke noget om, hvordan hun var kommet hjem. Kunne ikke huske en skid og næste morgen var hendes mobiltelefon væk. Hun anede simpelthen ikke, hvor den var. Hun skulle ikke have sagt noget til moren om det. Er I rigtig kloge. Det ville hun bare blive tosset over. Og nu skulle hun jo på ferie sammen med hende, og det kunne hun næsten heller ikke tænke på. Hvordan skulle hun kunne holde det ud i en hel uge? Hende og moren alene. Det gik aldrig. Men hun havde også spurgt en af veninderne, om hun ikke kunne komme med dem på ferie. Altså bare en uge. Så skulle det nok gå. Så kunne moren da passe sig selv og finde på noget andet om aftenen. Det var da ikke hendes problem. Nå, men hun havde da fundet sin mobiltelefon igen. Hun havde bare ringet til den. Hov, nu kom der en ny besked. „*Halløj det er fra John. Nu er han mør. Hør her: „Siden i går elsker jeg dig. Skriv til mig skat. Jeg kan ikke undvære dig i nat. Din John.*“ Hun fortalte de andre, hvor sød han sagde, hun var. Hun havde kendt ham i 14 dage, og han havde sådan nogen små misseøjne. Lækker fyr. Nu kunne han ikke undvære hende mere. Hun måtte simpelthen være sammen med ham i morgen. Allerhøjest kunne hun vente til i morgen. Hun skrev en hed sms-besked til ham, mens hun snakkede videre til de tre andre i bilen. „*Jeg skriver lige, at han er skide sød.*“ Hun fortsatte : „*Bare jeg havde nogen penge, så kunne jeg tage ned til ham i dag. Vi grinede bare hele tiden, før vi skulle til fest i går. Det var skide sjovt.*“ Hun

fik nye tilbud hele tiden. Hvem skulle man så tage? Det var bare åh så fedt. De skulle på cykeltur hele klassen, og så havde hende den åndssvage lærer sagt, at de skulle have gummistøvler på. Hun skulle ikke have gummistøvler på. Nul. Det lå bare helt klart. Ikke se bøvet ud. Nix. Hvis de skulle cykle i regnvej, blev hun hjemme. Så pjækkede hun bare. Hun havde været med sin mor rundt i ti forretninger for at finde et par gode vandtætte smarte støvler, som hun kunne være bekendt at vise sig i. Hun skulle også finde en flot regntæt jakke til at tage med. Ingen knasende regntøj til hende. Det var bare for åndssvagt. Og hendes mor var jo ved at få spat af det hele. De havde fundet en lækker vandafvisende jakke, godt nok temmelig dyr; men så kunne hun da være bekendt at tage med klassen. Hendes mor ville ikke betale for det tøj; men så havde de ringet til hendes far. Hun havde sådan en hovedpine i dag, så hun vidste knap nok, hvad hun selv tænkte; men så åd hun bare en masse piller, selvom det ikke hjalp. Hun havde også været i sol tre gange på en uge. Hun skulle bare se godt ud, når de skulle på tur, og det brunede jo hurtigt, hvis bare man tog den intensive sol. Hun gad også godt skifte hårfarve. Hun var bare så træt af den samme brune farve, som hun havde haft i en hel måned nu. Hun ville hellere have afrokrøller med lyse striber og så en kunstig knold i nakken. Det var skide smart med striber, selvom det var dyrt. Men det så bare så fedt ud. Hun skulle også tabe sig...

Og sådan fortsatte Mai med at snakke om sig selv indtil de var fremme. Det var sjældent, at hun stillede et spørgsmål til nogen. I det hele taget var det ret sjældent, at hun snakkede med nogen, selvom hun brugte munden hele tiden. Hun var bedre til selvskabelse end selskab. Og det kunne være svært at holde hende ud i længden.

Men det kan også være svært for Mai og de mange andre selvcentrerede børn og unge at holde omverdenen ud. Og lige der, hvor den viser sig som ubehagelig op til flere gange i døgnnet, er det så, at de vender blikket indad mod sig selv. På den måde undgår de at blive konfronteret med omverdenen. De kan let komme til at gå rundt i en erkendelsesmæssig forvrængning, hvor deres afmagt i forhold til den ydre virkelighed erstattes af almagtsforestillinger på det indre plan. På en måde spejler de sig i et forstørret billede af sig selv. For at kunne holde sig selv ud i denne uoverskuelige verden, deler man den tit op i de onde og de gode ting. Det, der er godt for mig og det, der er skidt for mig. Sort og hvidt. Så er det hele til at overskue. Man må så hele tiden skifte stil, meninger, venner, finde noget nyt for at slå til. Som en radar være om sig med at være i nærheden af de „rigtige“ personer og de ting, som kan bekræfte ens egen fortræffelighed. Med den livsform bliver det svært at fastholde noget i længere tid. Kærlighedsforhold kan ikke vare ved. Ens tøjstil må ændres jævnligt. Og interesser skifter efter, hvad man får mest ud af. Det rigtige er det, man føler er rigtigt for en selv uden tanke for andre. MIG FØRST. Den enkelte udgør verdens centrum. Selvbekræftelsen jages uafbrudt og personer bliver reduceret til ting, der kan konsumeres på lige fod med en burger eller sidste modehit i tøj. Man gør det, man har lyst til. Oplevelseshungrende. Identitet købes som selvudstilling. Det vigtigste er at tage sig godt ud. Så er man på den sikre side.

Det man kan hjælpe de selvhævdende børn og unge til, er at få afgrænset sig selv fra omverdenen. Hjælpe dem til at få dagligdagen til at fungere med de modstande og modgange, der findes i ethvert godt liv. De skal kobles ind i virkeligheden og en sådan tilkobling er ikke for krystere. Verden indretter sig ikke efter vores krav til den. Det er os, der må finde ud af at handle i forhold til den historiske yderverden med respekt for det, der kom før os. Derfor skal der være kraftige sunde modbilleder til den omsiggribende selvoptagethed. Der er noget, der er større end egoisten! Det handler om at komme fra mistillid til omverden frem mod en basal tillid til sig selv og andre. Stemningssvingninger hører til dagligdagen. Fra overmod til mismod. Fra aggressivitet til nedtrykt tilbagetrækning. De jeg-svage børn og unges manglende evne til at

kunne klare ulystbetonede situationer, gør dem til gode kunder på jagt efter surrogater. Accept, ros og opmærksomhed er blevet en salgsvare, som man kan reparere og udholde sin svage identitet med.

Det tager tid at ombygge sådan en personlighed, og mange gange må man begynde helt forfra med at give opmærksomhed og tydelig modstand i en passende vekselvirkning. Også ved at fortælle, at man ikke vil behandles som en genstand. Markere at man ikke vil være et simpelt stativ for den andens selvfølelse. Uden at kunne magte de mange naturlige konflikter, vil man ikke kunne komme fri af dette personmisbrug. Det er det, der er hårdt i vor tids opdragelse, hvor så mange børn er vant til fuld service, fra de er små. Derfor skal mange børn og unge på en kraftig „afvænningskur“, når de kommer i institution eller skole. Der er jo nogen, der kom først. Nogen, der har været der før barnet, og det må de så lære at forholde sig til. Hensynet til andre må udvikles gennem opdragelse. Det er ikke noget vi bringer med os til verden. Opdragelse til også at tænke på andre end sig selv, er et værk som uophørligt må fremmes. Samfølelsen er en del af dannelsen. Ellers kan vi meget let risikere at synke tilbage til rå dyriskhed og en „MIG FØRST-kultur“. Sådan én kunne jeg ikke tænke mig at leve i.

DIMISSION I BØRNEHAVEN

Børnene var blevet vældig godt og klogt forberedt til den store „dimissionsdag“. De havde selv lavet kager og pyntet bordene til den store fest. Far og mor var meget ivrige efter at vide, hvem der skulle holde dimissionstalen, og hvem der skulle overrække „afgangsbeviserne“ til børnene. Iscenesættelsen af hele ceremonien havde taget rigtig lang tid, og der var gået mange møder forud, så det hele kunne afvikles perfekt og uden fejl i ritualet. Børnene skulle selvfølgelig sidde på den forreste række og tage sig flot ud i det fineste puds. Drengene i hvide skjorter eller små minismokinger installeret med butterfly og med strittende vokshår, laksko og machosorte strømper. Pigerne var i fine kjoler i forskellige hotte farver matchende den dukkeagtige sminke, de røde negle og den skarpe øjenmakeup. Små høje sko og ørenringe dinglende ned langs halsen hørte til de veludviklede pigers udstyrsnummer. Voksne børn i forreste række. Forældrene lige bag ved med videokameraer og fotografiapparater, der blitzede med få minutters mellemrum i løbet af hele seancen. Familiens eviggørelse af barnets store „dimissionsdag“. Fra børnehaven til børnehaveklasse, en overgang til en helt ny verden med dyb tak og taknemlighed over for den gamle, som nu i fremtiden blot ville være et mindefyldt bakspejl. Farvel til barndommen og kun 5 år. Nu eller aldrig hvis man ville nyde de sidste rester. Den sidste frie tid til sig selv inden man skulle være rigtig stor og i skole. Jo, i sandhed et overgangsritual, en mærkedag for livet. En dag med de alvorlige ord til „dimittenderne“ fra stedets „børnehaverektor“. En tale om fortid, nutid og fremtid. Om at klare sig godt i skolen og om det alvorlige. Stedet hvor man måtte tænke sig om og få udarbejdet en handleplan, så man hurtigt kunne komme frem mod de helt præcise mål i tilværelsen. Den lige vejs tale. En opmuntring til forældrene om at støtte denne udvikling og denne dybe alvor ved livet. At skulle vælge og finde en retning. Ikke al for megen slingrevals. Tænkt i de voksnes verden. Børn som instrumenter i de voksnes tankebaner.

Sådan et ritual skal man bare gøre til en tradition, hvis man vil i avisen. Men hvis man derimod foretager sig noget på børnenes egne præmisser, er der jo ingen grund til at kalde på pressen og gøre børnelivet til en mediebegivenhed. Børn har sådan set ikke brug for medier i deres bedste øjeblikke. Der glemmer de nemlig, hvad det er, de har gang i. Men i de voksnes verden, til de voksnes dimissionsfest for de små voksne børn, er medierne en helt naturlig del. I den verden hvor man stjæler barndommen, hvor det drejer sig om at vise børnene frem, at få dem belyst, set og hørt i offentlighed. Jo, i den verden er der blitz på lampen og fokus på det „dimitterende“ barn, der vokser op alt for tidligt alt for hurtigt.

SOM DAG OG NAT

En mor sagde til mig: „Jeg kan slet ikke forstå det. Vi har to børn en dreng og en pige med to års mellemrum. De er som dag og nat. Vores dreng er meget forsigtig næsten overforsigtig. Det er som om, han er bange for alt nyt. Her forleden dag skar han sig med en kniv og blev både svimmel og dårlig. Han kunne slet ikke klare det. Han er meget pylret, lige så snart det går lidt galt for ham, og det gør det jo af og til. Han er ikke en, som kan klare ret meget, og sådan har det altid været. Han er jo den ældste. Vi kan ikke forstå det. Så har vi en datter, der er to år yngre, og hun er bare modsat. Hun går rigtig til den og kommer tit galt af sted. Og hun bliver ikke svimmel, fordi hun skærer sig. Hun tager tingene, som de kommer og er hurtigt på benene igen, hvis hun falder. Er det ikke underligt? Hvordan kan der være så stor forskel på to søskende?“

Ovenstående hører til livets forunderlighed. Børnene kommer ved os, men søskende er ikke kopier af hinanden. Forældre, der f.eks. får to døtre med kort mellemrum køber måske samme slags tøj til dem og gør alt for, at de skal have ens behandling og ens opdragelse. Men de to piger viser sig at udvikle sig i vidt forskellige retninger:

Linda var den hårde type. Hende som drengene, altså de seje, var på jagt efter. Hun fik mange tilbud i løbet af en uge. Der var altid gang i den omkring Linda. De rå fyre i lædertøj strejfede omkring hende både ude til fester og derhjemme på vejen, hvis hun stod på hjørnet en sommeraften og legede magnet med kroppen. Så kom de alle dem med knallerter og de frække ord i baglommen. Det blev sværere og sværere for forældrene at følge med i Lindas tanker, jo mere hun lænede sig op ad de seje drenge. Hun lignede jo slet ikke sin rolige søster Tanja. Hvordan kunne de dog være så forskellige? Tanja var meget mere til hygge i sofaen og de små daglige ting. Hun kunne godt lide bare at sidde og snakke ude i køkkenet med sin far og mor, og det kunne sagtens stikke hende at lægge sig op imellem dem, hvis de sov længe en lørdag formiddag. En rigtig god bog i en blød lænestol var lige Tanja. Så hørte de hende ikke en hel dag. Hun var ikke den, der stod på et gadehjørne og trak fyre til sig. Hun var den stille type som læste om den eneste ene og var overbevist om, at han nok skulle finde hende en skønne dag.

To søstre som dag og nat akkurat som i eventyrene. Så herligt. Så befriende uens. Så tilpas ubeskriveligt.

En far fortalte mig, at de havde den tradition i familien, at de hvert år var på vinterferie med deres to børn; men den mindste på 6 år var ikke meget for det der med at stå på ski, og det undrede han sig en del over. Den ældste havde altid været helt vild med det. Så det var da underligt. Her sidst de var på ferie havde de efter nogle timer i sneen, hvor alle tilsyneladende havde haft det sjovt, pludselig fået følgende spørgsmål fra den lille:

„Far, er det her noget vi skal, eller er det noget vi kan?“ Se det var jo et godt spørgsmål af sådan en 6-årig. Så fik hun lov til at blive inde i hytten og læse bøger de næste mange dage. Det ville hun langt foretrække frem for alt det sne.

HOLD FAST

„Da jeg var lille var det sådan, at når vi var på dyrskue, så skulle min lillesøster gå bagefter en bestemt ko og holde fast i et reb, som var ca. 10 meter langt, bundet til koens hale. På den måde kan man sige, at min lillesøster både gik løs og var bundet. Det synes jeg egentlig er ret så fantastisk at tænke på. Det ville jeg aldrig selv turde byde mine egne børn. Hvorfor ved jeg ikke. Min lillesøster var jo i meget gode hænder hele tiden – nemlig sine egne,“ fortæller en far mig forundret.

Der er næsten ikke noget vigtigere, jeg kan komme i tanke om end at lære at holde fast. Igennem barndommen møder vi en række ting, som vi skal lære at holde fast i, når det virkelig gælder. Små børn kravler gerne og ufortrødent op i en gynge for at holde rigtig godt fast i rebene, ellers går det jo galt. De er fantastisk gode til at gynge meget højt – næsten alt for højt, synes vi voksne, og så formå at holde krampagtigt fast med deres små gribelabber. Vi kender det også fra de mange skægge tilfælde af overraskende angreb fra mindre børn, når de pludselig griber fat i vores hår og rykker til. Nej, hvor kan det gøre ondt, og hvor de dog holder fast. Smerteligt godt fast. Børn i karruseller må også med lukkede øjne give sig hen til svimmelturen i tiltro til, at de kan holde fast, indtil det hele er overstået. Vi husker vel alle også de mange hujende ture i luftgynger, hvor vi kom så højt op, at vi næsten var ved at miste kontrollen over den pendulsvingende rædselsbåd; men vi holdt godt fast, og vi kom jo ned igen. Det kritiske øjeblik var lige dér, hvor luftgyngen nåede sit højdepunkt og begyndte at glide den modsatte vej. Så var det bare om at give efter og gå med i bevægelsen. Det, der gjaldt for os, gælder jo også vores egne børn. Tænk på hvor dygtig man skal være til at holde fast, når man kører alt for hurtigt i svinget på sin cykel. Min onkel fortalte mig, hvor farligt det var, når de som børn kørte cyklen med fuld fart op ad en meget stejl skrænt lige så langt, det kunne lade sig gøre. Så var det om at holde balancen, når cyklen begyndte at køre baglæns. Og det gik jo tit galt. Men de kunne ikke lade være. Han fortalte også, at de havde en stor hund, som de havde lavet seletøj til og som trak dem på en slæde med fuld fart. For at det kunne gå rigtig stærkt pudsede de hunden på en bil, hvis der kom sådan én, og så kunne det godt betale sig at holde meget fast, for det var næsten som at køre med en løbsk hest.

En far fortæller:

Det var en sommerdag. En dejlig varm sommerdag, hvor alt summer og ånder af insektliv og fuglekvidder omkring én. En af de dage jeg aldrig vil glemme. Der var stor travlhed inde hos naboen, hvor jeg helst ville lege. Der var der størst mulig frihed og dog altid nogle til at se efter én, hvis man skulle komme i nød. Nabovens hus var under ombygning og murerne og tømrerne havde arbejdet i flere uger med at udskifte tag og loft, så det bare støvede og rumsterede over det hele. Et sandt eldorado for en lille 6-årig dreng og hans nysgerrige sanseradar. Jeg havde set de voksne balancere højt oppe på spær og bjælker og fantaseret mig til en tur alene i denne fjerne oververden, når alt blev stille i den hellige middagsstund. Endelig blev det stilletid og de voksne mænd lå og snorkede i skyggen af nabovens redskabsrum. Jeg listede mig nu ganske forsigtigt hen til stigen, der førte op til mit svimlende bjælkeparadis og begyndte med bankende hjerte at kravle til vejrs. Op i skylagene, hvor jeg vidste, at fuglene kunne sidde og synge deres højdesang for fulde næb. Uden nærmere omtanke kravlede jeg bare op og op. Videre og videre fra stige til spær til bjælke. Højere og højere med blikket mod himlen og det uendelige rum foroven. Videre og videre.

Med hamrende tindinger og rislende luftdrømme. Alt gik glat og smidigt, som var jeg en kat på listepoter i det rette element, indtil jeg alt for højt oppe kom til at kigge ned. Det gav et voldsomt ryk i mig, og pludselig stivnede alle mine muskler, og jeg sad som lammet midt ude på den øverste bjælke med helvedesgabet under mig. Ned kunne jeg aldrig komme og hjælpen var fjern.

Afstanden mellem mig og jorden tog fuldstændig pusten fra mig, og jeg turde ikke røre så meget som en finger. Nu gjaldt det om at holde fast som aldrig før, ellers ville jeg dø. Tiden sneglede sig af sted i de tynde luftlag, og aldrig har en middagsstund varet så længe. De voksne kom nu tilbage efter deres hvil, og da de fik øje på mig, blev der et mylder af voksenmyrer, der vimsede rundt, så langt mit øje rakte. Endelig var der en af håndværkerne, der kravlede op imod mig og tog fat i min trøje med sin stærke hånd. Han fik mig reddet ned stille og roligt ved at snakke med mig hele tiden og holde mig tæt ind til sig.

Da han satte mig ned på jorden igen, vidste jeg, hvad det vil sige at have fast grund under fødderne; men jeg kunne aldrig ønske mig at have været foruden denne sviretur op i himlen. Så lærer man nemlig at holde fast i noget for livet.

HALVT TILSTEDE

En dag stod Frederik og fortalte sin mor om alt det spændende, han havde oplevet hende i børnehaven. Flere gange undervejs i den lange detaljerede fortælling kiggede han opmærksomt næsten fotografisk på hende. Der var noget underligt ved hende. Mon hun lyttede? Hendes øjne vendte indad. Han fortalte om ilden, som de havde leget med nede på deres bålplads. Om hønen, som de havde slagtet og om alt det, de havde fundet inden i den, og om hvordan den lugtede, da de lukkede den op. Om hvordan det føltes at røre ved de små æg i dens mave. Jo, der var nok at fortælle fra sådan en hønedag. Og deres kat i børnehaven var jo død om morgenen, og de havde holdt begravelse, lige før de slagtede hønen. Men hvor var mor hende i alt det her? Han kunne mærke, at hun ikke hørte efter, så han gik udenfor på trappen. Stod og ventede lidt, sundede sig og besluttede sig for at ringe på. Moren kom så ud og lukkede op.

„Hej! Er det dig Frederik! Jamen, du var jo herinde lige før,“ sagde hun forbavset. „Hvorfor ringer du på døren?“

„Du hørte jo ikke efter, hvad jeg sagde – vel mor? Nu kommer jeg for at besøge dig rigtigt. Har du lyst til det?“ Det havde hun.

Børn ved med det samme, om vi kun har halv opmærksomhed rettet mod dem, når de fortæller os noget. Det ved vi andre også, hvis vi er optaget af noget og fortæller det til en, der ikke hører ordentligt efter. Måske skulle man gøre som drengen og gå ud og ringe på døren, næste gang man oplever det samme. Jeg tror, det ville have en god effekt.

Børn er dygtige opfindere af løsninger også af nødløgne, hvis det er nødvendigt for at få opmærksomhed. En mor fortalte mig, at hun som 5-årig gik hjemme hos sin mor og var misundelig over, at de andre børn var i børnehaven. En eftermiddag kunne være en pestilens at komme igennem. Den kunne snige sig så langsomt af sted, som varede det en hel uge. Ingen legekammerater på vejen. Ingen at spille bold med. Ingen at sjippe med. Ingen til at lege med dukker. Kun sig selv at snakke med indtil de første legekammerater endelig kom hjem hen på eftermiddagen, og livet kunne begynde.

„I en periode bildte jeg min søster ind, at min mor slog mig og var rigtig ond ved mig, når vi var alene hjemme. Det var ikke tilfældigt, at det lige var min storesøster, jeg beklagede mig til, for det var jo mest hende, der passede mig, når min mor var i byen. Jeg græd om morgenen, når min storesøster skulle i skole i håb om, at jeg så kunne holde hende hjemme og lege med hende. En dag gik jeg så vidt som at stå ude på trappen og skrigte hysterisk efter hende, som skete der mig de frygteligste ting, når hun var gået. „Nej, nej!“ råbte jeg. „Du må ikke gå. Mor slår mig. Du skal blive her!“

Gal og skuffet over mit mislykkede forsøg, måtte jeg indse at intet hjalp. Min mor havde hørt min nødløgn og blev meget vred på mig. Hendes tålmodighed var brugt op, og vi snakkede meget længe om det forkerte i at lyve. Det kunne jo ende med at ingen ville tro mig, hvis engang det var noget sandt jeg fortalte. Og så gik den formiddag med det.“

Selvfølgelig skal vi lytte til vores børn, prøve at forstå dem; men det gør jo heller ikke noget, at vi ikke altid har 100% opmærksomhed rettet mod dem. En mor fortalte mig, at hun en dag stod og malede vinduer inde i stuen og hendes baby lå på gulvet og kunne endnu ikke flytte sig fra stedet. Hun havde koncentreret sig dybt og længe om at male og havde helt glemt at se efter barnet. Men til sin store forbavselse var klumpen nu pludselig rullet væk, og hun kunne i første omgang ikke finde sit afkom. Men endelig fandt hun „gulddrengen“. Han var nemlig rullet ind under en stol og lå

der og hyggede sig. Han ville fra den dag af utroligt gerne rulle væk fra hende, og nu var han så blevet 28 år, og hun kunne betro mig, at han stadigvæk yndede at „rulle væk“ fra hende. Det var lidt svært at forholde sig til, sagde hun med et glimt i øjet.

Vores børn øver sig helt fra små i at rulle bort fra os for at komme til at klare sig selv i verden.

HAN LEGER IKKE MERE

En mor kom efter et foredrag bekymret hen til mig og sagde:

„Jeg har en søn på 10 år, som ikke har leget sammen med nogen i efterhånden halvandet år. Han sidder hele tiden foran computeren, når han kommer hjem fra skole, og det er ikke til at få ham væk fra den igen. Jeg er meget alene med ham og ved ikke, hvad jeg skal stille op med det. Helt galt er det blevet efter, at jeg er blevet skilt. Jeg har prøvet at få ham til at gå til fodbold igen. At få ham ud imellem andre. Men dem, der plejer at komme hjem til os, kommer heller ikke mere. Han bliver ikke engang længere ringet op af nogen. Det er som om, han er gået ind i sig selv. Som om han har mistet evnen til at kontakte andre. Han gider knap nok snakke mere og fortælle mig noget. Og jeg kan ikke forstå, at det kan være sundt. Han må da også have et behov for at komme ud imellem andre. Sidder bare der med sine computerspil dagen lang. Uden andet i hovedet. Hvordan får jeg ham væk fra det? Hans storebror er helt anderledes aktiv og er sammen med andre, både piger og drenge, så snart han er hjemme fra skole. Han går til håndbold, fodbold og i klubben og spiller også godt nok computerspil, men næsten altid sammen med nogen. Han har en masse kammerater. Hvordan kan de være så forskellige, de to brødre? Min nye kæreste siger også, at det er skadeligt at sidde der så længe; men hvad kan jeg stille op? Jeg kan jo ikke bare slukke for den. Så bliver han fuldstændig tosset og vred på mig. Det vil jeg jo ikke risikere vel? Han interesserer sig ikke en døjt for andre. Han interesserer sig for sit spil og sig selv.“

Jeg sagde til hende, at det var en „afvænningskur“ han skulle på, hvis jeg skulle komme med et forslag. Hun skulle finde ud af, hvor lang tid hun syntes, at drengen skulle have lov til at sidde ved computeren og så meddele ham det. Når han havde opbrugt sin computertid skulle hun lade ham vælge enten selv at slukke for den, eller også måtte hun gøre det. Så enkelt skulle det være. Det ville selvfølgelig ikke blive let. Hun ville også få en masse modstand på det i starten. Sådan er det jo altid, når vi vil udslukke en vane hos vores børn, eller når andre vil vænne os af med noget. En mor, der ville sige noget alvorligt til sin 11-årige datter, fik den besked fra hende, at hun ikke kunne høre noget, da hun altså havde „ørepropper i“.

Selvfølgelig yder de modstand. Det er så det, vi skal kunne klare at forholde os til. Kan vi det tålmodigt, vil vi også kunne forandre barnets dårlige vaner. Men det kan være meget svært at lade være med at grine i de her familiescener, for børn er fantastisk gode til at finde på overraskende nødløsninger og afledningsmanøvrer, når de er trængt op i en krog. Det drejer sig om at vise, hvor man selv står, for at vi kan få børn, der kan finde ud af, hvad der er godt for dem. Hvis det har betydning for os, hvad vores barn tilbringer tiden med, må vi også vise det både i ord og i handling. Ellers er vi ikke troværdige som forældre. Børn kan ligesom voksne sagtens gå rundt med store skyklapper i et indre hus med nedrullede gardiner bag hvilke de stort set kun opdager sig selv. De kommer jo ikke ud af dette snævre og indelukkede ego-hus med mindre de bliver provokeret eller inspireret til det. Børnene skal jo opdage, at til de bedste øjeblikke hører at modtage noget fra andre. De glædelige overraskelser. Det er så det, vi skal hjælpe dem frem mod. Støtte dem i at opleve og udsætte sig for. Bare lige skubbe dem lidt videre. Uden tvang men ved at trække eller føre dem i en ny retning, så de selv kan mærke, hvad det er, der ligger og er uudnyttet slumrende potentialer på bunden af dem. Vi skal huske på, at det vi har det bedst med, også kan føre til at vort barn får det godt. Hvis vi ikke viser vejen, selvom den ikke er lige, kan de ikke finde retningen. Vi skal ikke stræbe efter at danne dem i vort billede, men hjælpe dem med at finde ud af, hvordan de selv kan komme rundt på livets klaviatur. Dannelse kan ikke påtvinges nogen udefra. Vi skal lære børnene at tænke på sig selv som en del af en større helhed. Der er nogen, der har været her før os. Det må de godt få ind fra de voksne. Men det forudsætter, at vi meddeler dem det, så de har mulighed for at tilegne sig denne viden med respekt for fortidens menneskelige virksomhed.

JEG ER – DU ER

Jeg er rig – Du er fattig
Jeg har et hus – Du har et skur
Jeg er stærk – Du er svag
Jeg får mad – Du får resterne
Jeg får penge – Du skal tigge
Jeg går i skole – Du må arbejde
Jeg har wc-papir – Du har din hånd
Jeg har fred – Du har krig

LAVET AF TORBEN OG MARK

INDLÆRT HJÆLPELØSHED

En mor fortæller: *Her forleden dag morede jeg mig godt nok, kan du tro. Vores søn på 4 år var ude at lege i haven, og jeg stod og kiggede på ham igennem det store vindue, vi har i stuen. Han tumlede vældigt omkring i sit skitøj og pludselig var det så, han faldt ligeså lang han var, og jeg kunne se, at han ikke kunne rejse sig igen. Jeg lod ham ligge et stykke tid. Det har jeg gjort før, og til sidst måtte jeg gå ud, som jeg plejer og rejse ham op igen. Du kan tro, han var taknemlig. Sjovt, at de ikke kan rejse sig af sig selv?*

Det begynder meget tidligt gennem indpodningen. Det ætser sig ind i barnet. Det siver ind på deres personlighed, og jeg tror ikke ret mange tænker over det, før det er for sent. Her forleden så jeg det igen:

Inde i en tøjforretning er en dame, ledsaget af en mand, i færd med at prøve en hvid overdel og står og spejler sig. En lille pige, som de har med, formodentlig datteren, på omkring 3 år leger under et tøjstativ. Alt er som det skal være, indtil barnet rejser sig og løber hen over gulvet. Da er hun lidt uforsigtig og falder over stangen til et bøjlestativ. Hun ligger der i en ellers god og sund faldestilling lige så lang hun er og udbryder meget naturligt: „Av!“ Moren opfatter episoden som en katastrofe og smider, hvad hun har i hænderne for at samle sin „hårdt sårede“ pige op. Pigen bliver undersøgt i ansigtet, og moren konstaterer højlydt, at hun ikke kan se nogle revner omkring munden. Der er heller ingen buler i panden og ingen blod i ørerne. Faren undersøger pigens ben og mærker efter, om hun skulle havde ømme punkter på armene. Samstemmende formaner de herefter deres lille 3-årige faldepige om, at hun ikke må have lov til at lege under tøjstativerne mere. „Det kunne jo være gået rent galt,“ siger de samstemmende. Det er denne lægeagtige undersøgelse og overophedet opmærksomhed ved børns naturlige udfoldelser og små dagsrationer af at falde omkuld, komme galt af sted, der sniger sig ind i dem som opmærksomhedsstress. Barnet er altid på. Børnene sidder lige i fokus på de voksnes blikfang. Altid i farezonens mulighed. Tæt ved. Nær ved. Lige ved. Selv når de ikke er det. Forældrenes beredskabsstilling er på højeste blus, og derfor kommer overreaktionerne som haglbyger i børnenes hverdag. Mentale overintensive nakkeskud af forældrebetænkning. Det er det, de bliver hjælpeløse af. Det er også det, de reagerer så hårdt imod i puberteten. Så krænger de vathylstret af sig. Og det gør afsindig ondt i mange forældre. Børn skal jo lære at falde, for at de kan rejse sig igen og selv have mulighed for at lege videre. Børn skal da ikke pudses af som støvler og krydstjekkes, bare fordi de stejler over deres egne ben eller tøjstativer.

En mor fortalte mig, at hendes mand havde sagt til hende, at det var meget svært at se på, når hun sådan overpylrede i forhold til deres dreng. Hun passede på ham hele tiden. Advarede ham hele tiden. Forudså at det kunne gå galt, hvis han var ved at tage en chance. Hun var påfaldende dygtig til at redde ham på målstregen. Hun ville ham jo det bedste. Og det ville hun meget tit. Alt for tit ifølge manden. „Hvad gør du da?“ sagde jeg så til den bekymrede mor. „Jo, men han kan jo ikke selv. Jeg mener, der er mange ting, som jeg må hjælpe ham med. For eksempel børster jeg jo hans tænder hver aften.“

„Hvor gammel er han?“ spurgte jeg.

„Han er 10 år,“ sagde hun. „Jeg putter også hans madpakke i tasken og sådan noget. Det er det, min mand synes, jeg skal holde op med. Men hvad nu hvis han glemmer det selv? Jeg sørger også for at låse hans cykel op; men det skulle jeg jo nok ikke. Det kunne han godt selv lære, tror jeg.“

Det har hun fuldstændig ret i. Hvis den dreng skal opdrages til selv at kunne klare tingene i tilværelsen, er det vigtigt for hans udvikling, at han ret hurtigt får en mor, der kan slappe af, træde i baggrunden og lade

ham selv komme til roret. Kun det barn, der selv får lov til at styre skibet kommer til at eje evnen til klare skærene på livets sejlads.

„Øv dig i at tælle til ti eller hundrede og tro på, at han selv kan klare tingene,“ sagde jeg. „Skulle det gå galt engang imellem, så tænk på hvor mange fejl og dumheder du selv fik lov til at begå som barn. Det hjælper meget tit at tænke over det. Tænk, hvis der hele tiden havde været nogle beredvillige voksne til at redde os? Når du slapper af, må dit eget barn anstrenge sig. Dette er livslæren. Vores børn må det hele igennem forfra. De må gøre deres egne erfaringer, præcis som vi gjorde det i vores barndom.“

„Det bliver svært at vænne sig til den tanke,“ sagde hun.

„Ja,“ sagde jeg.

DEN DAG DA MOR DUMPEDE

En dejlig solskinsdag var det. Solen, denne sene eftermiddag kastede sig diagonalt lavt ind i bibliotekets drømmeskinnede forhal. Jeg glædede mig på naturens vegne over dette fjernmagiske lys i forgangen til bøgernes verden. Og så denne herlige lyd af stille vandbrus fra det smukke sandfarvede bassin lige i midgården af denne indgang til tør viden, våd humor, tårevædet alvor og fugtige digte. Her var det så hun kom, denne fuldvoksne mor med sine to små piger. Den største havde revet sig løs og løb hen mod døren for at komme ud. Den mindste satte kursen mod det fristende vandbassin og stak uden konsekvensberegning sine små spillevende fingre ned i det lunkne vand og et frydefuldt forundringssmil bredte sig mildt over hele hendes tandløse truttemund. Jo, hun var på opdagelse i sin egen lille vandverden med fingrene forrest og tog nu vand ind i sin inderste sjæl med glubsk livsappetit. Sådan som piger og drenge har gjort det i årtusinder. Sådan som piger og drenge vil gøre det i al fremtid. Gripe og begribe. Så sker det igen! Lige for øjnene af mig. Katastrofen. Alarmblinkene lyser i skarp menneskeneon ud af morens olme øjne, og hun afgiver et vandformægtende brøl lige ned i nakken på den lille udforskende pige-professor. *„Hold fingrene væk fra det vand. Har jeg ikke sagt det så tit. Har du forstået! Din dumme tøs. Jeg skyder dig ved daggry.“* Moren tog nu samtidig datteren hårdt i armen og trak hende med et voldsomt ryk væk fra vandbrus og bassin.

Den lille pige havde jo bare haft lyst til at mærke på vandet. Det var jo bare det, hun ville. Mærke vandet for at mærke sig selv med det vand på de fingre. Andet var det ikke. Hvorfor brølede hendes mor så højt over det? Pigen stak nu selv i et voldsomt vræl, forskrækket over morens reaktion, og blev efterfølgende slæbt ud af biblioteket af den rasende mor. En ny helt dagligt forekommende afretning af et lille nysgerrigt individ i vandhøjde. Hvorfor er det at børn ikke må røre ved tingene? Gå ind i naturfænomenerne og blive gennemrøstet af nye erkendelser? Hvad er det vi forhindrer dem i at lære om verden og sig selv ved alle disse meningsløse formaninger og pågribelser? Man kan da ikke vide, hvordan vandet i et lille fristende bassin føles, før man har prøvet at mærke efter. Erfaringer er ikke noget, man kan overføre fra menneske til menneske, erfaringer er noget man selv må gøre sig, og det er det, børn længes efter at få lov til, ligesom livet længes efter sig selv. I hver eneste vandråbe, vi har fået lov til at mærke på kroppens forgreninger, sidder der et væld af sansemasser, som lægger sig tilrette i barnets indre billeder. Det er det, vi skal huske på næste gang, vi forhindrer børnene i at søge nye udfordringer.

DA MOR BESTOD

En mor fortalte mig, at det kunne være meget svært, næsten ubærligt svært, at lade sit eget barn gøre noget færdigt, som hun vidste kunne gå helt galt. Hun var slem til at gribe for meget ind; men her forleden dag havde hun virkelig talt til hundrede, og det havde også været nødvendigt. Jeg skulle bare lige vide, hvad hun havde set uden for vinduet. Jeg ville ikke tro det; men sådan havde det været. Hun havde siddet inde i stuen og kigget ud i haven og der for øjnene af hende havde hendes egen søn været på vej op i et af de største træer i haven. Det havde han jo været så tit, så det ville hun normalt bare have taget helt stille og roligt. Men denne eftermiddag var hendes indeidyl blevet fuldstændig ødelagt af det syn, han lavede foran hendes udkigsvindue. Han havde nemlig haft en meget lang pind i munden på vej op i det træ, og det fattede hun simpelthen ikke noget som helst af. Hvad skulle han dog med den mystiske, krogede pind? Hun havde nærmest lettet sig fra stolen for at løbe ud til ham og redde ham. Sådan en farlig „kravlehund“, det kunne da lige passe. Men hun tog sig dernæst umenneskeligt meget sammen, fortalte hun til mig og lod, trods sine angstknuder, drengen fortsætte sin klatretur stadigvæk med pinden i munden. Hendes hjerte hamrede, og hun vidste ikke, hvad det var, at han havde tænkt sig. Han kunne jo næsten ikke komme til vejrs med den der lange pind i munden. Men med begge hænder frie til at gribe fat i grenene lykkedes det ham dog at komme godt halvvejs op i det store egetræ, og her var det, hun blev meget overrasket. For drengen tog nu pinden ud af munden med den ene hånd og kastede den helt op i toppen af træet, hvor den præcist ramte en anden meget lang pind, som åbenbart havde siddet fast deroppe. Hele drengens mystiske mission var gået ud på at få gennemført denne redningsaktion helt op i den passende kastehøjde med den perfekte mundpind. „Tænk,“ sagde moren, *„her var det først, jeg kunne nyde at se ham virkelig gøre noget færdigt. Det er alt for sjældent, at han har fået lov til det. Jeg lærte mig selv, at børn kan en hel masse, hvis bare vi voksne giver dem lov til at gennemføre et forehavende fra først til sidst. Det er det, der skaber børn med tillid til sig selv.“*

De store sandheder handler om det, vi magter at gøre.

DET HER SIGER VI IKKE TIL MOR

En far fortalte mig, at han havde båret på en dyb hemmelighed sammen med sine to drenge, og kun ét eneste uheldigt tilfælde gjorde, at afsløringen indtraf. Når hans kone var ude af syne, legede han og drengene præmieskydning i stuen med farens gamle luftbøsse, akkurat som han havde gjort det spejlende sig i sin egen far, da han var lille. Når de „3 drenge“ havde sikret sig, at moren var draget hjemmefra, havde de fundet en blikdåse frem og stillet den op på sofabordet, som den helt ualmindelig vidunderligt larmende skydeskive. Lige der midt på det mosaikagtige kakkelsefabord, skinnende og tikkende i deres hjerter, der bag den „tre-jægers sofa“ i Billy The Kid-højde, dækkende sig i ly af ryglæn og kompakt skjul, som var de alle i den rigtige cowboyverden, dér var det, at de kunne ligge og skyde til måls i timevis. Med kuglerne piftende om ørerne, kun glimtvis afbrudt af en opmærksom lytten til uvedkommende lyde fra den anden verdens vogtere. Tænk, hvis moren kom hjem midt i deres sanseberusede skudliv. Tænk, hvis hun så, at de tog fast anlæg på ryglænet af den mørkebrune bøffelsofa, der midt i det vilde vesten, hvor hvert eneste skud gjaldt liv eller død. Sådan levede de deres hemmelige liv, og de var alle tre, disse geværdrenge, enige om, at det her sagde de ikke noget om til mor. De brugte meget tid på at lede efter de små diabolohagl rundt om i stuen for at slette alle spor, når de farlige kampscener var tilendebragt og slaget endnu engang var vundet. Men en skønne dag gik det galt for de uovervindelige tre. Den mindste af drengene kom til at fræse en rille i sofaryglænet med et hagl. Den skæbnesvangre rille blev opdaget af moren under en støvsugning, og hun undrede sig over, hvorfor der i den tre-personers sofa var en lang flænge, nærmest som var den skåret med noget skarpt. Hun spurgte under et måltid, hvor alle „tre mænd“ i familien var samlet, om det var noget, de kendte til? Der blev meget stille omkring bordet. Nærmest helligt stille. Et stykke tid alt for stille til, at den mindste kunne holde det ud, og han sagde, at han var kommet til at skyde den der revne med farens luftbøsse.

Moren kastede sine onde øjne på „den ældste af drengene“, som mødre har kigget på deres mænd i århundreder, rystede på hovedet mere indvendigt end udvendigt og spurgte så, om der var nogen, der skulle have mere sovs. Det var der ikke. Til gengæld var der skydepause et stykke tid, før drengene og faren henlagde deres hemmelige liv til at skyde efter mors tøjklammer i baghaven. Det gik jo ikke ud over den nye sofa, som de havde anskaffet sig; men et liv uden hemmeligheder, det lader sig ikke gøre. Problemet er jo ikke at have hemmeligheder. Det er først, når de bliver opdaget, at hammeren falder. Det må vi så tage med.

DÆMONEN I DRENGEN

I randen af den hurtige tid, hvor voksne løber efter sig selv og hinanden uden at lande med sjælen i behold, kan det hændes, at en mor stopper op og dækker det helt store hygge-eftermiddagsbord til den lille søn, når han vender hjem fra fritteren eller skolen. Det rituelt arrangerede møde mellem den voksnes samvittighed og barnets behov for den spejlende voksenro. Men her i denne anstilling af samtid kan det sagtens hændes, at nærheden glipper. Indfølt mødetid kan ikke beregnes i periferien af knaphed i fælleslivet.

En mor spurgte mig, hvordan det kunne være, at hendes søn ikke gad at sidde og hygge sig sammen med hende om eftermiddagen, når hun endelig tog sig tid til lave te og saftvand til hygetimen, når han kom hjem fra skole?

Det er som om, at når vi voksne mest har behov for at hygge os rigtig meget sammen med vores børn (og hvem kender ikke denne næsten sygelige trang til at have selv sit store barn på skødet?) har de mindst behov for at gengælde vores kontakthunger. Jo mere vi hiver i dem og trækker i deres følelser, des mere afviser de os og søger mod fremmede græsange. Sådan var det også med denne her „te-hygge-dreng“; han skred simpelthen ud over morens rækkevidde og forsvandt over til legekammeraten på den anden side af vejen. Nok af mor – nok af hjerte – nok af mors lille dreng – nok af snak – nok af vi og os to – og skal vi ikke også... *Ikke fordi han ikke ville være sammen med hende, han ville bare ikke besættes af hende. Hun skulle ikke bestemme over ham og mærke ham så meget. Når hun var så „sønsyg“ fik han en smule kvalme af hende og smøgede hende af sig som en alt for varm og prikkende højhalset uldtrøje. Denne indre kravekradsende moderbinding op til den uudholdelige klumphals. Hun skulle ikke spærre ham inde i sit te-fangst-net med småkager og wienerbrød. Derinde kunne han ikke få luft til sine drengetanker. Han havde fået nok af kvinder for den dag, ligesom han havde fået nok af dem i så mange andre sammenhænge. Altid omgivet af kvindevogtere. Kvindelighed på øjnenes vogterstilke. Det var ikke noget man kunne nøjes med, når han nu spejdede efter rigtige mænd med sin voksevækkende mandekrop. Han ville og kunne ikke nøjes med mindre. Livet skulle lugte af drenge og mænd, ellers kunne han jo ikke mærke sig selv på bunden; men det forstod mor sig ikke på. Hun ville te-snakke. Han ville fare på verden, køre kroppen frem i forsvar og angreb, skabe noget nyt, være levende ud i alle porrer, gribe ind i verden, gerne med noget farligt, noget eksplosivt, som kunne bringe dynamit til de smertefulde dybder nederst i bryst og mave, ja helt ud i storetåens kriblende, nysgerrige rastløshed. Når han gik tur med fantasien, var det ikke for pæne mødre at høre om. Når han sprang over i den anden verden, der hvor han kunne slynge sig i store, svulstige damer og sprængfarlige eksperimenter; når han vågnede i svedige og opstemte drømme fyldt med brusende ekkoer fra denne verden hinsides alt det skønne – da var det, han opdagede, hvor langt der var over til morens te-vand og sukkerkager. Denne afstand kunne han ikke bygge en bro over. Drengedæmonerne hvirvlede voldsomt rundt inden i hans kaosbryst og bankede uophørligt på fra bunden af hans spændstige mellemgulv i det uudholdelige møde med voksendommens tæmmede eftermiddagsliv. „Hvorfor smutter du nu igen? Vi sad jo lige og hyggede os,“ havde hun sagt til ham, da han gik...*

Det kan være svært at give en mor et præcist svar, som er dæmonisk nok til, at hun kan få en smule indsigt i, hvad der foregår i en pæn drengs føletanker.

DEN LILLE PIGES HEMMELIGHED

Vi var mange, rigtig mange voksne på gaden den dag. Rigtig mange med gammel angst fra den tid, da vores egne børn var blevet væk. Alle snusede vi rundt, fordi vi nu havde hørt, at en lille nabopige på godt 2 år havde været forsvundet i et par timer, og at de stakkels forældre ikke kunne finde hende. Politiet var blevet tilkaldt og ud af det ene nabohus efter det andet strømmede der frivillige hjælpere til, som begyndte at støve hele området igennem. Vi ledte i vores haver. Vi ledte i vores redskabsrum, under sække, under tæpper og gamle møbler. I udhuse og under trailere. Alle mulige og umulige steder blev gennemført. Et læbælte i nærheden blev også finkæmmet. Den lille pige og hendes far have været oppe at skændes, og så var det bare blevet for meget for den lille trodsige dame. Hun havde sat sig på gulvet meget sur og fornærmet ude i forgangen, og det var her at faderen sidst havde set hende. Lidt senere da han ville snakke med hende igen, var hun pist borte og en hurtig undersøgelse i selve huset gav intet resultat. Faderen havde også kigget godt efter ude i haven og i drivhuset som stod på plænen. Endelig havde han kigget i carporten, men her var der heller intet spor af den lille bortløbne hidsigprop. Nu blev han bange, rigtig bange og løb over til naboen for at høre om de havde set noget til hende? Heller ikke her var der nogen, som havde set skyggen af hende. Nu løb moderen over til en genbo, hvor den lille tit legede med to lidt større piger; men de havde sidst set hende om formiddagen, hvor de havde leget sammen, og nu var det blevet hen på eftermiddagen, så de havde heller ingen anelse om, hvor hun kunne være. Flere og flere naboer blev involveret, og flere både unge og gamle tog deres cykler for at køre rundt og lede i kvarteret. Det gjaldt jo om at finde hende inden det blev mørkt. Tænk hvis hun var faldet i søvn! Hun kunne jo ikke være ret langt borte, mente de fleste – sådan en lille en. Da politiet ankom, gik også disse ind til de nærmeste naboer, for at hente oplysninger og orientere sig om, hvor pigen plejede at færdes. Så kom endelig en hundepatrulje og optimismen steg hos de mange ængstelige voksne. Nu skulle sporhundene ind og snuse til pigens tøj på hendes værelse, så de kunne få færten af hende og derefter undersøge det nærliggende terræn; men så langt kom de nu ikke, for da hundene kom ind på pigens værelse gøede de meget højt henne ved hendes seng. Hvorfor nu det? Da faderen tog dynen til side, hvem lå mon så der og sov ganske tungt, som om intet var hændt? Ja, det gjorde den lille forsvundne datter, og så var der op til ret mange voksne der åndede lettet op.

Sådan går det, når små børn har hemmeligheder for de voksne. De bliver sjældent væk. De voksne kan bare ikke finde dem.

Alle har vi som forældre prøvet det der med at vores børn er blevet borte. I et supermarked eller på en tur i sommerland eller i Tivoli. Eller hvor det nu har været. Og denne skrækfølelse, dette stik af en fortvivlet smerte ved tanken om at barnet er blevet kidnappet og aldrig kommer igen – overvælder forældrene. Du bliver fuldstændig desperat og er parat til at smide hvad som helst i den situation. Vi har selv prøvet det i udlandet. Hvor vi en aften sad og spiste i fred og ro og var faldet i snak med et andet par, der også havde en lille pige som os. Pludselig, da det hele gik rigtig godt ved bordet, slog det ned som et lyn: Hvor var de to små henne? Ingen havde lagt mærke til dem i det sidste stykke tid, og hvor skulle vi begynde at lede i dette virvar af mennesker på en fremmed restaurant i et shoppingcenter med en kæmpe åbning til et udendørs mylder af ene fremmede turister som intetanende vadede forbi. Her ville man ikke kunne spørge en eneste, om de havde set vores bortkomne børn, for ingen ville lægge mærke til det her i denne grødmasse af

tilfældige mennesker. Så er det man i disse sekunder tænker: Nu er alt tabt. Jeg ser aldrig mit eget barn igen – aldrig. Og hvem har så skylden for det? Den ene voksne troede, at den anden voksne holdt opsyn; men sådan var det ikke. Alle havde siddet og koncentreret sig om noget andet. Jeg løb desperat hen ad en lang flisegang i nærheden af restauranten; men intet spor var der af børnene. Jeg tror aldrig, jeg har løbet så stærkt under en eftersøgning og indfandt mig efter nogen tids forgæves jagt henne ved vort bord og hvem mon sad der? Det gjorde de to små bortløbne betuttede damer. Jo, det føles godt, når man ser dem igen. Så ved man lige pludselig, hvad det vil sige at ånde lettet op. Det kostede en ekstra flaske vin og onde drømme om natten.

Der er visse eksistentielle ritualer, man må gennemleve, når man har fået børn, et af dem synes at være den fortvivlede eftersøgning af sit eget barn. Det hører til barndommens hemmeligheder at befinde sig et sted, hvor de voksne ikke ved man er.

Væk!

(Jeg er bare gået min vej)

Hvor er hun?

(Jeg er her,

I ved det bare ikke)

Aldrig får vi hende tilbage!

(Dejligt at være helt alene)

Tænk at hun kan finde på det!

(Jeg bestemmer over mig selv)

Hvor har du dog været?

(De skulle bare vide)

Du kan tro vi har været bange!

(Sjovt som de voksne kan opføre sig barnligt)

LITTERATUR OM OPDRAGELSE

Alice Miller: Det selvudslettende barn, Munksgaard 1997

Andreas Strib: Undervisning, KLIM 1996

Anthony Giddens: Modernitet og selvidentitet, Hans Reitzel 1991

Antoine De Saint-Exupéry: Den lille Prins, Bonniers Bøger 1991

Arne Poulsen: Børns udvikling, Gyldendal 1996

Barbara Colorose: Børn er det hele værd, Aschehoug 1997

Barbara Dobrick: De unge og forældrene, Samtid 1994

Benny Jacobsen m.fl.: Sociologi og modernitet, Columbus 1998

Bent Nabe Nielsen: Pædagogisk argumentation – en antropologisk fremstilling, KLIM 1997

Bent Nabe Nielsen: Undervisning og dannelse, Gyldendal, 1994

Birgitte Kaas Buschard: Et liv med børn, Gyldendal 1997

Bo Rasmussen og Børge Troelsen: Undren og eftertanke. Filosofi i skolen, KVAN 1995

Bodil Johansen m.fl.: Mulighedernes barn i mulighedernes skole, Gyldendal 1995

C. John Sommerville: Barndommens storhed og fald, Spektrum 1992

Chresten Sloth Christensen: Rødder og vinger (det musiske udvalg) AC Vejle 1996

Daniela Cecchin: Den integrerende baggrund, Børn og Unge 1997

Daniels Goleman: Følelsernes intelligens, Borgen 1998

De store tænkere. Serien rummer: Platon, Aristoteles, Stoikerne, Augustin, Thomas Aquinas, Descartes, Hobbes, Spinoza, John Locke, Hume, Kant, Berkeley, Leibniz, Bergson, og John Dewey, Berlingske Forlag

Den professionelle lærer, Den professionelle elev – en hilsen fra Amtscentralerne 1996

Dion Sommer: Barndomspsykologi, Hans Reitzels Forlag 1997

Edith Rode: De tre små piger, Gyldendal 1979

Erik Håkonsson: Med ført hånd – om naturlig læring og læring i skolen, KVAN 1993

Erik Sigsgaard: Er opdragelse nødvendig, Tiderne Skifter 1997

Erik Sigsgaard: Om børn og deres virkelighed, Hans Reitzels Forlag 1995

Erling Lars Dale: Pædagogisk profesjonalitet, Ad Notam Gyldendal 1995

Erling Lars Dale: Pædagogisk filosofi, Klim 1998

Espen Jerlang (red.): Selvforvaltning – pædagogisk teori og praksis, Socialpædagogisk Bibliotek, Munksgaard 1989

Espen Jerlang: Udviklingspsykologiske teorier, Munksgaard 1992

Espen og Jesper Jerlang: Socialisering og habitus – individ, familie, samfund, Munksgaard. Rosinante 1996

Evenshaug, O & Hallen, D: Børne- og ungdomspsykologi, Munksgaard 1992

Fernando Svater: Mod til at opdrage, Forum 1998

Grethe Kragh-Müller (red.): Samspil og konflikter, Børn & Unge 1994

Gunnel Colnerud: Respekt for lærere, Klim 1999

Hansjörg Hohr m.fl.: Æstetiske læreprocesser, Dansk Lærerforening 1996

Henning Fonsmark: Kampen mod kundskaber, Gyldendal 1996

Herman Giesecke: Indføring i pædagogik, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1992

Hilde Hiim og Else Hippe: Læring gennem oplevelse, forståelse og handling, Gyldendal 1997

Holger Henriksen: Demokratisk kultur, Holger Henriksens Forlag 1998

Holger Henriksen: Kulturkampen, Holger Henriksens Forlag 1996

Holger Henriksen: Samtalens mulighed bidrag til demokratisk didaktik, Holger Henriksens Forlag 1994

Howard Gardner: De mange intelligensers pædagogik, Gyldendal Undervisning 1998

Howard Gardner: Sådan tænker børn – sådan lærer de, Gyldendal 1998

Jens Bjerg (red.): Pædagogik – en grundbog til et fag, Hans Reitzels Forlag 1998

Jens Bjerg (red.): Pædagogik – en grundbog til et fag, Hans Reitzels Forlag 1998

Jens Rasmussen: Socialisering og læring i det refleksivt moderne, Unge Pædagoger 1997

Jerome Bruner: Mening i handling, Klim 1990

Jesper Juul: Et æble til læreren, Schönberg 1993

Johan Severin: Krymler – historier om børn, Det ny Lademann 1990

John Cederstrøm m.fl. (red.): Lærerprofessionalisme, Unge Pædagoger 1993

John Dewey: Erfaring og dannelse, Christian Ejlers Forlag 1977

John Aasted Halse: Skolens sociale liv, Dafolo 1995

Jørn Lund: Sidste Udkald Om dannelse og uddannelse, Gyldendal 1998

K.E.Løgstrup: Den etiske fordring, Gyldendal 1996

K.E.Løgstrup: Etiske begreber og problemer, Gyldendal 1996

Kirsten Krogh-Jespersen m.fl. (red.): Lærer i tiden – en antologi, KLIM 1997

Kirsten Meldgaard m.fl. (red.): Fokus på skolestart, Billesø & Baltzer 1994

Leif Moustens: Identitet og udvikling, Leif Moustens Forlag (nyeste udgave)

Læreruddannelse og lærerperson, KVAN nr. 45 1996

Mads Hermansen: Fra læringens horisont, Klim 1999

Mads Hermansen: Læringens univers, KLIM 1996

Marianne Brodin m.fl.: At blive sig selv, Hans Reitzel 1998

Martin Østergaard: Mor er den bedste, Tiderne skifter 1997

Matti Bergström: BARNET – den sidste slave, Socialpædagogisk Bibliotek 1992

Mogens Hansen: Håndværkets skole – om undervisning og læring, Kroghs Forlag 1998

Mogens Skov (red) Den nye lærer, VID-NYT, 1997

Morten Nissen: Delebørn, Nyt nordisk Forlag, Arnold Busck 1994

National kompetenceudvikling, Undervisningsministeriet 1997

Niels Jægerum: Da far var lille og spiste fisk, Kroghs Forlag 1997

Niels Jægerum: At bakse med livet, Kroghs Forlag A/S 1999

Niels Jægerum: Løse børn, Kroghs Forlag A/S 2000

Niels Jørgen Bisgaard (red.):Pædagogiske teorier, Billesø og Baltzer 1998

Niklas Luhmann: lagttagelse og paradoks, Gyldendal 1997

Nora Lindén: Stilladser om børns læring, KLIM 1997

Ole Harriet m.fl.(red.) : Undervisningsdifferentiering, Undervisningsministeriet 1992

Ole Varming m.fl.: Opslagsbog om opdragelse, Gyldendal 1999

Ole Varming: Børneopdragelse i Danmark. Skal børn opdrages eller inddrages? Gyldendal 1997

Ole Varming: Selvværd og selvværdsudvikling, Kroghs Forlag A/S 1998

Oluf Danielsen(red.): Læring og multimedier, Aalborg Universitetsforlag 1997

Pia Grünbaum: Børn og computere, Gyldendal 1997

Preben Grønkjær: C.G.Jungs analytiske psykologi, Gyldendal 1994

Psykologisk opslagsbog, Chr. Ejlers Forlag

Pædagogisk opslagsbog, Chr. Ejlers Forlag 1996

Reidar Myhre: Grunnlinjer i pedagogikkens historie, Ad Notam Gyldendal 1997

Rose Marie Tillisch: At forvente det uventede (det musiske udvalg) AC Vejle 1996

Steen Larsen: Den videnskabende skole, Steen Larsens Forlag 1993

Stig Broström: Børn virksomhed udvikling – i teori og praksis, Socialpædagogisk Bibliotek 1986

Storyline-pædagogikken – nye veje til tværfaglighed og undervisningsdifferentiering, Gyldendal 1994

Storyline-metoden – undervisning på fantasiens vinger, Kroghs Forlag 1997

Thomas Armstrong: Mange intelligenser i klasseværelset, Adlandia 1999

Thomas Ziehe: Ambivalenser og mangfoldighed, politisk revy 1995

Thomas Ziehe: Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser, politisk revy 1996

10 bud for fremtidens skole, Det musiske udvalg, Undervisningsministeriet 1997

Tom Tiller: Det didaktiske møde, Kroghs Forlag 1998

Vigdis Bunkholdt: Psykologi, Tano 1996

Yngve Hammerlin m.fl.: Menneskesyn i teorier om mennesket, Klim 1998

